

24—27 februari

Debatter m. m.

Tisdagen den 24 februari		Sid.
Interpellationer:		
av herr Werner (vpk) ang. vårdavgiften vid sjukhusvistelse m. m.		3
av herr Palm (s) ang. rikskonsertverksamheten för budgetåret 1970/71		4

Onsdagen den 25 februari		
Kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.		5
Om kvinnlig tronföljd		38
Om vidgad rätt för utlandssvenskar att delta i allmänna val		41
Om sekretess för avprickad röstlängd		43
Den planerade skattereformen m. m.		45
Behörigheten att förrätta kyrklig vigsel		52
Om en reform av rättshjälpen		61

Interpellationer:		
av herr Nilsson, Nils, (cp) om upprustning av järnvägen Malung—Särna som beredskapsarbete och om lokaliseringsstöd för virkesterminal, m. m.		67
av herr Nilsson, Nils, (cp) om upprustning av järnvägen Malung—Särna och om virkesterminal i Särna		69
Meddelande ang. enkel fråga av fröken Stenberg (m) om representation för Svenska turisttrafikförbundet i exportfrämjandeutredningen		70

Torsdagen den 26 februari

Svar på enkla frågor:		
av herr Richardson (fp) ang. skyddet för privatperson mot avlyssning		71
av herr Olsson, Johan, (cp) om tillsättande av begärd utredning angående mindre och medelstora företag		72

	Sid
Meddelande ang. enkla frågor:	
av herr Schött (m) om förstärkning av isbrytarberedskapen..	76
av herr Nilsson, Nils, (cp) om statsbidrag till simanläggningar vid skolor	76

Fredagen den 27 februari

Interpellation av herr Wallmark (m) ang. svenskt deltagande i CERN:s 300 GeV-projekt	78
Meddelande ang. enkla frågor:	
av herr Werner (vpk) ang. förbrukningen av el-ström vid upp- värmning av villor m. m.	79
av herr Werner (vpk) ang. besvärsmått för hyresgäster i ären- den angående bebyggelseplanering	79

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 25 februari

Konstitutionsutskottets utlåtande nr 7, om stadgande i grundlag angående förvärv av medlemskap i politiskt parti m. m.	5
— nr 8, om kvinnlig tronföljd	38
— nr 10, om vidgad rätt för utlandssvenskar att delta i allmän- na val	41
— nr 11, om sekretess för avprickad röstlängd	43
— nr 12, om åtgärder för att valsedlar skall finnas tillgängliga vid röstning i vallokal	45
— nr 13, om ändringar i reglerna om valnämnd	45
— nr 15, ang. riksdagens revisorers verksamhetsberättelse för år 1969	45
Statsutskottets utlåtande nr 29, ang. överlåtelse av staten tillhörig mark m. m.	45
Bevillningsutskottets betänkande nr 5, ang. den planerade skatte- reformen m. m.	45
Första lagutskottets utlåtande nr 2, ang. behörigheten att förrätta kyrklig vigsel	52
— nr 4, ang. påföljden för butiksnatterier	61
— nr 5, ang. en reform av rättshjälpen	61

Tisdagen den 24 februari

Kammaren sammanträdde kl. 16.00.

Justerades protokollet för den 13 in-
nevarande månad.

Anmäldes och godkändes bankout-
skottets förslag till riksdagens skrivel-
ser:

nr 76, till Konungen i anledning av
Kungl. Maj:ts proposition med förslag
till lag om Sveriges allmänna hypoteks-
bank och om landshypoteksföreningar,
m. m.; samt

nr 77, till styrelsen för riksdagens
förvaltningskontor om ökad service åt
riksdagens ledamöter.

Föredrogos och hänvisades till lag-
utskott Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 32, med förslag till lag om änd-
ring i lagen (1938:274) om rätt till jakt
m. m.; och

nr 33, med förslag till lag om regle-
ring av förbrukningen av elektrisk
kraft.

Föredrogos och bordlades ånyo kon-
stitutionsutskottets utlåtanden nr 7, 8,
10—13 och 15, statsutskottets utlåtande
nr 29, bevillningsutskottets betänkande
nr 5 samt första lagutskottets utlåtand-
en nr 2, 4 och 5.

Anmäldes och bordlades Kungl.
Maj:ts till kammaren överlämnade pro-
position nr 38, angående bemyndigande
att beställa viss utrustning till aka-
demiska sjukhuset i Uppsala.

Interpellation ang. vårdavgiften vid sjukhusvistelse m. m.

Herr WERNER (vpk) erhöll på begä-
ran ordet och anförde:

Herr talman! De genomförda föränd-
ringarna fr. o. m. den 1 januari 1970

i lagen om allmän försäkring innebär
bl. a. en höjning av vårdavgiften vid
sjukhusvistelse från 5 till 10 kronor.
Detta betyder för folkpensionärernas
vidkommande, att när sjukhjälpstiden
är ute ställs de inför situationen att av
egna medel betala denna avgift av per
månad räknat ca 300 kronor. Samti-
digt är emellertid situationen den, att
de flesta kommuner i reglerna för ut-
givande av kommunala bostadstillägg
har en bestämmelse om att kommunalt
bostadstillägg upphör att utgå vid sta-
digvarande sjukhusvistelse. Som "sta-
digvarande" räknar man 180 dagar.

Följden blir den att ensamstående
pensionär i disponibla kontanter av sin
månatliga pension på 465 kronor får
165 kronor och vardera av två makar
av sina 365 kronor får 65 över sedan
sjukhusvistelsen betalats. Även om vart-
enda öre skulle användas för att klara
hyran skulle det inte räcka. I detta
läge återstår ingenting annat än att
frångå den egna bostaden.

Det har bl. a. från statens handi-
kappråd anförts att även som långtids-
sjuka betraktade patienter i många fall
blir utskrivna. Särskilt är detta fallet
inom mentalsjukvården genom senare
tids behandlingsmetoder och terapi.
Rådet anför att oaktat detta bör pen-
sionären ha tillgång till en sparad
slant samt likaså ha kvar möjligheten
att kunna flytta tillbaka till sin ur-
sprungliga bostad. (Handikapprådets
remissyttrande till sjukförsäkringsut-
redningens betänkande om "Förmåner
och avgifter i slutet vård".)

Det är mycket tveksamt om kommu-
nerna i gemen på grund av den upp-
komna situationen företar en revide-
ring av bestämmelserna för utgivande
av de kommunala bostadstilläggen. Det
skulle alltså uppstå en ojämlikhet ock-
så i detta hänseende mellan en del
kommuner med en vidsynt inställning

Interpellation ang. rikskonsertverksamheten för budgetåret 1970/71

till detta problem och andra som lämnade denna fråga obeaktad. Redan tidigare finns som bekant en stor skillnad i bostadstilläggens storlek. Vpk-gruppen har i en motion vid årets riksdag fört frågan om åtgärder på tal i syfte att åstadkomma en minimistandard och mera enhetliga regler när det gäller de kommunala bostadstilläggen. I det här berörda avseendet vore exempelvis ett särskilt påpekande till landets kommuner förslagsvis från socialstyrelsens sida av värde.

Med stöd av det anförda hemställer jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för socialdepartementet få rikta frågan:

Har statsrådet uppmärksammat de för pensionärerna ogynnsamma konsekvenserna av vårdavgiftens höjning ställt i samband med risken av att det kommunala bostadstillägget av anförda skäl blir indraget, och avser statsrådet att i anledning härav vidta någon åtgärd?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågasvarande spørsmål finge framställas.

Interpellation ang. rikskonsertverksamheten för budgetåret 1970/71

Ordet lämnades härefter till herr PALM (s), som yttrade:

Herr talman! Den verksamhet som bedrivs av institutet för rikskonserter har det senaste året getts en inriktning som på många håll hälsats med stor tillfredsställelse. En ny och stor publik har nåtts genom musikaliska framträdanden på arbetsplatser, vid föreningsmöten, på vårdinstitutioner etc. Detta har möjliggjorts främst genom en ökad men ännu relativt sett blygsam satsning på internkonserter som radikalt bryter mot musikarrangemang av konventionell typ.

Mot denna bakgrund har skrivningen i årets statsverksproposition som kan tolkas som ett klart ställningstagande mot ytterligare prioritering av interna konserter väckt stor undran bland yrkesutövande tonkonstnärer och representanter för de stora folkörelserna samt bildningsorganisationerna.

Med hänvisning till det anförda anholder jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet få rikta följande interpellation:

Hur skall denna skrivning i årets statsverksproposition tolkas och vilka vägar kommer regeringen fortsättningsvis anvisa för att ge allt fler en reell möjlighet till kontakt med levande musik?

Även denna anhållan bifölles.

Anmäldes och bordlades följande motioner:

nr 998, av herr *Bengtson m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 24, med förslag till ändring i regeringsformen;

nr 999, av herr *Bohman m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 24, med förslag till ändring i regeringsformen; och

nr 1000, av herr *Helén m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 24, med förslag till ändring i regeringsformen.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 16.04.

In fidem

Bengt Lambe

/Solveig Gemert

Onsdagen den 25 februari

Kammaren sammanträdde kl. 10.00; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Justerades protokollet för den 17 innevarande månad.

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökningar:

Till riksdagens första kammare

Härmed anhåller jag om ledighet från riksdagsuppdraget under tiden den 3—den 20 mars 1970 för att under denna tid ingå i den svenska delegationen vid ECOSOC-förhandlingarna i Genève.

Stockholm den 25/2 1970

Lisa Mattson

Till riksdagens första kammare

På grund av förkylning (influenza?) hemställer jag om ledighet från riksdagsarbetet den 25—den 27 februari.

Borås den 24/2 1970

Gudmund Ernulf

De begärda ledigheterna beviljades.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 38, angående bemyndigande att beställa viss utrustning till akademiska sjukhuset i Uppsala.

Föredrogs och hänvisades till konstitutionsutskottet motionerna nr 998—1000.

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 7, i anledning av motioner om stadgande i grundlag angående förvärv av medlemskap i politiskt parti m. m.

Till behandling i ett sammanhang hade utskottet förehåft

dels de likalydande motionerna I: 329, av herr *Strandberg m. fl.*, och II: 365, av herr *Akerlind m. fl.*;

dels ock motionen II: 3, av herr *Sjöholm*.

I motionerna I: 329 och II: 365 hade anhållits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om förslag till sådan inskrivning i grundlagen, att anslutning till politiskt parti ej finge ske kollektivt, utan endast individuellt och efter personligt frivilligt ställningstagande.

I motionen II: 3 hade yrkats, att riksdagen skulle besluta att uppdraga åt grundlagberedningen att framlägga förslag till stadgande, varav framginge, att beslut om anslutning till politiskt parti och religiöst samfund samt om varje form av stöd till sådana sammanslutningar, vilket icke avsåge bestridande av kostnader för författningsenliga funktioner, icke finge träffas av någon annan än den person det anginge.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte avslå motionerna II: 3 samt I: 329 och II: 365.

Reservation hade avgivits av herrar *Sveningsson* och *Björkman* (båda m), vilka på åberopade grunder ansett, att

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte anhänga hos Kungl. Maj:t, att motionerna II:3 samt I:329 och II:365 överlämnades till grundlagberedningen för att, i vad de avsåg kollektivanslutning till politiska partier, beaktas vid dess överväganden om medborgerliga fri- och rättigheters lagfästade i en ny författning.

Vid utlåtandet fanns därjämte fogat ett särskilt yttrande av herrar *Richardson* (fp), *Axel Georg Pettersson* (cp), *Larsson* i Luttra (cp), *Nelander* (fp), *Boo* (cp) och *Sterne* (fp).

Herr SVENINGSSON (m):

Herr talman! När riksdagen år efter år har att behandla frågan om kollektivanslutning till politiskt parti blir man alltmer förvånad över att socialdemokratiska partiet så starkt håller fast vid denna gamla och man kan gott säga omoderna anordning att medborgare genom ett föreningsbeslut skall kunna bli anslutna till ett politiskt parti.

Frågan om kollektivanslutning har vid många tillfällen diskuterats här i riksdagen, och vid många fler tillfällen utanför riksdagen.

Inom moderata samlingspartiet, och tidigare högerpartiet, har vi länge hoppat på att denna kvarleva från gångna tider i fråga om kollektivanslutning skulle gemensamt av socialdemokratiska partiet och fackföreningsrörelsen röjas bort. Denna slumpmässiga anordning hör absolut inte den moderna tiden till. Det råder inte heller någon fullständig enighet inom socialdemokratiska partiet om att denna sammankoppling mellan fackföreningsrörelsen och partiet skall bestå.

Våra förhoppningar har emellertid inte lett till något resultat. När det i år har väckts en motion i denna fråga av ett antal ledamöter i moderata samlingspartiet har vi därför reserverat oss till förmån för motionen. Att bara två medlemmar inom vårt parti svarar för

reservationen beror på att vi inte var fulltaligt representerade i utskottet vid det sammanträde då frågan avgjordes. Anledningen härtill var Nordiska rådets sammanträde i Reykjavik.

Visserrligen har en fackföreningsmedlem, som inte vill vara medlem i socialdemokratiska partiet, den mycket omtalade reservationsrätten. Men hur många är det som utnyttjar den rätten? Det väcker ändå en viss uppmärksamhet att personligen begära sitt utträde, och det fordras mycket av politiskt mod för att utsätta sig för den kritik som man säkert får erfara efter ett sådant ställningstagande. Mycket talar också för att många medlemmar inte vet om att de är anslutna till socialdemokratiska partiet. Den medlem som känner till förhållandet låter ofta för att det inte skall väcka något uppseende det hela bero och röstar inte på det parti till vilket han är ansluten.

Säkert är det ett betydande antal som är kollektivanslutna genom fackföreningsrörelsen men inte röstar med partiet. Kan verkligen socialdemokraterna tycka att det är en riktig ordning? Nej, vi måste vara förvånade över att de är så angelägna om att tillämpa detta system och vi måste göra vad vi kan för att en ändring skall komma till stånd.

I motion I:329 är angivet, att den som avger skriftlig reservation inte behöver betala avgift till socialdemokratiska partiet, men någon motsvarande återbäring på fackföreningsavgiften sker inte. Man kan undra varför det inte är en mer markerad skillnad.

Motionärerna har anfört en synpunkt som jag finner viktig och betydelsefull, nämligen att en del av invandrarna i vårt land kommer från länder där det inte är tillåtet att avge reservation mot något beslut och där det inte är tillåtet att opponera sig mot något, eftersom detta leder till repressalier. Även om de inte vill vara med om en politisk anslutning vågar de inte delta i någon som helst opposition.

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

Såsom också framhålles i motionerna I: 329 och II: 365 kan det vara så att mindre än en procent av fackförningens medlemmar fattar beslut om att den återstående delen, eller 99 procent, skall vara medlemmar i det socialdemokratiska partiet. Vem kan hävda att detta är en riktig ordning och att det är ett frihetens och demokratins samhälle som handlar på detta sätt och tillämpar en sådan ordning?

Det har sagts många gånger förr, men det kan inte uttalas för ofta till dess en ändring kommer till stånd, att det för varje medlem skall vara ett personligt ställningstagande. Den enskilde medlemmen skall själv avgöra sitt politiska hemvist. Det skall inte avgöras av någon annan. Systemet som här tillämpas är skandalöst, det är en skamfläck och ingenting annat i ett demokratiskt land. Det är en allvarlig kränkning av den enskildes rättigheter.

Här talas så mycket om, vid olika tillfällen, att valhemligheten skall vara trygg. Men den som skriftligen begär sitt utträde — anmäler reservation mot kollektivanslutning — har avslöjat en stor del av det som skulle vara hemligt. Det finns många skäl som talar för att den enskilde medlemmen inte vill göra en skriftlig anmälan om att slippa ifrån ett honom påtvingat politiskt medlemskap.

Det borde vara ett renlighetsintresse för socialdemokratin att röja bort denna belastning. När vi så länge har värdjat om frivillighet och det inte har lett till äsyftat resultat bör genom lagstiftning skapas en fullständig frihet för varje medborgare att utan något tvång stödja det parti som han själv anser vara det bästa.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen, vilken innebär att motionerna II: 3, I: 329 och II: 365 överlämnas till grundlagberedningen för behandling.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! Det svenska samhället har under 1900-talets lopp utvecklats i riktning mot en alltmer breddad och fördjupad demokrati och mot ökad frihet för den enskilde i livsåskådningsfrågor. Principen om den allmänna och lika rösträtten accepterades av Sveriges riksdag för drygt 50 år sedan — jubileet firades ju i höstas. Parlamentarismen fick sitt slutliga genombrott vid samma tid. Religionsfriheten har vidgats i och med tillkomsten av 1951 års religionsfrihetslag. Inom skolväsendet har principen om neutralitet i religiösa frågor helt accepterats.

Till de fundamentala principerna i en demokrati räknar vi den enskildes rätt att fritt och utan varje inblandning av utomstående ta ställning i politiska frågor och utöva sin rösträtt. Vallagens bestämmelser och skydd för valhemligheten är ett uttryck för denna tanke. Utifrån denna grundläggande princip måste det anses otillfredsställande att en intresseorganisations medlemmar genom ett majoritetsbeslut kan anslutas till ett politiskt parti utan att de själva uttryckt önskemål om det eller ens samtyckt därtill. Att den enskilde har reservationsrätt vid sådana beslut är en ganska klen tröst och ett svagt försvar för själva principen. Fattas bara att enskilda personer skulle kunna tvångsanslutas! Den möjligheten avskaffades ju redan för 70 år sedan.

Vad saken nu gäller är de politiska partiernas sätt att arbeta, inte fackförningarnas interna angelägenheter — jag vill understryka det. Det politiska partiväsendet utgör en integrerande del av det konstitutionella systemet i vårt land. Det förhållandet att riksdagen anslår medel till de politiska partierna och att kommuner och landsting fått rätt att göra detsamma visar med all tydlighet att statsmakterna inte bara sanktionerar partiernas verksamhet utan också aktivt vill stödja dem. Det kan därför inte gärna göras gällande att de politiska partiernas verksamhet

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

skulle vara något som riksdagen inte har att göra med.

Vilka skäl finns då att bevara denna kvarleva från den fördemokratiska epoken i vår historia? Tar man del av den debatt som förts under årens lopp — i det magra utskottsutlåtandet nämns inga skäl alls — finner man att det främst hänvisats till den historiskt betingade gemenskapen mellan den politiska och den fackliga arbetarörelsen, att det med andra ord varit så förr. Hänvisningar till historiska förhållanden skulle ytligt sett te sig tilltalande för en historiker, men den sortens argumentering är i själva verket djupt ohistorisk och dessutom uttryck för ett i grunden konservativt betraktelsesätt. I utrikespolitiska sammanhang har s. k. historiska skäl hämningslöst missbrukats för att legitimera de mest orättfärdiga övergrepp och kränkningar. Man bör därför a priori vara misstänksam gentemot argument som blott och bart hänvisar till vad som är gammalt och fornt. All progressiv reformverksamhet innebär i själva verket ett avståndstagande från sådana tankegångar. Det förändriska med denna typ av argumentation är ju att man så lätt bortser från att förhållandena radikalt förändrats i många avseenden.

Att det i början av 1900-talet fanns vissa skäl för kollektiv anslutning av fackföreningar till arbetarkommuner innebär därför inte att dessa skäl kvarstår eller har samma betydelse 60—70 år senare. Det bör också noteras att det faktiskt rådde mycket delade meningar om denna form av medlemsvärvning redan på den tiden. Den politiska situationen var ju den att rösträtten var starkt begränsad. Arbetarklassen var i stort sett politiskt omyndig. Detta innebär självfallet ett allvarligt handikapp för den socialdemokratiska rörelsen. Det främsta politiska målet var ju också just allmän rösträtt. Det är därför inte direkt förvånande att den politiska arbetarrörelsen ansåg sig böra knyta an till och stödja sig på den fackliga. I de

strider som fördes om tvångsanslutningen och sedan om kollektivanslutningen framhölls ofta att det var fränvaron av allmän rösträtt som gjorde det nödvändigt att tillämpa denna metod och att den kunde avskaffas senare. Hjalmar Branting förklarade t. ex. i början av 1900-talet att den tid nog skulle komma då man med mycket stor samstämmighet skulle besluta om en organisationsform som mera skulle skilja det fackliga från det politiska.

Efter det att den allmänna och lika rösträtten införts bortföll självfallet detta argument. I debatten framfördes i stället rätt ofta som skäl för kollektivanslutningens bevarande den klassmässiga gemenskapen mellan den politiska och den fackliga arbetarrörelsen. Arthur Engberg förklarade exempelvis i slutet av 1920-talet att det socialdemokratiska partiet grundade sin rätt att tillämpa kollektiv anslutning på det förhållandet att det var ett klassparti. Skulle emellertid, förklarade han, partiet "avkläda sig sin klasskaraktär och presentera sig som ett parti ovanom klasserna, så bortföle också det sakliga underlaget för dess bibehållande av den kollektiva anslutningsformen i fråga om fackföreningarna". Det vore intressant att få veta hur man numera betraktar partiets karaktär i detta avseende. Gäller fortfarande Arthur Engbergs argumentation?

Oavsett vad man skall anse om detta skäl till fusion mellan en facklig och en politisk rörelse har dock förhållandena förändrats radikalt i ett tredje avseende, nämligen genom framväxten av en rad fackliga organisationer som i princip hävdar sin politiska neutralitet. RLF bildades år 1929, SR 1943, TCO 1944 — eller om man så vill redan 1937 — och SACO 1947. Samtliga dessa har konsekvent avvisat tanken på en partipolitisering.

Då riksdagen år 1950 mycket ingående behandlade frågan om kollektivanslutning, inhämtades yttranden från dessa organisationer. RLF framhöll att

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

kollektiv anslutning till politiskt parti innebar ett ingrepp i den personliga friheten och fortsatte: "Friheten för individen att själv avgöra frågan om anslutning till och ekonomiskt stöd åt ett politiskt parti synes utgöra ett väsentligt kännetecken på verklig demokrati. Till försvar för den i motionerna påtalade kollektiva anslutningen har anförts, att varje individ, som icke sympatiserar med åtgärden, äger reservera sig. Riksförbundet kan emellertid icke finna denna reservationsrätt tillräcklig, då den innebär, att vederbörande måste vidtaga positiva åtgärder för att undgå anslutning."

TCO förklarade att det rådde fullständig enighet om att tjänstemannaorganisationerna skulle vara politiskt neutrala. "Den politiska neutraliteten innebär", hette det, "enligt den tolkning, som gives åt begreppet i nämnda betänkande, att organisationen icke får understödja ett politiskt parti samt att den icke får blanda sig i det politiska livet genom att vid allmänna val eller andra tillfällen uttala sig för stöd åt ett visst politiskt parti."

Dessa principer om politisk neutralitet har varit vägledande för TCO:s och de andra organisationernas arbete, heter det vidare, och ansetts innebära "ett klart förbud för organisationerna eller deras lokala organ att besluta om kollektiv anslutning till politiska partier".

Även om det kring sekelskiftet var naturligt att den politiska och den fackliga rörelsen samverkade så intimt, att dessa rörelser kunde framstå som två sidor av samma sak, utgör inte det något härande skäl till att alltjämt acceptera kollektivanslutningen. Den politiska situationen har förändrats inte bara i så måtto att den lika och allmänna rösträtten införts, utan också däri att socialdemokraterna i närmare fyra decennier ensamma eller i samverkan med andra partier innehåft regeringsmakten. Detta har lett till att LO tvingats in i en ofta svårbemästrad dub-

belroll — det gäller i varje fall i samband med avtalsförhandlingar inom den statliga sektorn — rollen som företrädare för de anställda gentemot staten — arbetsgivaren och samtidigt rollen som politiskt allierad med just staten — arbetsgivaren. Att denna lojalitetskonflikt kan bli ytterst besvärande har erfarenheterna under den senaste tiden visat. Detta är emellertid — det vill jag betona — en sak som utomstående inte gärna kan ha med att göra. Jag vill bara notera detta parentetiskt i anslutning till den allmänpolitiska frågan om kollektivanslutning till politiska partier.

Jag vill, herr talman, peka på ännu ett förhållande som skiljer 1970-talets Sverige från sekelskiftets och som har relevans i denna diskussion, nämligen det förhållandet att vi nu ställer större krav på vårt demokratiska styrelseskick. Vi bör kunna kräva mera av samhälleliga garantier för den enskildes friheter, rättigheter och medinflytande. Vi vill med andra ord ytterligare förbättra och fördjupa demokratin. I en tid då de kollektivistiska tendenserna är starka, måste det vara en riksdagens angelägenhet att se till att de enskilda människornas individuella rättigheter garanteras.

En framstående fackföreningsman förklarade i riksdagsdebatten 1950, att flertalet av de kollektivanslutna var passiva medlemmar, som ofta följde med i kollektivanslutningen därför att det var den bekvämaste vägen, det fordrade inget initiativ från deras egen sida. Ett sådant förhållande kan måhända ha varit acceptabelt under den fördemokratiska tiden, men jag tycker inte att detta gäller långt efter demokratin genombrott.

Tar man del av den debatt som förts om kollektivanslutningen under årens lopp kan man ibland finna en som jag tycker likgiltig — för att inte säga nonchalant — attityd gentemot den enskilde eller den minoritet som vill gå sin egen väg. Den primära och grundläggande regeln i en fackföreningsmans vetan-

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

de är denna, heter det i ett inlägg i 1950 års debatt: "Minoriteten får finna sig i vad majoriteten beslutar." Om inte en minoritet lyckas finna en majoritet för sin linje, skall den inte springa och jämra sig i efterhand. Detta är, herr talman, verkligen hårda ord. Talaren i fråga visade heller inte någon större förståelse för alla de politiskt indifferenta som kollektivansluts. Gentemot den som inte har någon politisk uppfattning kan man över huvud taget inte begå något majoritetsövergrepp. Det är en logisk omöjlighet, heter det.

Denna attityd är inte förenlig med de krav vi har rätt att ställa på det styrelseskick och den politiska atmosfär som bör prägla ett samhälle vilket under många decennier av fred och välståndsutveckling haft möjlighet att fördjupa och fullända demokratin.

I de motioner, herr talman, som årets riksdag har att ta ställning till, föreslås förbud mot kollektiv anslutning till politiskt parti. Mittenpartiernas representanter i konstitutionsutskottet kan inte rekommendera en sådan lösning. Vi har därför yrkat avslag på de båda motionerna men har i ett särskilt yttrande gett till känna vår principiella uppfattning, nämligen att anslutning till politiskt parti skall ske individuellt. Det är vår förhoppning att den principen skall vinna allmän anslutning.

Herr **PETTERSSON, GEORG**, (s):

Herr talman! Jag skall omedelbart hålla med herr Sveningsson, i varje fall i den första delen av hans anförande. Han sade att denna fråga har varit ständigt återkommande, och att det egentligen inte finns några nya argument att tillföra densamma. Jag delar den uppfattningen, och jag fann inte heller att han i sitt inlägg tillförde debatten något nytt argument utöver de redan tidigare kända.

Herr Richardsons historieskrivning kan i och för sig vara intressant, men den kanske inte var så fyllig som den

borde vara när man tar upp en sådan diskussion. Nu gäller det huruvida vi här i riksdagen skall vidta åtgärder för att åstadkomma någon lagstiftning i denna fråga. Därvidlag är vi överens. Lagstiftning är icke lämplig, säger även den som har avgivit ett särskilt yttrande. Det är alltså denna fråga vi skall ta ställning till.

Herr talman! Jag tror inte det finns anledning att för min del upprepa alla tidigare kända argument som har anförts från vårt håll i denna fråga. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **RICHARDSON** (fp):

Herr talman! Konstitutionsutskottets ordförande ville komma ifrån en debatt på den här punkten genom att påstå att inga nya argument har anförts. Men, herr talman, om inte nya argument tillkommit, har i alla fall nya människor trätt fram på den politiska arenan. Det är människor som inte accepterar den syn som rådde för 60—70 år sedan i vårt land. De kräver mer av vårt demokratiska styrelseskick än man gjorde på den tiden.

Jag nämnde i mitt anförande de skäl som brukar åberopas och pekade på att utvecklingen under denna långa period har gjort att de skälen förlorat i betydelse och att inga faktiska skäl finns kvar. Det enda som då kan anföras är att det har varit så förr, men detta är, som jag ser det, en mycket svag argumentering för att någonting skall bestå. Det är i grund och botten den mest konservativa argumentering man över huvud taget kan åstadkomma.

Det antyds att detta inte skulle vara en fråga för riksdagen. Jag framhöll att situationen också i det avseendet har förändrats i ganska hög grad. Sedan riksdagen senast mera omfattande diskuterade denna fråga har ju de samhälleliga anslagen till politiska partiers verksamhet införts. De politiska partierna har sanktionerats som delar av

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

vårt politiska system i större utsträckning än tidigare. När kollektivanslutningen började tillämpas rådde ju strid om just partipolitiseringsen i vårt samhälle. Tveksamheten på det området är fullkomligt borta nu.

I mitt förra anförande ställde jag en direkt fråga. Arthur Engberg förklarade på 1920-talet att det skäl som fanns att framföra för att en kollektivanslutning skulle kunna accepteras var att SAP var ett klassparti. Det vore intressant att höra om det skälet fortfarande gäller.

Herr PERSSON, YNGVE, (s):

Herr talman! Jag delar egentligen herr Georg Petterssons uppfattning att det inte ger så mycket att diskutera denna fråga, ty det finns faktiskt inget nytt i bilden. Men eftersom jag sitter med i LO:s ledning och har lyssnat till debatten här skulle det kanske uppfattas som nonchalans i överkant att inte säga någonting, även om kammarens ledamöter känner till min ståndpunkt. Jag skall försöka fatta mig kort.

Herr Richardson och andra måste väl ha klart för sig att det föreligger absolut och fullständig individuell frihet. Vi skulle inte tillåta att någon fackförening vore med i LO eller något fackförbund och arbetade med kollektivanslutning utan en mycket klart utsagd reservationsrätt. Den anlitas för övrigt flitigt. Här talar man ungefär som om den vore någonting som inte folk känner till och använder sig av.

Vad är det nu fråga om? Jo, det är fråga om en rörelse som av tradition har arbetat på två linjer — en facklig och en politisk — eftersom fackföreningsfolket har haft ambitionen att vara med och lösa stora samhällsproblem till fördel för de breda massorna. Så har det etablerats ett samarbete. En gång i tiden var det, som tydligen herr Richardson också anser, helt naturligt att man arbetade på det sätt man gör än i dag. Vi har alltså en gammal ar-

betstradition, byggd på formellt korrekta grunder vad jag kan förstå.

Frågan blir om vi i lag skall förbjuda enskilda fackföreningar ute i bygderna att organisera kollektivanslutning. Det är det frågan gäller. Någonting sådant förutsätts nämligen inte i LO:s stadgar, utan det är bara en tradition. Lagstiftningen skulle då tas under omprövning på den punkten. Men även de som inte vill ta till en lagstiftning bör fråga sig: Skall vi gå ut och moralisera och förbjuda låt oss säga 100 metallarbetare i en fackförening, av vilka man vet att de allra flesta är socialdemokrater, att organisera sig på det här sättet? Skulle man påstå att det är omoraliskt, oanständigt och odemokratiskt? Vad har man för fakta bakom det?

Däremot medger jag, herr Richardson, att man är ute på en farlig linje om man angriper den som utnyttjar sin reservationsrätt. Men skall vi ta upp det kapitlet, då kan vi behöva ett par dagar här i kammaren för att analysera hur det går till att utöva tryck på människor.

Denna form av kollektivanslutning är delvis ett uttryck för hur hela det borgerliga samhället före arbetarrörelsens inflytande på det utövade tryck på arbetarna genom att de maktägande på arbetsplatserna använde sina positioner i alla sammanhang för att stoppa varje förnuftig nyordning i samhället. Det trycket finns överallt i vårt samhälle i dag i lika hög grad som det finns mot den som råkar reservera sig mot kollektivanslutningen. Hur många kontorsflickor och andra vågar räta på ryggen och säga sanningen åt direktören när han kommer och tjarar?

Det kan låta överdrivet men vi har under årens lopp hört alltför många vittnesmål i debatten om kollektivanslutning för att se särskilt rosenrätt på detta. Sanningen är att sådant tryck finns överallt och är ofrånkomligt i den meningen att alla människor inte vågar stå på sig på samma sätt.

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

Sedan kan jag, herr Richardson, inte ta folkpartiet på något som helst allvar i denna sak, helt enkelt därför att det inte tagit konsekvenserna i fråga om anslutning till statskyrkan. Det är en mycket allvarligare sak än frågan om kollektivanslutning till fackföreningsrörelsen. Att acceptera kollektiv anslutning till statskyrkan och samtidigt påtala kollektivanslutning till fackföreningsrörelsen är att vara ute i ett enkelspårigt partipolitiskt ärende under sken av att vara ute för att tillvarata sanna demokratiska intressen.

Vännen Richardson vill ha större garantier för den enskildes frihet. Men vilka är det som slagits för friheten i det här landet? De historiska erfarenheterna lever kvar i denna form från den tid då kroppsarbetarna här i landet var satta på undantag och hunsade på allt sätt. Det var då man skaffade de två instrumenten: socialdemokratiska partiet och fackföreningsrörelsen. Är de förhållandena helt förbi? Har svenska industriarbetare i dag råd att byta arbetsmetod? Gå ut på arbetsmarknaden — det har jag tjatat så mycket om i denna kammare — och se hur det ser ut! Vi får ingen motion från folkpartiet om förbud mot diskriminering av kroppsarbetare här i samhället. Man har varit med om att lagstifta mot diskriminering av kvinnan, men det kommer inget förslag från det hållet om förbud mot diskriminering av kroppsarbetet. Vi har ett klass- och privilegiesystem i detta samhälle som är riktat ensidigt mot kroppsarbetarna. Deras enda chans är att lita till socialdemokratin. Hur kan då någon vänta sig att jag såsom LO-man skulle gå ut med mycket långtgående krav på något slags moral och säga: Nej, inte skall vi syssla med kollektivanslutning — det kan innebära tryck på någon. Inte skulle jag kunna säga detta till männskor som ständigt är utsatta för orättfärdigheter och förtryck på alla möjliga sätt. Nej, ni är ute bara för att komma åt arbetarrörelsen politiskt.

Herr talman! Jag vill till sist säga att jag icke alls är övertygad om att svensk socialdemokrati i och för sig tjänar någonting politiskt, d. v. s. röstmässigt, på detta system. Det är inte fråga om det för vår del. Vi vill inte förbjuda en arbetsform som vi finner helt legitim. En annan sak är att vi tror att systemet har vissa psykologiska värden för rörelsen. Men vi tror inte att det i och för sig uppfattas så att vi kräver att varenda facklig medlem skall vara socialdemokrat. Om vi kom så långt i det här samhället, herr Richardson, att vi bröt ned klassgränserna på löne marknaden, de löjligen klassgränserna, och en arbetare kunde behandlas som likabehandlad och vara lika behandlad som andra, om vi slutade att ha kollektivanslutning till statskyrkan och mycket annat, då kanske vi skulle ha kommit så långt att löntagare som är grupperade på flera organisationer kunde enas om att samarbeta och då skulle det inte vara något större problem att avveckla kollektivanslutningen, om detta på något sätt vore ett villkor för bättre samförstånd.

Att nu ensidigt angripa detta i den politiska tradition, i den politiska och sociala miljö vi har för närvarande är enligt min uppfattning en enkelspårig partipolitik och innebär inte alls ett försök att se sakerna som de är. I varje fall har jag aldrig, herr talman, känt några som helst moraliska betänkligheter eller upplevt det som svårt från demokratisk synpunkt att försvara det nuvarande arbetssättet. För mig är det en fråga om praktiska arbetsformer. Mina reaktioner kan förändras beroende av praktiska omständigheter i samhällsutvecklingen men inte av principiella skäl.

Herr SVENINGSSON (m):

Herr talman! Jag tror att herr Persson är uppriktig när han säger att han för sin del aldrig känt några besvär från moralisk eller demokratisk synpunkt

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

då det gäller kollektivanslutningen. Men att i detta sammanhang blanda in statskyrkan finner jag onödigt och oriktigt. Vi har ingen politisk anslutning till statskyrkan och då finns det ingen anledning att dra in den i detta sammanhang.

Vi reservanter har fått höra att vi inte hade något nytt att komma med i den här debatten. Även herr Persson har erkänt att det inte finns något nytt i bilden. Det kan väl vara riktigt. Men vi hade hoppats att kanske få ett uttalande från utskottets ordförande, från herr Persson eller från övriga som försvaret kollektivanslutningen att man hade andra tankar än man haft tidigare.

Det måste, som vi har sagt, vara riktigt från demokratisk synpunkt att ett litet antal personer kan ansluta ett stort antal till ett politiskt parti. Jag vill gärna hävda den uppfattningen, att om man inte i år eller nästa år ändrar inställning, så kommer den dag förr eller senare då man inom det socialdemokratiska partiet frångår kollektivanslutningen. Ett parti som har ordet "demokrati" i sitt partinamn, ett parti som mer än något annat talar om frihet och demokrati kan inte i det långa loppet försöka leva på en så bräcklig grund som en tvångsanslutning utgör. I den mån makten inom det socialdemokratiska partiet vilar på den grunden, vilar den enligt min uppfattning på en mycket bräcklig grund.

Herr BENGTON (cp):

Herr talman! I varje land med demokratiskt styrelseskick finns det en målmedveten strävan att skapa största möjliga frihet för individen, och det är självklart att vi i princip hyllar denna strävan. Vi bör ge individen så stor frihet som möjligt.

Kollektivanslutningen kan inte sägas överensstämma med denna strävan. Jag är helt beredd att instämma i allt vad herr Yngve Persson sade om kampen

mot privilegiesamhället och mot förtrycket även i våra dagar. Vi har många gemensamma åsikter om detta. Men jag vill gärna tillägga, att kampen mot privilegiesamhället började föras av det gamla bondeståndet långt innan socialdemokratin var påtänkt. Man kämpade för representationsfrihet, för tryckfrihet, för näringsfrihet och för hela raden av de friheter som finns nu.

Kollektivanslutningen försvaras dock inte bättre genom att man talar om sådana saker. Vi kan ta ett analogt fall. En organisation kan skriva ett brev till en person och säga att om han inte inlämnar protest inom viss tid är han ansluten till organisationen i fråga, men detta är inte bindande om juridiska principer skall tillämpas. Men när det gäller kollektivanslutningen uppkommer samma situation: "Därest Ni inte protesterar, är Ni kollektivansluten."

Vi har inte yrkat på någon lagstiftning i detta fall, men både herr Georg Pettersson och herr Yngve Persson har sagt att det inte förekommit någonting nytt i detta ärende sedan en stor debatt ägde rum i frågan 1966. Jag vill påstå att det är ett par helt nya saker som har tillkommit, och jag vill gärna veta herr Petterssons åsikt härom.

1966 antog Förenta nationerna konventionen om de mänskliga rättigheterna, där det uttryckligen talas om varje människas rätt att ansluta sig till organisationer. Där nämns särskilt rätten att ansluta sig till fackorganisationer men även till andra organisationer. Det är egentligen fråga om två konventioner och ett protokoll. Protokollet — som nu har undertecknats av 16 stater, däribland Sverige; Sverige har givetvis också undertecknat konventionerna — ger en individ rätt att appellera till en internationell kommission, om det skulle anses att man på något sätt förgripit sig mot de mänskliga rättigheterna. Sverige har ännu inte ratificerat konventionen men kommer sannolikt att göra det inom en snar framtid. Jag

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

undrar hur detta kommer att stå i överensstämmelse med kollektivanslutningen.

Den andra saken som har tillkommit och som herr Yngve Persson fäste stor vikt vid är frågan om statskyrkan. Men på denna punkt arbetas det för närvarande också internationellt med en socialdeklaration. I en av de paragrafer som nu är antagna i denna deklaration står det att föräldrarna har att bestämma över barnets religiösa tillhörighet. Denna paragraf har Sverige som land röstat för. Regeringen har haft möjligheter att yttra sig över denna bestämmelse och har inte protesterat mot den. Omröstning har skett i kommittén i Förenta nationerna, och Sverige har biträtt förslaget om denna bestämmelse.

Det är således någonting helt nytt som tillkommit, och jag undrar vad det ligger för konsekvens i socialdemokratiska partiets uppfattning i detta fall, om regeringen har röstat för denna bestämmelse eller gett sin delegation i uppdrag att rösta både för konventionerna och socialdeklarationen. Det finns ingen anledning att i dagens debatt protestera mot den ordning som nu gäller i statskyrkan, alltså för personer upp till 18 år.

Herr talman! Jag skall inte förlänga debatten, men jag har velat betona att det finns nya aspekter, nämligen de internationella aspekterna i denna fråga. Jag vill sluta med att framhålla att det i princip inte kan vara rimligt och inte överensstämmande med varje individs rätt till frihet att man, om man går in i en viss organisation eller i ett visst parti, efter någon tid finner att en styrelse eller en liten minoritet har beslutat att man som individ också skall tillhöra en annan organisation. Jag menar därför att kollektivanslutning icke kan försvaras på något sätt, och jag vill utsträcka det ytterligare som en deklaration att detta inte bara gäller kollektivanslutning genom fackföreningar till socialdemokratiska par-

tiet utan även kollektivanslutning i varje annan form. Jag är i princip emot sådan kollektivanslutning av de skäl jag anfört tidigare.

Herr ANDERSSON, AXEL, (fp):

Herr talman! Jag är, i varje fall om jag får säga det själv, en ganska hygglig och beskedlig medborgare, men det finns ändå vissa saker som brukar väcka förargelse hos mig. Så är fallet t. ex. när folk skickar på mig lottsedlar, böcker, julkort m. m. samtidigt som det följer ett brev, i vilket det sägs att man hoppas att jag skall behålla det som har sänts till mig men att jag, om jag inte vill ha detta, skall gå ned till postkontoret och återsända det.

Det är ungefär samma system som man arbetar efter här. Herr Yngve Persson pläderar för en kollektivanslutning och hänvisar till att det finns en klart uttalad reservationsrätt. Ja, det gör de som försöker pracka på mig böcker, julkort, lottsedlar och allt möjligt annat också, genom att säga att om du inte vill ha det här materialet, skall du vara snäll och kosta på porto och besvära dig med att gå ned till postkontoret och skicka tillbaka det.

Det borde inte få gå till på det sättet att man först plockar in människor i en organisation och sedan säger till dem att om ni inte vill vara med så skall ni göra en skriftlig ansökan och ha en hel del besvär för att komma ut ur något som ni aldrig tänkt vara med i.

Herr Yngve Persson säger att det är en gammal tradition som man följer. Det hade varit precis lika riktigt om herr Persson sagt att det är en egoistisk konservatism som man handlar efter. Jag kom mycket tidigt med i nykterhetsrörelsen, som på den tiden onekligen leddes av liberaler — i mina bygger av personer som tillhörde det s. k. Norrlandsfrisinnet. Där diskuterades faktiskt några gånger om man inte skulle kunna tänka sig att också ansluta

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

nykterhetsrörelsen politiskt. Men, herr Persson, de som dominerade rörelsen hade en så pass stark frihetslidelse, att det i varje fall aldrig föll majoriteten av dem in att försöka sig på någon politisk eller religiös kollektivanslutning av människor.

Man blir nästan förbluffad när man sitter här och lyssnar till vad herr Persson yttrar. Gå hem och läs historien, har nästan blivit ett bevingat ord i dessa dagar. Jag tror att herr Persson skulle ha rätt stor nytta av att läsa något om vårt lands politiska historia. De som var med och genomförde det demokratiska genombrottet i Sverige var faktiskt liberaler och inte socialdemokrater. Herr Bengtson nämnde det gamla bondeståndet, men det var som sagt liberalerna som gjorde det. Herr Yngve Persson försökte göra gällande att det var hans meningsfränder som hade gjort detta, men det stämmer inte alls med sanningen.

Vidare talar herr Persson om trycket på arbetsplatsen. Där tycker jag verkligen att fackföreningarna skall arbeta. Men för mig framstår det som alldeles självklart att fackföreningen skall verka med samma kraft och med samma tyngd för en som jobbar på en arbetsplats och som tillhör fackföreningen oavsett om han är socialdemokrat, folktopartist, moderat eller kommunist.

Herr Yngve Persson slutade sitt anförande med orden: Skall jag som Loman gå ut och säga åt folket i fackföreningarna att ni inte skall medverka till kollektivanslutning? Jag begär inte av herr Yngve Persson att han skall göra det, ty det är alltid otrevligt för en människa att säga av den gren man sitter på.

Herr PETERSSON, GEORG, (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag begärde ordet närmast för att söka återföra diskussionen till vad ärendet faktiskt gäller.

I de motioner som utskottet har be-

handlat krävs lagstiftningsåtgärder för att hindra kollektivanslutning. Motionen II: 3 gäller för övrigt inte bara kollektivanslutning till politiskt parti utan jämväl religiöst samfund eller annan sammanslutning. I motionsparet I: 329 och II: 365, som har föranlett en reservation från moderaterna i utskottet, yrkas att grundlagberedningen, när den går att behandla frågan om rättigheter o. s. v., skall överväga om inte bestämmelser med förbud mot kollektivanslutning skulle kunna införas i grundlagen.

Alla ledamöterna i utskottet — med undantag av de två moderaterna — har tagit avstånd från lagstiftningsåtgärder, och då finns det ju anledning att ställa frågan: Vad är det man vill i stället? Jag frågar mig om den här debatten egentligen hör hemma i detta sammanhang. Och bör den inte föras på ett annat sätt?

Herr Bengtson fällde ett yttrande som behöver rättas till. Han sade att en styrelse eller en liten grupp fattar beslut. Den som bygger sin argumentering på den grunden tillhör de verkligt vilseförda i det här stycket.

Herr talman! Jag har inget annat yrkan än det jag framställt tidigare, nämligen om bifall till utskottets hemställan.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! Jag skall inte onödigtvis förlänga debatten, men när konstitutionsutskottets ordförande ifrågasätter det meningsfulla i vår diskussion här vill jag framhålla att då utskottet lämnar ett utlåtande som är så magert till sitt innehåll, så anser jag det vara fullt berättigat att kammaren tar en stund på sig för att diskutera dessa frågor.

Herr Yngve Perssons anförande vittnar ytterligare om hur djupt slentrian och konservatism är rotade inom socialdemokratin. Han säger att det inte finns några nya argument och att man bygger på traditioner från slutet av

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

1800-talet och början av 1900-talet — så måste det rimligtvis vara. Jag pekade i mitt första anförande på att förhållandena har förändrats i så hög grad under de 60—70 år som har gått sedan dess att de argument som då kunde anföras nu helt och hållet har förlorat sin innebörd och betydelse. Herr Bengtson har pekat på ytterligare förändringar som är relevanta i denna fråga.

Herr Yngve Persson frågade om ett partipolitiskt syfte låg bakom det särskilda yttrandet. Man fick den uppfattningen att det skulle vara något fel om ett partipolitiskt syfte låg bakom. Skulle det vara fel om ett parti vill föra fram sin politiska syn på dessa frågor? Jag vill erinra herr Yngve Persson om att folkpartiet förra året ägnade dessa frågor stor uppmärksamhet i en arbetsgrupp, som sysslade med demokrati och medinflytande. Hela liberalismens historia vittnar om kampen för värnandet av de enskilda människornas integritet, rättigheter och friheter. Om man däremot med partipolitiskt syfte menar, att det skulle vara något slags enkelspårigt partitaktiskt syfte, tycker jag nog att det är något av en oförsynthet. Man kan fråga om de socialdemokratiska tidningar som 1965 principiellt tog avstånd från kollektivanslutning var ute i samma syfte. Stockholms-Tidningen t. ex. framhöll att kollektivanslutning kunde anses oriktig. Värmlands Folkblad var inne på samma linje. Örebro-Kuriren t. ex. kunde inte finna att kollektivanslutning var tillfredsställande.

Jag försökte att i mitt första anförande hålla en principiell linje och tog inte upp konkreta frågor. Jag skulle emellertid vilja peka på ett konkret fall, som visar hur tokigt det hela kan bli. Jag känner till ett fall, där en vice ordförande i folkpartiets lokalavdelning, som dessutom representerar folkpartiet såsom ordförande i kommunens barnavårdsnämnd, är medlem av det socialdemokratiska partiet. Det kan ju inte gärna vara en tillfredsställande ordning.

Herr KILSMO (fp):

Herr talman! Jag skrev ned några stolpar när min vän herr Yngve Persson talade, men efter de anföranden som här hållits av tidigare talare ångrade jag nästan att jag begärt ordet. Jag tycker nämligen att han redan har fått tillräckligt med sten på sin börda och skulle egentligen inte vilja öka den. Men eftersom jag begärt ordet vill jag ta upp ett par saker.

Till en början vill jag säga ett tröstens ord till herr Yngve Persson. Jag sympatiserar i hög grad med hans rättspatos och frihetspatos. Eftersom motionerna — i varje fall en motion — tar upp frågan om förbud mot tvångsanslutning också till religiösa samfund, anser jag att herr Yngve Perssons framställning av det parallella förhållandet är adekvat.

Nu finns det ju bara ett samfund i detta land som har tvångsanslutning, och det är som bekant statskyrkan. Då förmodar jag att herr Persson och hans partivänner inom kort kommer att få ta ställning till om man också i fortsättningen skall tvångsanslutas till en statskyrka. Jag är rädd för att det socialdemokratiska partiets majoritet inte kommer att godkänna en skilsmässa mellan stat och kyrka. Man kan på grund av det förhållandet, tycker jag, inte sluta sig till att en kollektivanslutning av fackföreningar till det socialdemokratiska partiet skulle vara berättigad. Om man anser att det är oriktigt att människor kollektivansluts till statskyrkan så måste man väl anse att det är lika oriktigt att kollektivansluta människor till ett politiskt parti via en fackförening. Jag tycker att herr Persson i stället skulle gå in för att driva en så ypperlig socialdemokratisk politik att det inte skulle behövas någon tvångsinmatning av medlemmar som kollektiviseringen i själva verket är.

Jag är också mycket väl bekant med stora delar av arbetarrörelsen. Jag vet att man inom arbetarrörelsen, både inom det socialdemokratiska partiet

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

och inom fackföreningarna, är orolig över och otillfredsställd med det förhållandet att man ideligen tvångsansluter medlemmar till det socialdemokratiska partiet. Man tycker att det är osympatiskt och otrevligt. Det kan komma en reaktion som man inte väntar sig inom det socialdemokratiska partiet på dessa saker.

När herr Yngve Persson säger att arbetarrörelsen har kämpat för frihet måste man väl ändå konstatera — det gamla bondepartiet eller de gamla liberalerna blir ju inte sämre fördenskull — att arbetarrörelsen i detta land under en mycket viktig tidpunkt har kämpat såsom ingen annan för social rättvisa och frihet, även om den har fått andra med sig. Jag kan inte komma ifrån detta. Men det är så mycket märkligare, herr Yngve Persson, att man, när man har denna väldiga berättigade frihetskamp bakom sig, håller fast vid kollektivanslutningen. Vi kommer nämligen inte ifrån att det är fråga om ofrihet. Mängder av arbetare känner det otrevligt på allt sätt, men de vill inte säga nej, de vill inte protestera. Mina och många andras erfarenheter säger mig att det är mycket lätt hänt i ett stort sammanhang, där någon tänkt sig att vara livet ut, att han snart blir hackkyckling och utfrusen om det blir känt att han protesterar. Vederbörande tiger och lider och ger den slant han måste ge till det socialdemokratiska partiet.

Till sist vill jag anföra att det är en fråga som verkligen borde tas under övervägande. Hur går det till i de många fall när stora fackföreningar — och även mindre — kollektivansluts? Jag har varit med, så jag vet precis hur det går till. Det kan vara maximalt 10 procent av fackföreningens medlemmar närvarande vid fackföreningsmötet. Dessa beslutar att hela fackföreningen skall ansluta sig till det socialdemokratiska partiet.

Själva metoden får anses oriktig. Om man hade ett provval och skickade ut en förfrågan till varje medlem om han

vill vara med kunde det vara någon reson i tillvägagångssättet. Men det går inte till på det sättet, såvitt jag känner till. Det är möjligt att det kan ha gått till så på andra håll, som jag inte vet något om. Men det är otäckt att en liten procent av en fackförenings medlemmar skall kunna ansluta ett stort antal människor till det socialdemokratiska partiet. Inom parentes vare sagt att det inte är för det socialdemokratiska partiets politik skull som jag reagerar mot detta — den är varken sämre eller bättre än någon annans politik — utan det är själva systemet med denna kollektivanslutning som är frånstötande.

Herr PETERSSON, ARNE, (s):

Herr talman! När jag lyssnat till den debatt som förts hittills har jag erinrat mig en gammal baskisk sed, en form av ställföreträdande lidande. När kvinnan skall föda sitt barn lägger sig även mannen i barnsäng — om man nu kan tänka sig herr Sveningsson i en barnsäng.

Jag har en känsla av att nästan alltid när våra motståndare tar upp denna debatt är det de som har ingen eller ringa erfarenhet av de problem som diskuteras som yttrar sig. Det finns många fackföreningsmän i denna kammarare, som fortfarande är aktiva, men det är inte de som har tagit upp denna diskussion, utan det är människor utanför fackföreningsrörelsen, utan kontakt med fackföreningsrörelsen och, låt mig säga det, i de flesta fall utan någon som helst personlig kontakt med och känsla för människorna i fackföreningsrörelsen.

Herr Richardson erkände att det en gång i världen fanns rimliga anledningar till att man hade denna form av intimt samröre. Men, säger han, tiden har gått förbi, det är annorlunda nu. Utvecklingen har gjort att detta behov, som då fanns, inte existerar i dag. Säg, herr Richardson, vore det otänkbart att de som är berörda finge avgöra om det

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

behovet finns i dag eller inte? Fackför-
eningens medlemmar måste ni betrakta
som okunniga, rädda, veliga eller också
på något annat sätt handikappade så
att de själva inte kan avgöra sin situa-
tion och besluta sitt öde. Vore det inte
rimligt att tillerkänna dem en så pass
stor personlig integritet att de själva
kunde klara denna fråga? Ty det är så,
herr Richardson, att de orsaker, som
förelåg när den fackliga rörelsen intimt
lierade sig med socialdemokratin, finns
också i dag.

Varför förs exempelvis inte den här
debatten från högern, folkpartiet och
centerpartiet av fackliga representan-
ter i denna kammare? Nej, det finns ju
nästan inga. Det finns ingen möjlighet
för fackföreningsfolket att via de parti-
erna göra sig gällande. Medvetenheten
om att man inte har gehör för sina syn-
punkter i de borgerliga partierna leder
automatiskt den tänkande fackför-
eningsmannen till att ytterligare förd-
jupa den traditionella samverkan
mellan socialdemokratin och fackför-
eningsrörelsen.

IBland försöker man framhålla detta
som ett diktat, ett övergrepp från det
politiska partiets sida. I själva verket,
herrar Richardson och Axel Andersson,
är det i första hand fråga om ett fack-
ligt intresse att skaffa sig inflytande i
det viktiga politiska skeendet, när man
inte har orkat med att lösa problemen
via förhandlingar har man tvingats
söka lösningar den politiska vägen. Ni
fäller inte en moralisk dom över det
socialdemokratiska partiet utan över
en fackföreningsrörelse som har funnit
det nödvändigt, eftersom var och en
av medlemmarna är svag, att sluta sig
samman på en solidaritetens idégrund
och ta upp kampen mot starka mot-
ståndare. Det är denna rörelse som
man vill förneka rätten att hävda sina
intressen i politiken. Tala inte om
osnygghet när det gäller stöd i politi-
ken. Snyggheten finns på den sidan som
öppet redovisar stödet.

Herr PERSSON, YNGVE, (s):

Herr talman! Allra först vill jag säga
till herr Sveningsson — jag skall åter-
komma till honom i slutet av mitt an-
förande — att om vi är lagstiftare och
skall ta definitiv ställning, får vi bl. a.
följande problem. Vi har en fackför-
ening med 50 medlemmar, och varenda
en är klar socialdemokrat. Man får fak-
tiskt lägre medlemsavgift genom kolle-
ktivanslutning, och man slipper allt tras-
sel med uppbörd. Så är man överens
om att utnyttja den formella möjlighet
partiet ger för att ordna sitt medlem-
skap i partiet. Vill herr Sveningsson
förbjuda de enskilda fackföreningarna
att arbeta så? Det är ytterst den saken
frågan gäller, och det är signifikativt
att jag som försvarar kollektivanslut-
ningen egentligen aldrig varit ute och
propagerat för den. Den är nämligen
ett naturligt element sedan gammalt.
Jag tycker fackföreningarna skall få
arbeta som de vill, med omdöme. Skulle
en fackförening ha 90 procent folkpar-
tister och 10 procent socialdemokrater,
tycker jag det vore kvalificerad omdö-
meslöshet att arbeta på det sättet, alltså
att besluta om kollektivanslutning till
socialdemokratiska partiet. Men den
historiska verkligheten, den politiska
orienteringen, är åt det andra hållet.
Därför blir detta en naturlig arbetsform
ur rent facklig synpunkt och beträffan-
de den enskilde facklige medlemmens
förhållande till det socialdemokratiska
partiet.

Jag förstod inte riktigt vart herr An-
dersson ville komma — annat än, givet-
vis, att han ville protestera mot min
uppfattning. Han talade om att han bli-
vit påprackad en massa grejor i post-
lådan. Ja, det blir vi alla. Men om herr
Andersson vill stoppa kollektivanslut-
ningen under åberopande av det för-
hållandet, då måste vi också lagstifta
mot att skicka ut grejor som inte någon
har beställt. Jag förstår inte resone-
manget.

Sedan säger herr Andersson och kan-
ske någon annan att jag gjort historie-

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

förfalskning. Jag har låtsats här att det bara är arbetarrörelsen som slagits för den politiska demokratin i landet. Men det var inte alls detta som var mitt tema. Mitt tema var hur kroppsarbetarna i landet i alla tider varit satta på undantag, hur man fått skapa särskilda medel och förutsättningar för att kunna bryta ned klassamhället. Där vill väl ändå inte herr Andersson påstå att de stora kämparna är att hämta i den liberala rörelsen?

När det sedan gäller historia, herr Andersson, vill jag minnas att det var herr Helén som uppmanade folkpartingdomen att gå hem och studera historia.

Jag lyssnade mycket intresserad till herr Richardsons senaste anförande. Han erinrade om att en gång i tiden såg samhället annorlunda ut än i dag, och han fann det naturligt och i varje fall högst förklarligt att fackföreningarna då arbetade med kollektivanslutning. Men nu behövs det inte längre, säger han.

Jag menar, herr Richardson, att på sitt sätt — jag betonar "sitt sätt" utan att utveckla det närmare — finns det lika stor anledning i dag, just av de skäl jag antydde i mitt förra anförande.

Så vill jag fråga herr Richardson: Hur kommer det sig att folkpartiet inte vill gå in på kärnfrågorna när det gäller brister i vår demokrati? På det fick jag inget svar, så jag upprepar frågan: Varför är man i folkpartiet så flat mot klass- och privilegieförhållandena i vårt samhälle? Varför får vi inte en motion om att slå sönder det uppenbara odemokratiska, farliga förhållandet, att man konsekvent diskriminerar kroppsarbetare i våra företag?

Om ni tar upp sådana saker börjar jag tro att ni vill ha detta med kollektivanslutningen som en sorts snygghetsåtgärd i marginalen. Men när ni gör stor sak av detta och blundar för hela den problematik som ligger till grund för det instrument arbetarrörelsen skapat för att ordna de breda massornas

livsbetingelser, då kan man inte ta det på allvar.

Herr Kilsmo säger att han varit med om att 10 procent av en fackförening beslutat om kollektivanslutning. Men jag är nästan hundra procentig säker på, herr Kilsmo, att det aldrig har förekommit att en fackförening, som bara innehållit 10 procent socialdemokrater, har trummat ihop dessa och fått ett beslut om kollektivanslutning. Följaktligen blir herr Kilsmos frågeställning oriktig. Herr Kilsmo talar om ett annat dilemma, nämligen att folk inte går så mangrant på möten. Tro inte att de som lägger förslag om kollektivanslutning arbetar så ute i det blå att de inte skulle veta att den stora massan medlemmar är socialdemokrater och därför kan arbeta med den formen. De flesta avgöranden sker faktiskt många gånger före mötena genom resonemang på arbetsplatserna.

Herr Kilsmo säger att han inte vill lägga sten på bördan, och jag tror uppriktigt sagt att han har hjärtat kvar i arbetarrörelsen, höll jag på att säga, i så stor utsträckning att han inte ens för tillfället är en trätobroder. Men jag blev litet snopen därför att det inte blev någonting av detta. Jag har en känsla av att han inte hade någon sten med sig i bagaget. Om jag inte missförstod herr Kilsmo gjorde han en logiskt oriktig slutsats. Han menade väl att om vi försvarar kollektivanslutning av fackföreningarna kan vi också försvara kollektivanslutning till statskyrkan. Nu vill jag inte tala för egen del men jag vill påpeka att jag inte har gått till angrepp mot kollektivanslutning till statskyrkan. Jag anser nämligen, och det har jag sagt tidigare här i kammaren, att man i ett samhälle kan göra något som är litet odemokratiskt därför att man tror att det ändå gagnar demokratin. Jag hoppas att detta inte behöver utvecklas närmare. Men bristen i herr Kilsmos jämförelse är ju att när det gäller statskyrkan har vi lagstiftat in varje medborgare från födseln. I det andra fallet är

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

det inte fråga om lagstiftning utan om enskilda organisationer på den berömda gräsrotsnivån som beslutar att arbeta på detta sätt och lämnar det fullt öppet för reservationer. Det är vitt skilda saker, och vi kan inte jämföra dem på detta sätt. Däremot har jag full rätt att säga, vilket jag förut gjorde, att den som av principiella skäl inte kan acceptera kollektivanslutning till fackföreningar absolut inte har någon chans att försvara detta när det gäller statskyrkan.

Fariseismen, för att nu använda ett ord ur bibelspråket som herr Kilsmo är mycket mer bevandrad i än jag, är djup och bred när man låtsas att man är en sådan frihetsanhängare att man inte kan acceptera kollektivanslutning som beslutats av fackföreningarna men väl anser det normalt att "bussa in" hela svenska folket i statskyrkan t. o. m. vid en tidpunkt då reservationsrätten inte kan utövas därför att vederbörande inte begriper någonting. Detta är det orimliga i det hela.

Jag vill anknyta till vad herr Arne Pettersson sade och hålla med honom, naturligtvis, höll jag på att säga. Vet ni vad det blev för konsekvenser förra gången vi diskuterade denna fråga i riksdagen? Vi fick en rad fackföreningar kollektivanslutna vilka inte varit med tidigare, och i dag är det lättare än någonsin att försvara kollektivanslutningen, i varje fall om jag håller mig till min erfarenhet från efterkrigstiden. Folk har bl. a. fått upp ögonen för hur orimlig vår löneemarknad är och inser att vi måste ha den politiska beredskapen. Även de som är partipolitiskt indifferentia på ett eller annat sätt har insett att vi klarar det inte utan politiken. Varje gång vi tar upp denna fråga här förvärrar ni, om jag använder edra egna värderingar, hela denna sak. Låt det vara naturligt att folk får arbeta med omdöme ute i bygderna! Från minst fyra platser har man ringt mig och sagt att man blivit så uppretad på de borgerliga attackerna mot ar-

betarrörelsen att nu har de som inte önskat kollektivanslutning yrkat på beslut härom. I ett fall rörde det sig om en fackförening med 300 medlemmar.

Det är riktigt som herr Pettersson säger att det är fackföreningarna som har mobiliserat detta intresse. Jag ställer nu frågan till herr Sveningsson: Vill Ni i lag förbjuda de enskilda fackföreningarna och deras medlemmar att organisera sitt medlemskap på det sättet? Rent formellt kan man göra det även i folkpartiet och i moderata samlingspartiet. Att så inte sker är kanske om något ett bevis på vilket klassamhälle vi lever i — man ser ingen möjlighet att via de borgerliga partierna bevaka sina intressen.

Slutligen, herr talman, några ord till herrar Bengtson och Sveningsson. Vet herr Bengtson, centerpartist och väl förtrogen med RLF — märk väl: böndernas fackliga organisation — att man inom den organisationen arbetar på följande sätt: Till en bonde som levererar mjölk till mejeriet skickar man ut ett cirkulär som meddelar att avgift för medlemskap i RLF kommer att tas ut genom avdrag från betalningen för mjölkleveransen. "Är ni inte med på det får ni skriva och reservera er." Det är en exakt kopia, herr talman, av det system som vi har använt. Trots detta har talare, medvetna om denna politik, gång på gång under årtionden tagit upp frågan i riksdagen och riktat ensidigt angrepp mot socialdemokraterna och LO-rörelsen. Jag vet inte om detta system gäller i dag, men det finns i varje fall en ledamot här i kammaren som är beredd att till ett annat sammanträde ta med sig handlingen och styrka fakta. Vi vet att fackförbunden i hög grad arbetar på detta sätt.

Den fråga jag nu ställer till herr Sveningsson hoppas jag få sakkunnigt besvarad. När kollektivanslutningen för några år sedan var under debatt sade en statsvetare som har forskat i detta ämne till mig — jag kan inte säga hans namn utan att först höra med honom

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

om han vill det — att man inom högerpartiet arbetar med kollektivanslutning av familjerna. Ett vanligt argument till familjefadern var, att om du är med på det så får du med hela familjen på samma kalas och för samma avgift. Är det sant eller inte?

Herr BJÖRK (s):

Herr talman! Flera talare har redan framhållit att inläggen här i dag i allmänhet knappast tillfört debatten om kollektivanslutning några väsentligt nya synpunkter. I detta kan man livligt instämma.

Jag vill dock ge en liten blomma till herr Torsten Bengtson, ty han kom verkligen med ett bidrag som var alldeles nytt för mig. Han hävdade, visserligen i oklara ordalag, att kollektivanslutningen på något sätt skulle stå i konflikt med en eller annan artikel i en FN-konvention om mänskliga rättigheter. Om jag förstod honom rätt skulle kollektivanslutningens existens medföra svårigheter för Sverige att acceptera konventionen i fråga. Detta är ju en utomordentligt anmärkningsvärd uppgift, och det kan väl ändå inte tänkas att centerpartiets gruppledare i denna kammare avstår från att närmare utveckla vad han menade med sitt påstående.

En internationell konvention innebär ju att ett antal stater som ansluter sig till konventionen påtar sig vissa förpliktelser. Nu måste det vara utomordentligt intressant för kammarens ledamöter att få klarhet i vilka förpliktelser den svenska staten har i detta sammanhang. Kollektivanslutningen är ju ingen statlig angelägenhet, vi har inga statliga fackföreningar här i landet. Kollektivanslutningen är en metod som vissa kollektiv av medborgare, i detta fall lokala fackföreningar, anlitar för att enligt sin bedömning på bästa sätt tillvarata kollektivets intresse. Jag menar alltså att herr Bengtson är skyldig oss en utförlig redovisning av inne-

börden av sitt påstående. Han måste visa på konventionen, han måste läsa upp den speciella artikeln, och han måste ge den juridiska analys som utgör bakgrunden för hans attack.

När vi ändå är inne på denna fråga om olika företeasers förenlighet med olika internationella konventioner, vill jag nämna att jag för min del vet att organisationsfriheten i detta sammanhang kan vara av ett visst intresse. Jag vill inte påstå att en lagstiftning mot kollektivanslutning, d. v. s. ett statligt ingrepp i enskilda organisationers handlingsfrihet, skulle utgöra ett brott mot någon av de konventioner som här kan vara aktuella. Om man däremot fortsätter på den vägen, om man steg för steg genom statliga åtgärder, genom lagstiftning inskränker de fackliga organisationernas handlingsfrihet, då kan man en dag hamna i en situation, där Sverige riskerar att kollidera med någon av gällande konventioner på området.

Herr BENGTON (cp):

Herr talman! Centerpartiets principer i detta fall är att varje individ genom ett fritt positivt beslut skall bestämma vilken föreningsrörelse han vill tillhöra. Jag understryker "genom ett positivt beslut". Jag vill genast undanröja ett missförstånd hos herr Georg Pettersson; det kanske berodde på att mitt uttryckssätt inte var så klart då jag sade, att en styrelse beslutar om kollektivanslutning. Detta var då jag diskuterade kollektivanslutning i princip, alltså inte bara kollektivanslutning från fackföreningsrörelsen till socialdemokratiska partiet utan kollektivanslutning över huvud taget. Då förekommer det i vissa fall att styrelsen beslutar. Jag har inte påstått att fackföreningsstyrelserna gör det, utan jag tänkte på andra sammanhang. Eftersom jag över huvud taget är emot kollektivanslutning, gjorde jag den deklarationen.

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

Sedan vill jag omedelbart ta upp vad herr Björk sade beträffande konventionen om de mänskliga rättigheterna. Naturligtvis är jag beredd att redovisa ordalydelsen. Jag har varit och hämtat konventionen och har den här. I konventionen om de civila och politiska rättigheterna står detta, översatt från engelska, i artikel 22, men eftersom herr Björk var så angelägen om ordalydelsen läser jag den först på engelska: "Everyone shall have the freedom of association with others." Det måste ju betyda att var och en skall ha frihet och rätt till föreningsanslutning, fritt översatt. Observera att *friheten* till föreningsanslutning är betonad. Om en stat, som har signerat konventionen utan reservation, kan bli skyldig att genom lagstiftning sedan förbjuda brott mot konventionen, det sträcker sig utanför mitt juridiska kunnande. Jag ifrågasatte i mitt första anförande, om en kollektivanslutning är i överensstämmelse med konventionen om de mänskliga rättigheterna. Nu har jag redovisat vad herr Björk begärde, och jag skall gärna läsa mer ur konventionen, om så önskas, eller låna ut den till herr Björk, så han själv kan se vad som står i den.

Herrar Georg Pettersson och Yngve Persson gick i viss mån vid sidan av ämnet, ty vad de diskuterade var kollektivanslutning av dem som redan är socialdemokrater, medan de däremot mycket lättvindigt svepte förbi dem som icke är socialdemokrater men ändå blir kollektivanslutna. Den socialdemokrat som blir kollektivansluten kan ju ha principiella betänkligheter emot kollektivanslutning över huvud taget, men han har rimligen — om han är rättrogen socialdemokrat — inte några politiska betänkligheter emot en sådan. Det var emellertid inte den gruppen, som vi har talat om. Herr Yngve Persson sade att om det fanns en fackförening med 50 medlemmar och alla ville ansluta sig, så var det inget fel i en anslutning. Nej, möjligen inte om alla 50

var eniga om det. Men varför ansluter de sig då inte individuellt? Är det bara uppbörden av medlemsavgifterna som är av så stor betydelse, att man måste göra på det här sättet? Tänk om det finns 15 stycken som tillhör ett annat parti, herr Persson, och som helt plötsligt senare finner — de kanske inte hade tillfälle att vara närvarande vid fackföreningsmötet — att de blivit anslutna till socialdemokratiska partiet, vad det fordras en aktiv åtgärd från deras sida för att de skall kunna komma ifrån den kollektiva anslutningen.

Det är så problemet är och inte så som herr Persson och herr Arne Pettersson beskrev det tidigare. Undersökningar om hur människor röstar — hur pass tillförlitliga de nu är — visar att centerpartiet är Sveriges näst största arbetarparti. Herr Yngve Persson har sagt i ett tidigare anförande att det finns åtskilliga som använt rätten att reservera sig mot beslutet om kollektivanslutning. Men därmed faller ju herr Arne Petterssons resonemang. Herr Yngve Persson säger att många utnyttjat rätten att reservera sig, följaktligen finns det en grupp som inte vill vara med om en kollektivanslutning till det socialdemokratiska partiet.

Herr Pettersson talar om någon sorts gemensamt lidande. Nej, herr Pettersson, i varje sammanhang när det gäller att kämpa för friheten på det ena eller andra området bör man framföra sina åsikter. Det gör vi nu också, även om det gäller en grupp som är betydligt mindre än den som herr Pettersson talade för. Med säkerhet är fackföreningsrörelsens medlemmar till majoriteten socialdemokrater. Därom råder intet tvivel. Men här diskuterar vi ju minoritetens rätt, det är den vi skall beakta.

Herr Yngve Persson ville göra stor sensation av en uppbördsform, men observera att när de RLF-medlemmar han talade om fick meddelande om att avgiften skulle tas upp på detta sätt så var de redan genom ett fritt indivi-

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

duellt beslut anslutna till RLF. Det var inte fråga om någon som helst kollektivanslutning. Sådan existerar inte. Det gällde alltså en uppboordsform, och den som inte var medlem i RLF hade inte någon skyldighet att betala någon avgift. Det är alltså en oerhört stor skillnad jämfört med den form av kollektivanslutning som nu tillämpas inom fackföreningsrörelsen till socialdemokratiska partiet.

Det är mycket möjligt att det efter den förra debatten fanns flera fackföreningar som beslöt sig för kollektivanslutning. Vad bevisar det? Jo, det bevisar att en majoritet åter använde sin majoritetsställning mot minoriteten i frihetsinskränkande syfte, ingenting annat. Jag sade tidigare att jag är säker på att majoriteten fackföreningsmedlemmar är socialdemokrater, men de använder denna majoritetsställning till att kollektivansluta medlemmarna och ingriper i individernas frihet att själva positivt besluta om de skall tillhöra en eller annan organisation.

Hur man än resonerar kommer man ändå fram till att det inte är den individuella friheten som representanter för det socialdemokratiska partiet förfäktar i dag. Det är på sitt sätt förvånande. I många andra sammanhang har jag obetingat betygat att socialdemokratiska partiet har kämpat för frihetsintressen. Det förvånar mig därför att man i dagens samhälle vill fortsätta med en sådan form som absolut inte längre har något berättigande.

Det har tidigare talats om historia. Jag råkade i förbigående nämna om bondeståndets kamp i detta sammanhang. Jag vill inte på något sätt förmena herr Axel Andersson att nämna de liberalas strävanden. De är värda allt erkännande. Den som vill kan läsa bondeståndets protokoll vilkas tryckning har bekostats av riksdagen. Man finner där de äldsta frihetssträvandena, gällande representation, tryckfrihet och allt det vi i dag anser tillhöra de mänskliga rättigheterna.

Herr BJÖRK (s) kort gemmäle:

Herr talman! Det var som man kunde misstänka. Herr Torsten Bengtsons flitiga resor till FN har lett in honom på dåliga vägar. Han utnyttjar den förmenta auktoritet som han skaffat sig i detta sammanhang för att ge kammaren en föreställning om att kollektivanslutning skulle stå i strid med en viss FN-konvention. Han har här på anmodan läst upp den artikel som han ville åberopa. Varje normalbegåvad lyssnare kunde konstatera att denna artikel handlade om rätten att organisera sig i fackföreningar, i politiska partier o. s. v. I Sverige har vi i första hand tack vare den politiska och fackliga arbetarrörelsens ansträngningar uppnått en ordning, där varje människa har full frihet att organisera sig och där medborgarna har full frihet att sluta sig samman i olika slag av organisationer. Sverige är med andra ord ett land som med särskilt gott samvete kan acceptera den artikel som herr Bengtson har läst upp. Med kollektivanslutning har den uppenbarligen inte något som helst samband. Jag tycker nog att herr Bengtson är skyldig kammaren en ursäkt för sitt lilla försök att vilseleda sina lyssnare.

Herr BENGTON (cp) kort gemmäle:

Herr talman! Herr Björk talar om min förmenta auktoritet. Jag vill vädja till kammarens ledamöter och fråga: Kan man göra någonting mera korrekt än att först på engelska och sedan i fri översättning direkt återge den artikel det här gäller för att tala om för kammarens ledamöter vad man menar? Är det över huvud taget möjligt att göra mer? Vill herr Björk att jag skall läsa in hela konventionen i kammarens protokoll? Det är också möjligt i så fall.

Vad herr Björk här sade förändrar ingenting av lydelsen i artikeln. Jag erbjöd herr Björk att ta konventionen och tolka den på det sätt han ansåg vara riktigt. Det står visst talat om

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

fackföreningar, ty efter uttalandet om friheten att ansluta sig till föreningar står följande: "Inkluderande rätten att bilda och tillhöra fackföreningar."

I den andra konventionen som gäller de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna är i hela artikel 8 mycket utförligt klarlagt att man skall ha rätt att ansluta sig till fackföreningar och att dessa skall ha rätt att ansluta sig till internationella organisationer, att man skall ha strejkrätt o. s. v. Allt detta är specificerat i artikeln, och herr Björk kommer inte alls ifrån detta om föreningsfriheten i allmänhet med att tala om fackföreningarna.

Jag har inte på något sätt tänkt använda auktoriteten på annat sätt än att redovisa vad som finns i internationella handlingar — och jag är beredd att citera ur dem.

Herr BJÖRK (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag måste bestämt bestrida att centerpartiets gruppordförande här i kammaren uppträtt korrekt, när han först ger sken av att en viss FN-konvention innehåller en artikel som står i strid med kollektivanslutningen och sedan endast på särskild anmodan går med på att läsa upp denna artikel, av vilken framgår att det inte finns något som helst samband mellan artikeln i fråga och kollektivanslutningen i Sverige.

Herr BENGTON (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag trodde inte att man skulle tolka allting på det sätt som här skett och hänga upp sig på praktiska angelägenheter. Till mitt första anförande i debatten hade jag inte hämtat upp konventionen, men jag hade den tillgänglig och hämtade den omedelbart därefter. Det visade sig att det var i hög grad önskvärt för herr Björks del att den fanns tillgänglig. Detta är det enda och enkla skälet till att jag inte kunde läsa upp artikeln i mitt första

anförande. Jag skulle här vilja citera bibeln, att man bör tolka och tyda allt till det bästa.

Herr PERSSON, YNGVE, (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bengtson sade att det inte är socialdemokraterna utan de som inte är det som utgör problemet när det gäller kollektivanslutningen. Jag förstår inte det resonemanget.

Herr Bengtson anser att om det beslutas om kollektivanslutning så måste de som inte vill vara med vidta en aktiv handling för att inte komma in i partiet. Ja, herr Bengtson, i det exempel som jag talade om — RLF:s arbetsmetoder, stödda av centerpartiet och böndernas ekonomiska organisationer — är det på exakt samma sätt. Min sagesman var inte med i RLF, men han fick meddelande om att därest han inte reserverade sig skulle det dras avgifter till RLF. Det anser jag vara exakt samma form för kollektivanslutning — och på bred basis, ty det gällde väl över hela riket; jag tror inte att det här förfarandet tillämpades endast lokalt.

Jag vill säga till herr Bengtson — och i hög grad även till talesmannen för moderata samlingspartiet — att alla här i kammaren vet att centerpartiet, jordbrukarnas ekonomiska organisationer och RLF uppträder som dragna på ett snöre. De samarbetar lika intensivt som socialdemokratin och fackföreningsrörelsen, och de använder samma former för att stötta upp varandra, i syfte att föra fram en viss politik och hävda ett visst intresse för en yrkeskår. Vad är det som skiljer den politiken från den arbetarrörelsen för. Det finns bara en skillnad, nämligen att vi öppet redovisar och berättar om allt, under det att man vad er beträffar får dra fram det med tång!

År efter år har vi den här debatten. Ni moraliserar mot oss, och så gör ni likadant själva, herr Bengtson. Det är beklämmande tycker jag.

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

Till herr Sveningsson vill jag säga att jag inte kommer att få någon dementi på påståendet att man inom hans parti arbetar med kollektivanslutning av familjen. Det skulle emellertid vara intressant att få höra hans åsikt om den principiella skillnaden.

Nej, herr talman, hela den här debatten har genom åren haft ett enda syfte — inte att stärka demokratin utan att komma åt vad som uppfattas som ett styrkebälte för arbetarrörelsen. I dag har debatten återigen så att säga fått sin klara kontur: man håller på med partipolitisk tatic och inget annat.

Herr SVENINGSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Persson försöker på nytt göra jämförelser mellan å ena sidan RLF och jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse och å andra sidan kollektivanslutning till politiskt parti. I det avseendet vill jag absolut protestera. Det finns ingen likhet därvidlag. Jag har varit med i RLF sedan 1930-talet — jag tror att jag var en av de första medlemmarna i södra delen av Älvsborgs län — och jag har aldrig betraktat anslutningen till RLF eller till någon av de ekonomiska föreningarna som en tvångsanslutning till något politiskt parti. Det är fullkomligt orimligt att göra den jämförelsen.

När jag nu fått ordet för replik, kanske jag får tillåtelse att svara även på några andra frågor. Jag begärde ordet för kort genmäle efter herr Perssons närmast föregående anförande, men det blev någon missuppfattning, och jag fördes upp på den vanliga talarlistan i stället för att få replik. Herr Persson ställde frågor till mig om sättet att värva medlemmar till mitt parti. När vi ringer upp någon och frågor om vederbörande vill bli medlem, betraktar vi enligt herr Persson alla i familjen som partimedlemmar, om t. ex. familjefader besvarar frågan med ja. Det är en form av medlemsrekrytering, som jag inte

alls känner till. Om det ändå skulle ha förekommit, har man ju i alla fall frågat om en familjemedlem vill bli medlem. Det gör man inte när det gäller kollektivanslutning inom fackföreningsrörelsen.

Vidare frågar herr Yngve Persson om vi nu vill ha en lagstiftning. Vi har länge hoppats på att någon lagstiftning inte skulle behövas och att man här på frivillighetens väg skulle komma fram till en förnuftig lösning. Men när det inte tycks vara möjligt, vill vi att grundlagberedningen skall se även på dessa saker. Vi anser att en lagstiftning behövs. Vi förstår nu att vi inte framgent kan hysa några förhoppningar om att herr Yngve Persson är beredd att tala emot kollektivanslutning.

Jämförelsen med det fall då det finns 50 medlemmar i en fackförening och alla är socialdemokrater har herr Bengtson redan bemött, så jag skall inte gå in på den saken. Det var en mycket haltande jämförelse, ty så är det inte i verkligheten.

Jag vill även rikta ett ord till herr Arne Pettersson, som ansåg att endast fackföreningsmedlemmar eller personer med erfarenheter av fackföreningsrörelsen skulle föra denna debatt. Nej, så behöver det inte vara, ty det är inte svårt att förstå för vem som helst att det är ett brott mot friheten och demokratin att ha denna kollektivanslutning.

Jämförelsen mellan mig och barnsängen förstod jag inte ett dugg av. Är det så att någon skall ta plats i barnsängen, överlåter jag det åt herr Arne Pettersson.

Herr WERNER (vpk):

Herr talman! Jag tror inte att man skall moralisera i denna fråga, allra minst från borgerligt håll. Å andra sidan har från socialdemokratiskt håll varken här i dag eller under senare år anförts några särskilt övertygande argument för bibehållande av en ordning, som måhända på den tid då den inför-

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

des hade visst fog för sig. Det är heller inte någon hemlighet att det även inom SAP och fackföreningsrörelsen råder delade meningar om nyttan med kollektivanslutning. Jag tror att socialdemokratien inom överskådlig tid skall komma fram till en annan uppfattning när det gäller detta problem.

Till det resonemang som har förts här i dag och till den debatt som har förts under senare år bör också fogas att i och med genomförandet av storavdelningar inom fackföreningsrörelsen har en ny situation uppstått. Den har uppkommit därför att genom stadgebestämmelser i en del förbund, där representantskap har införts, inte alltid en majoritet i denna församling ger en riktig bild av majoritetsförhållandet inom fackföreningen. Det innebär att i en representativ församling, som ett representantskap utgör, representanter för en minoritet av medlemmarna i denna församling kan ansluta en majoritet av medlemmarna. Det är ett helt otillfredsställande förhållande.

Jag tror inte på en lagstiftning i denna fråga. Jag tror att det i första hand måste bli ett problem för socialdemokratien att lösa. Samverkan mellan fackföreningsrörelsen och den politiska delen av arbetarrörelsen kan ordnas på ett annat sätt än genom det nuvarande förhållandet med kollektivanslutning, ett förhållande som jag och det parti jag företräder är mycket starkt kritiska till och motståndare till.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! Herr Arne Pettersson framhöll att frågan om kollektiv anslutning till politiskt parti är en intern facklig fråga. Jag kan inte dela den uppfattningen. Jag kan därför inte heller dela den uppfattningen, att den som har varit verksam inom fackföreningsrörelsen — det finns ju många framstående representanter för fackföreningsrörelsen här i kammaren — skulle besitta någon större sakkunskap än

andra i den här frågan. Den gäller de politiska partiernas sätt att arbeta och är en allmänpolitisk fråga. Jag har ingen som helst förståelse för att vissa personer försöker att upphöja sig till något slags superexperter på denna fråga.

Herr Pettersson förklarade vidare att de skäl som anfördes i arbetarrörelsens barndom för den kollektiva anslutningen fortfarande gäller. Herr Yngve Persson instämde i viss del. Detta är, herr talman, högst märkligt.

Jag nämnde i mitt första anförande några av dessa skäl. Jag framhöll att den allmänna rösträtten då inte var införd i vårt land. Jag nämnde att Hjalmar Branting också förklarat att när den väl var genomförd så blev läget helt förändrat. Det kan väl ändå inte, herr Pettersson, vara ett skäl som fortfarande gäller. Jag antydde ytterligare ett skäl — samma skäl som Arthur Engberg en gång anförde — nämligen att SAP var ett klassparti. Jag citerade vad han sagt, nämligen att om partiet skulle avkläda sig sin klasskaraktär och presentera sig som ett parti ovanom klasserna bortföll också det sakliga underlaget för dess bibehållande av den kollektiva anslutningsformen i fråga om fackföreningarna.

Jag betonade vidare att nya skäl hade tillkommit som förändrade situationen, såsom framväxten av en rad nya fackliga organisationer som proklamerat sin partipolitiska neutralitet. Jag framhöll också att kraven på vår demokrati har ökat; vi har rätt att ställa ambitionerna högre i fråga om dessa saker.

Herr Yngve Persson anförde också en annan synpunkt som jag inte kan låta stå oemotsagd, även om den faller vid sidan om vad saken här gäller. Han uttalade att folkpartiet skulle ha visat ringa intresse för klass- och privilegiefrågorna, som han uttryckte det. Jag bestrider detta på det bestämdaste. Folkpartiet har konsekvent verkat för både frihet och social rättvisa. Det är ju själva grunden i socialliberalismen. Folkpartiet har konsekvent tagit av-

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

stånd från det tänkande i klasstermer som här har kommit till uttryck i så hög grad.

Herr ANDERSSON, AXEL, (fp):

Herr talman! Jag begärde replik när herr Arne Pettersson var uppe i talarstolen, men på grund av något missförstånd har jag inte fått ordet förrän nu. Sedan dess har det sagts en hel del i debatten, och jag skall därför fatta mig mycket kort.

Jag har diskuterat med herr Pettersson många gånger, så jag är mycket väl förtrogen med hans debattmetoder. Men den här gången kastade han ut någonting som väl ändå måste vara en bumerang. Han sade nämligen att vi som stod här och talade mot kollektivanslutningen försökte göra gällande att fackföreningsmedlemmarna var så illa utrustade i andligt avseende — han räknade upp en hel rad adjektiv — att de inte kunde begripa vad det här var fråga om. Men herr Arne Pettersson, är det inte i själva verket ett underkännande av fackföreningsfolkets andliga tillstånd när man inte tilltror dem själva omdömet och förmågan att avgöra vilket parti de vill tillhöra, att avgöra om det socialdemokratiska partiet är värt att stödja och att man därför skall gå in i det, o. s. v. Jag tycker att herr Arne Pettersson var ute på mycket, mycket hal is i detta sammanhang.

Sedan vill jag säga till herr Yngve Persson att jag uppriktigt sagt betraktade det närmast som en oförskämdhet när herr Yngve Persson gjorde gällande att, om det i en organisation fanns 90 procent folkpartister och 10 procent socialdemokrater, skulle det innebära en kvalificerad omdömeslöshet. Man kan vara övertygad om att om 90 procent folkpartister är med i en organisation går dessa aldrig med på någonting som går så helt emot deras frihetslidelse som en kollektivanslutning. Är det "kvalificerad omdömeslöshet" har herr Yngve Persson rätt.

När det sedan gällde historieskriv-

ningen erinrade herr Yngve Persson om att folkpartiets ledare funnit anledning att rikta en kritisk maning till medlemmar av folkpartiets ungdomsförbund. Ja, det är riktigt. Jag beklagar verkligen att det finns medlemmar i folkpartiets ungdomsförbund som är lika historiskt okunniga som herr Yngve Persson och därför behöver läsa om sin historia. Men, herr Yngve Persson, det går inte att bestrida att när den allmänna rösträtten genomfördes och grunden till vårt demokratiska samhälle lades så var det liberalerna som var i majoritet och genomförde denna stora reform. Den första socialdemokrat som över huvud taget kom in i detta hus var Hjalmar Branting, och han valdes på en liberal sedel. Även det hör till historien.

Herr Yngve Persson gick återigen till attack mot folkpartiet för att vi inte skulle ha motionerat mot det uppenbart odemokratiska förhållandet att kroppsarbete i detta land diskrimineras. Vi i folkpartiet vill absolut inte vara med om någon diskriminering av kroppsarbete. Vi har motionerat i mångt och mycket, herr Yngve Persson, och jag erkänner att vi kanske borde ha tryckt på med motioner även här, men också herr Yngve Persson och hans meningsfränder kunde ju ha tagit initiativet. I ett anförande under höstriksdagen, som gällde andra frågor — skolfrågor — pekade jag på att folkpartiet under ett antal år gång på gång återkommit med motioner, som riksdagen avslagit, men som nu — i föl — kom igen som kungliga propositioner. Det kanske behövs påtryckningar även här. Men annars tycker jag nog, herr Yngve Persson, att när det finns en klar socialdemokratisk majoritet i riksdagen och alltså finns möjlighet för socialdemokraterna att genomföra både det ena och det andra så är det uppenbarligen en försummelse av herr Yngve Persson att han inte själv har motionerat för att få en ändring till stånd av det som han anser vara missförhållanden.

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp):

Herr talman! Det är ingen trängtan efter att gå upp i en debatt som redan varit lång nog som har föranlett mig att begära ordet. Denna fråga återkommer för övrigt också sannolikt vid en kommande riksdag och tillfälle ges då för dem som till äventyrs kommer tillbaka till den nya enkammarriksdagen att yttra sig.

Jag begärde ordet för att rätta till Yngve Perssons felaktiga påstående.

När herr Yngve Persson i ett trängt mål säger att detta med kollektivanslutningen egentligen inte är någonting annat än vad som sker när det gäller RLF och Mjölcentralen, tar han grovt fel. Jag hoppas att det inte är medvetet. Det är där, som herr Torsten Bengtson sagt, i första hand fråga om ett inkassouppdrag, där man t. o. m. tar betalt för den service som inkasseringen av avgifterna innebär. Det brev som herr Yngve Persson åberopar och som en sagesman har visat honom kan vara ett brev som en lokalavdelning beslutat sända och som helt enkelt är en förfrågan huruvida vederbörande vill bli medlem av RLF. Vill han det inte, har han att avge en reaktion. Det är frågan ja eller nej. Det är således en förfrågan om medlemskap och ingenting annat. Metoden måste väl ändå vara den mest diskreta som kan förekomma. Det är också i mycket begränsad omfattning som den använts.

Men nu är det ju, herr Yngve Persson, inte här fråga om anslutning till ett politiskt parti utan till en facklig organisation, och det var därvidlag som herr Yngve Persson gjorde sitt stora misstag vid sin jämförelse. Jag vet inte efter vilka grunder man går till väga när man ansluter medlemmar inom de fackliga organisationerna, exempelvis i herr Yngve Perssons eget förbund. Men den saken har över huvud taget inte diskuterats i kammaren, och det finns ingen anledning att ta upp den till diskussion. Jag skulle dock kunna tänka mig att metoderna i vissa fall är betyd-

ligt hårdhäntare än utsändandet av ett brev som vederbörande har att avge reaktion på. I ett sådant fall är det ju fråga om ett personligt avgörande och inte något klubbslag över vederbörandes huvud, och det är där den väsentliga skillnaden ligger.

Jag vill ännu en gång understryka att vad vi här diskuterar är frågan om sättet för anslutning till politiska partier och då kollektiv sådan och inte anslutning till fackliga organisationer. Det är inte heller fråga om fackliga organisationers rätt att ge anslag till politiska partier — jag har inte hört att den frågan figurerat i denna debatt. Jag tycker nog att herr Yngve Persson bör hålla dessa saker isär.

Herr KILSMO (fp):

Herr talman! Herr Yngve Persson beklagade att jag inte i bagaget hade med någon sten för att klippa till honom med. Men jag sade ju ifrån att jag inte ville kasta någon sten på honom, och varför skulle jag då släpa med mig någon sten?

Sedan vill jag också säga några ord om RLF, trots att jag egentligen inte skulle göra det. Jag tycker att jag inte kan låta bli, eftersom jag också har erfarenhet av RLF, som inte heller är Guds bästa barn.

Herr Persson är icke felinformerad om problemet RLF och mjölken. Det var emellertid inte fråga om att de flesta bönder, som ju inte var RLF-are, skulle bli centerpartister, även om det har funnits en ohelig allians mellan det gamla bondeförbundet och RLF — det hör inte hit nu. RLF skickade, precis som herr Persson säger, ut meddelande om att eftersom man nu hade köpt den eller den gården och producerade mjölk som man lämnade till mejeriet, så skulle man betala avgift för medlemskap i RLF. Men jag och andra som brukar handla ungefär efter vad vi tror vara riktigt, vi sade nej. Denna erfarenhet är bekräftad också ifrån många andra håll.

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

Herr Persson menade att jag drog felaktiga slutsatser, men här drar också herr Persson en felaktig slutsats. Om en annan organisation handlat ojust, är väl inte detta något motiv för att man skall handla ojust inom fackföreningsväsendet och genomdriva kollektivanslutning.

Herr Werner talar om att man inte skall moralisera. Vi hörde ju var och en var han hörde hemma på den punkten. Han och hans parti har naturligtvis blivit utsatta för påtryckningar, så att han vet vad det här vill säga.

Varför skall man inte moralisera? Vad menas med moralisering? Det menas att hävda den handlingslinje man tror vara riktig, och det skall man väl göra.

Till sist vill jag säga att tvångsanslutningen, som också herr Werner bekräftade, har skapat oro inom fackföreningsrörelsen. Det råder ingen tvekan om den saken. Men det finns en förklaring till att man behöver tvångsansluta socialdemokrater. De skulle väl inte behöva tvångsanslutas. Jag vill påpeka att vår kritik inte lägger sig i att man kollektivansluter socialdemokrater. Herr Bengtson sade klart ifrån att kritiken gäller att man tvångsansluter andra människor. Man kan utgå ifrån att det är psykologiskt fullständigt orimligt att alla som skulle vilja säga nej har kurage att göra det när de är anställda på en viss arbetsplats och med i fackföreningen. Det finns så många svaga människor här i världen, och det är orimligt att begära att de skall härda ut med det tryck det innebär att säga nej.

Men varför behöver man ansluta socialdemokraterna, herr Persson? Jo, därför att även inom den socialdemokratiska politiska rörelsen — den i all ära, jag betonar det — håller idealiteten på att helt försvinna, så att man måste ta till tvångsåtgärder för att få folk att betala ut pengar till partiet. Det har många vittnat om.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Om herr Kilsmo varit uppmärksam hade han hört att jag medgivit att det förekommit att man utsänt förfrågningar om medlemskap i RLF. Men det är en helt annan sak än tvångsanslutning.

Herr PETERSSON, ARNE, (s):

Herr talman! Till herr Kilsmo skall min replik bli mycket kort. Han säger att vi behöver ansluta socialdemokrater till vårt parti därför att idealiteten håller på att försvinna ur partiet. Jag vill påminna herr Kilsmo om att den relativa andelen kollektivanslutna var betydligt större vid den tidpunkt när herr Kilsmo gick in i detta parti utan att då lida av kollektivanslutningen.

Till herr Sveningsson har jag bara två små saker att säga. Jag förstår att han inte förstod det här med det ställföreträdande lidandet och den baskiska historien. Han såg det här i fysisk mening. Och då förstår jag honom, att det är lättare för mig att komma ned i en barnsäng än för herr Sveningsson. Så då kanske vi förstår varandra.

Men det viktiga är att herr Sveningsson oemotsagd av någon i högerpartiet har svarat på direkta frågor att man här vill ha en lagstiftning. Och det blir, herr Sveningsson, icke en lagstiftning mot det socialdemokratiska partiet till någon del, utan en lagstiftning mot fackföreningsrörelsens organisationers rätt att besluta i vissa frågor — en inskränkning av rörelsemöjligheten för den fackliga rörelsen.

Herr Werner var, såvitt jag förstår, alldeles främmande i denna debatt. Det underliga med herr Werner och hans parti är att man från tid till annan har olika ståndpunkter när det gäller kollektivanslutningen till det socialdemokratiska partiet. Ibland beror det på att man har tänkt själv, ibland beror det på att andra har tänkt i stället. Men vad som är notabelt i den fas där man

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

nu befinner sig är att vi här för en gångs skull stöter på en enig opposition där kommunisterna med herr Werner lägger sig i samma barnsäng som herr Sveningsson.

Det mesta av vad herr Richardson sade i sitt senaste inlägg tror jag att jag bemötte i mitt förra anförande. Herr Richardson säger att han principiellt och faktiskt kunde acceptera tanken på riktigheten i en kollektiv anslutning när man slogs för den allmänna rösträtten. Då var det acceptabelt. Men den allmänna rösträtten har, som arbetarrörelsen sett den, hela tiden varit ett medel att skaffa sig ett politiskt inflytande som skulle möjliggöra en reformering av samhället och skapa en bättre situation än tidigare för de svaga, de många. Då blir frågan: Är det riktigt att använda kollektivanslutningen för att skaffa sig ett medel, medan det skulle vara oriktigt att använda samma kollektivanslutning när man skall genomföra något med detta medel? För mig är detta obegripligt. Vad som finns kvar är ju den ojämlikheten i samhället vilken i dag liksom tidigare nödvändiggör för de fackligt organiserade, för arbetare och tjänstemän, att sammansluta sig och tillvarata sina intressen.

Detta är inget historiskt fenomen. Det är inte mer historiskt än att vi för tio år sedan äntligen fick beslutet om tjänstepension för alla. Det skedde efter en oerhört hård och uppsplitande strid med den gamla vanliga frontställningen: å ena sidan socialdemokratin och huvuddelen av fackföreningsrörelsen, å andra sidan fackföreningsrörelsens motståndare på arbetsmarknaden och de borgerliga partierna. Detta kommer igen. Under hela det fortsatta reformarbete som vi har att se fram emot räknar jag, herr Richardson, med att vi i stort sett har samma frontställning. Så snart det uppstår en stor politisk fråga med anknytning till kampen på arbetsmarknaden, stiger folkpartiet alltid över på arbetsgivarsidan. Det är medvetenheten om detta som gör att

samma motiv för en intim samverkan mellan fackföreningsrörelsen och socialdemokratin som fanns vid sekelskiftet, och som har accepterats av herr Richardson, finns kvar i dag.

Min vän herr Axel Andersson sade att han känner till mina debattmetoder. Jag känner till herr Axel Anderssons också. En av de mindre trevliga som han fortfarande har kvar är att medvetet missförstå vad som sägs. Om herr Axel Andersson hade lyssnat på mig så borde han ha kommit ihåg att jag varken sade att medlemmarna i fackföreningsrörelsen är okunniga eller veliga, utan att de är fullt kapabla att själva reagera om de upplever kollektivanslutningen som någonting av ondo, någonting obehagligt eller som ett tvång. Om herr Axel Andersson missförstod det, tror jag det till en del kan bero på min bristande förmåga att uttrycka mig, men det kanske till större delen beror på hans oförmåga att lyssna.

Herr SVENINGSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Den här debatten har nu pågått så länge att jag är helt övertygad om att kammarens ledamöter väntar på att den skall ta slut. Jag skall bara säga ett par ord.

Både herr Arne Pettersson och herr Yngve Persson plockar gång på gång fram de många fel och brister som alljämt finns i vårt samhälle. Då måste vi, som herr Axel Andersson också har påmint om, framhålla att socialdemokraterna har ändå suttit vid den politiska makten så länge att det funnits möjlighet att rätta till alla de fel och brister som finns.

Herr RICHARDSON (fp) kort genmäle:

Herr talman! Vid 1968 års debatt om dessa frågor yttrade en ledamot av andra kammaren följande: "Jag är tillräckligt initierad för att våga säga att den fackliga rörelsens beslutsfunktioner hör

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

till det mest demokratiska man kan åstadkomma. Ja, jag vågar påstå att de är vida överlägsna mycket annat som man kallar demokrati.”

Jag hyser den största respekt för den fackliga rörelsen men icke för den argumentationsteknik som herr Arne Pettersson här har utnyttjat. Efter att ha hört honom kan man verkligen fråga sig om den citerade beskrivningen är riktig.

Jag har framhållit att man kan förstå de skäl som i början av 1900-talet anfördes för att tillämpa facklig eller kollektiv anslutning. Jag refererade till Hjalmar Brantings yttrande, att när väl den allmänna rösträtten var genomförd då har dessa skäl bortfallit. Jag har vidare påpekat att meningarna var mycket delade redan på den tiden om det lämpliga i detta system. Jag finner inte någon anledning att i denna debatt ta upp alla andra frågor som här har berörts. Den argumentationsteknik som herr Arne Pettersson har använt sig av kan jag inte finna korrekt.

Herr WANHAINEN (s):

Herr talman! Jag kanske skall uppträda som vittne här.

Herr Yngve Persson tog upp frågan om hur medlemsanslutning har gått till inom RLF. Jag vill bara vitsorda det han sade och tala om att i egenskap av leverantör av mjölk blev jag själv i mitten på 1950-talet helt enkelt genom producentföreningen i Norrbottens län meddelad att avgift kommer att dras från mjölklikviden för medlemskap i RLF, såvida jag icke skriftligen meddelade att jag icke ville bli medlem och följaktligen icke ville erlagga avgift. Det var väldigt många som på det sättet blev medlemmar.

Jag menar inte att systemet på något sätt skulle vara fel, ty det är ju det samma som används vid kollektivanslutning av fackföreningsfolk till det socialdemokratiska partiet. Jag talar om detta bara därför att herr Bengtson

bestred att system som jag här beskriver förekommit inom RLF. I praktiken har det åtminstone inom Norrbottens läns producentförening fungerat så som jag här har relaterat.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Endast några synpunkter i all korthet.

Herr Arne Pettersson sade i ett tidigare inlägg att denna debatt fördes av personer utanför fackföreningsrörelsen. Jag skulle bara vilja hänvisa herr Arne Pettersson till att huvudmotionären i andra kammaren är en LO-ansluten medlem av moderata samlingspartiet, och i den debatt som andra kammaren nyss avslutat har han varit en av huvudtalarna i denna fråga.

Herr Björks reflexioner i samband med tolkningen av FN-konventionen fyller mig med förvåning. Jag trodde att herr Björk noterat — och det har han säkert också — det inslag i den moderna rättighetsdebatt som försiggår praktiskt taget över hela världen just nu och som består i att man är överens om att den enskilde medborgaren skall ha rätt till föreningsfrihet, rätt att associera sig med andra. Men det finns en annan sida av problemet: han har rätt till en politisk åskådning utan inblandning från andra, och han har rätt till att stå utanför föreningar. Jag skall inte trötta kammaren med att läsa upp Europarådets konvention i samma sak; jag vill bara hänvisa till artiklarna 9, 10, 11 och 14, där herr Björk kan finna belägg för denna ståndpunkt.

I Sverige förs denna debatt för närvarande inom grundlagberedningen, och jag kan säga så mycket som att samma tvåsidighet av problemet där har kommit till klart uttryck.

Herr Yngve Persson sade i sitt inlägg att reservationsrätten användes flitigt. Han sade också att han sitter i LO:s ledning, och det vet ju kammarens ledamöter. Jag skulle vilja be herr Yngve Persson lämna några siffror, som

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

LO säkert har: Hur många har reserverat sig mot kollektivanslutning genom fackföreningsrörelsen?

Om herr Yngve Persson lämnar dessa siffror skulle i varje fall någon nyhet komma in i kammarens protokoll från denna debatt.

Herr BJÖRK (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Hernelius' kommentar till mitt tidigare inlägg fyller mig med om möjligt ännu större förvåning än den som han har visat. Han framhåller mycket riktigt att föreningsrätten, rätten att sammansluta sig, är en rättighet som ägnas stort intresse i den internationella debatten. Det har också kommit till uttryck i den FN-konvention som tidigare här i dag har citerats.

För att rädda sin stackars borgerlige broder, herr Torsten Bengtson, påpekade herr Hernelius att det icke enbart är fråga om rätten att associera sig utan även om rätten att ställa sig utanför organisationer. Varken den ena eller den andra frågan beröres av debatten om kollektivanslutning.

Herr HERNELIUS (m) kort genmäle:

Herr talman! Den uppgiften är inte korrekt, herr Björk. Det är dock en pålaga som ålägges den som utövar sin reservationsrätt, ibland årligen.

Herr PERSSON, YNGVE, (s):

Herr talman! Efter mitt senaste inlägg var jag fast besluten att inte mera gå upp i talarstolen i denna debatt, men jag kan inte underlåta — kanske inte så mycket för debattens skull här i kammaren som för protokollets — att bemöta en del saker.

Det intressanta är att talarna nu är på glidning för att inte säga vild flykt från sina principiella ståndpunkter.

Herr Sveningsson gled helt ifrån den principiella frågeställningen. Han sade också att han inte känt sig tvångsanslu-

ten till RLF. Men det är ju ingen som över huvud taget har diskuterat på det planet! Vad vi har slagit fast är att RLF använder kollektivanslutningsmetoden för bönderna, i varje fall för dem som levererar mjölk. Då inträffar exakt samma situation som vid kollektivanslutning av fackföreningsmedlemmar till socialdemokratiska partiet. Om herr Sveningsson möjligen menar att det finns en principiell skillnad mellan kollektivanslutning till politiskt parti och kollektivanslutning till en organisation, då tror jag att det är en ekvilibristik som ingen här klarar av att reda ut. Det är ju kollektivanslutning som metod som vi kritiserar och diskuterar. Man vet att på det politiska planet är den klar då det gäller socialdemokratin. Man har under årtal försökt dölja att man använder samma metoder på borgerligt håll. När vi påpekar detta börjar glidningarna. Man vill försöka ingjuta den uppfattningen att det är på en annan nivå diskussionen ligger.

Jag har, herr talman, två gånger bett att få besked från moderata samlingspartiet om man använder kollektivanslutning av familjemedlemmar, vilket en statsvetare har sagt till mig. Man moltiger men är ändå uppe och käbblar om kollektivanslutning till socialdemokratin. Om något är osnyggt — för att hålla mig till den borgerliga terminologin — måste det väl vara att en familjefar släpar in hela familjen och kollektivansluter den. Så värnlösa måste familjemedlemmarna vara — relativt sett jämfört med fackföreningsmedlemmar — att de har mycket mindre chanser att vara självständiga individer. Allt detta blottar avsikten i denna debatt.

Herr Axel Andersson höll, som redan framhållits, ett mycket olyckligt anförande, fyllt av missförstånd. Enligt honom skulle jag ha sagt att en fackförening med 90 procent folkpartister var ett bevis för kvalificerad omdömeslöshet. Jag tror att man måste vara redak-

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

tör för att hitta på någonting sådant. Vad jag sade var, att det kunde tänkas ett fall där det fanns 90 procent folkpartister i en fackförening och att man då över huvud taget inte skulle försöka med en kollektivanslutning till socialdemokratin. Man skulle inte göra ett försök ens.

I ett senare sammanhang — om jag nu minns rätt — framhöll jag emellertid, att det fanns en relation mellan initiativ till kollektivanslutning till socialdemokratin och den verkliga politiska orienteringen. Då tror jag att jag antydde något om att sådana relationer inte fanns att folkpartiet skulle kunna mobilisera upp 90 procent av en fackförenings medlemmar. Men detta om omdömeslöshet rörde uteslutande att en fackförening i ett sådant fall skulle ta initiativ till kollektivanslutning, vilket måste sägas till protokollet. Jag skall strax återkomma till herr Axel Andersson i ett annat sammanhang.

Herr Kristiansson kom rätt i frågeställningen mot slutet av sitt anförande och fel från början. Det vill jag med tanke på protokollet konstatera. Jag skulle ha sagt att det förelåg kollektivanslutning till centerpartiet — sedan kom han mycket riktigt in på RLF. Jag vill att det inte skall råda något tvivel om vad jag sagt på denna punkt. Men i samma ögonblick som jag rättar herr Kristiansson har han inte längre någon fotapall att stå på. Inte heller han bestred vad herr Wanhainen och herr Kilsmo har bekräftat, nämligen att centerpartisterna i denna riksdag som politiker sedan gammalt sanktionerar ett system inom bonderörelsen som i princip är detsamma — alltså kollektivanslutning — som inom arbetarrörelsen.

Till herr Kilsmo vill jag säga att hans inlägg var angenämt därför att Kilsmo alltid är Kilsmo och kan erkänna ett faktum även när det bär emot ur strängt partipolitisk synpunkt. Tänk, om herr Kilsmo hade sagt detta för några år sedan, då hade vi kanske sluppit debatten i dag! Detta är inget klan-

der utan en tacksamhetens tanke om en renhet i debatten som vi måste ha i kammaren för att vi skall trivas riktigt bra.

Herr Kilsmo använde emellertid fel ord. Han sade: Detta är tvångsanslutning. Och då är vi inne på den andra kärnfrågan i debatten. Det är inte tvångsanslutning. Vem som helst kan reservera sig när beslut om kollektivanslutning fattas. Gör han det inte då kan han — eller hon — återkomma när som helst och göra det.

Herr Kilsmo talar om kurage, tryck och mycket annat. Om jag inte har fel, är herr Kilsmo och jag fullständigt överens om att sådant förekommer i alla sammanhang, överallt. Skulle det vara så märkvärdigt, om man inom den rörelse som företräder de i alla tider och även i dag mest eftersatta är pis-kad till att mobilisera upp solidaritetstanken så hårt som möjligt? Herr Kilsmo konstaterar att det brister i solidaritetsvilja och insikter inom fackföreningsrörelsen, men det är ju bara ett belägg för att de aktiva kadreerna måste ta i så mycket hårdare. Men är det inte så överallt? Vad skulle det finnas för skillnad mellan fackföreningsrörelsen och vilket parti som helst?

Det parti som kommer ganska hel-skinntat undan när det gäller den egentliga kollektivanslutningen är folkpartiet. Vi får kanske om någon dag veta hur det riktigt går till inom detta parti när det gäller tryck och påverkan. Men vi kan ju ändå föra i åminnelse Bertil Ohlins skrivelse för några år sedan, i vilken han väddar till det ledande skiktet i samhället om särskilda anslag. Då ser vi, som herr Pettersson också erinrade om, att det finns samhörighet mellan folkpartiet och den grupp i samhället som av tradition hårdast har slagits emot arbetarrörelsens intentioner när det gäller solidaritet o. s. v. Det är då dags att besvara herr Richardson på följande sätt:

Herr Richardson menar att det har tillkommit en rad nya fackliga organi-

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

sationer som är politiskt neutrala, vilket naturligtvis skulle vara ett föredöme. Han menade också att detta borde vara arbetsmodellen för oss. Men, herr Richardson, nu är vi inne på ett intressant tema. LO har funnits i trekvarts sekel innan det blev någon tjänstemannarörelse. I denna nya rörelse avgränsade man sig till dem som fanns innanför kontorsdörren, ty de var de privilegierade på löne marknaden. Det låg naturligtvis ingen upphöjd social ambition bakom denna strävan. Så tyckte akademikerna att de skulle organiseras på allvar, och de skapade en egen fälla utöver TCO-fällan. Vad skedde? Det byggdes upp ett organisationssverige, där privilegiesamhället kodifierades i organisationsapparaten.

Det är klart att de som har arbetat på detta sätt inte har samma intresse av partipolitiskt engagemang som den grupp i samhället som har varit först hunsad och sedan och fortfarande illa behandlad relativt sett. Man kan därför kosta på sig politisk neutralitet, men om herr Richardson inbillar sig att dessa nya organisationer inte sysslar med politik, så vill jag framhålla att detta är fel. Dessa sysslar nog också med partipolitik på sitt sätt, om inte formellt och direkt, ty den som t. ex. bara försvarar den privilegieordning som råder på löne marknaden har ju tagit ställning i en grundläggande samhällspolitisk fråga. Jag menar följaktligen att hela det sätt på vilket herr Richardson konstruerar frågeställningar blir oriktigt.

Om jag skall generalisera i stort sett, herr Richardson, är den historiska sanningen att det har funnits fina inslag från folkpartiets och det gamla frisinnade partiets sida under årtionden särskilt på den politiska demokratins område. Men folkpartiet har ju arbetat med kollektivanslutning till statskyrkan. Detta parti har, herr Richardson, uppfattat de stora inkomsttagarna med goda positioner som det ledande skiktet i samhället. Detta parti har syste-

matiskt under ett par årtionden gjort allt för att knäcka lusten hos det svenska folket att betala skatt — de skatter med vilka vi skall ordna en ordentlig social kultur här i landet. Först på senare tid har man varit tvungen att ge upp eftersom svenska folket i längden inte velat gå på denna linje. Jag har således inte alls denna upphöjda föreställning om folkpartiet som en stor social reformator, särskilt inte när det gäller att komma till rätta med privilegieförhållandena i vårt samhälle.

Jag vill, herr talman, sluta med att slå fast följande. År efter år har våldsamma angrepp skett på arbetarrörelsen för dess arbetsmetoder. Granskar man det hela närmare, får man veta att det på borgerligt håll arbetas med i princip samma metoder. Det kan inte vara fråga om annat än en politisk attack. Genom detta konstaterande har frågan fått rätt dimension.

Låt mig allra sist få anföra några ord, kanske närmast till herr Richardson. Om vi kan bryta ned detta system på löne marknaden — den skiktning som jag har talat om — och få en vettig ordning på detta område, är jag övertygad om att svensk fackföreningsrörelse då i olika avseenden skulle anpassa sina arbetsmetoder härtill. Får vi ett nytt samhälle och en ny social kultur, kommer vi kanhända överallt i vår politiska värld att få mindre av tryck och bindningar. Kanske får vi ett samhälle, där varje individ fritt kan ta ställning. Nu är vi på grund av samhällets utseende dömda att arbeta ungefär som vi gör. Följaktligen förstår herr Richardson, att detta med kollektivanslutning icke är någon religion för mig.

Kvar står alltfört frågan — den svarar ingen av herrarna på, och det är för resten bara herrar som har talat här: Vill ni besluta — detta är ju en lagbeslutande församling — att förbjuda fackföreningar att organisera kollektiv anslutning? Svarar ni ja på den frågan, får vi en debatt om vad ni menar med frihet. Vill ni inte ta det steget, kan

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

vi inte uppfatta alla dessa attacker i riksdagen som annat än politiskt-taktiskt betingade manövrer. Ni gläds med andra ord över att ha kollektivanslutningen att kämbla om. Det är ett faktum att många socialdemokrater har funderat över om vi skall ge borgerligheten denna chans genom att behålla kollektivanslutningen. Men då är man inne på en mycket praktisk partipolitisk bedömning.

Herr SVENINGSSON (m):

Herr talman! Hur otrevligt det än är, måste jag säga ytterligare ett par ord till herr Yngve Persson.

Han har en ovanlig förmåga att medvetet eller omedvetet missförstå uttalanden. Jag har här aldrig diskuterat någon kollektivanslutning till RLF. Det behövs inte, ty det förekommer inte någon kollektivanslutning där. Vad jag har diskuterat är, att jag aldrig har känt det såsom någon tvångsanslutning till ett parti att jag har varit medlem i RLF eller i jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse. Herr Yngve Persson kan inte påstå att ett sådant förhållande förekommer och hålla sig till sanningen.

Jag har redan besvarat herr Yngve Perssons fråga, men det räcker inte för honom. Herr Yngve Persson återkommer till frågan om de familjemedlemmar som moderata samlingspartiet är ute och värvar. Jag har svarat med att framhålla, att jag aldrig har hört talas om ett sådant förhållande. Ett flertal av mina partikamrater har kommit till min hänk och framhållit, att i detta fall har herr Yngve Persson fel. Någon sådan värvning förekommer inte. Jag tycker inte att herr Yngve Persson skall behöva gå till statsvetare och fråga om detta. Gå ut till vanligt enkelt folk och ta redan på att det inte är på det sättet. Herr Yngve Perssons påstående är felaktigt. Om någon enskild person bland våra många medlemmar någon gång

skulle ha yttrat sig på det sättet, är det inte någonting som har sanktionerats från någon av våra organisationer. Det är jag övertygad om.

När herr Yngve Persson här försöker göra gällande att samma metoder används inom borgerligheten som fackföreningsrörelsen och socialdemokratin tillämpar vid kollektivanslutning, är det från herr Yngve Perssons sida enbart ett slag i tomma luften.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp):

Herr talman! Med hänsyn till protokollet vill också jag fresta kammarens tålmod. Jag lovar dock att inte göra det lika länge som herr Yngve Persson.

Herr Persson sade att jag gjorde en felsägning i mitt förra anförande. Det är möjligt att jag gjorde det i avsaknad av manuskript, och jag beklagar det i så fall. Jag förbehåller mig emellertid rätten att ändra, eftersom det måste framgå att det var en felsägning. Därmed hänger naturligtvis herr Yngve Perssons angrepp på mig i luften, men den fadäsen får han råka ut för, när han medvetet vill utnyttja en felsägning.

Vad jag har slagit fast i denna debatt är för det första att det inte finns någonting av kollektivanslutning inom RLF och för det andra att det ändå måste vara en väsentlig skillnad mellan värvning av medlemmar till de fackliga organisationerna och att via dessa fackliga organisationer ansluta medlemmar till ett politiskt parti. Jag hoppas att herr Yngve Persson är överens med mig om denna syn. Vi har inte diskuterat — och det finns ingen anledning att diskutera — vilka principer som tillämpas vid facklig anslutning på respektive håll.

Till slut ett par ord beträffande herr Yngve Perssons sista fråga, också det med hänsyn till protokollet. Jag är inte svarande där, herr Persson. Jag har aldrig krävt något förbud, och därför har jag ingen anledning att svara.

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! Jag hade liksom herr Yngve Persson tänkt låta mitt förra anförande vara det sista — på den punkten har vi alltså samma uppfattning — men den groteska förvrängning av den historiska verkligheten som herr Persson gjorde sig skyldig till uppkallade mig till en kort replik. Påståendet att den liberala rörelsen skulle ha samverkat med dem som bekämpat arbetarrörelsen är något fullkomligt vettlöst. Arbetarrörelsen var till en början liberal, och jag erinrar om att de 40 år som liberalismen och socialdemokratien samverkade mynnade ut i den Edénska ministären som genomförde allmän och lika rösträtt och lagen om åtta timmars arbetsdag.

Ytterligare en synpunkt till slut. Herr Persson sade att tjänstemannaorganisationerna sysslar med politik. Det finns anledning att erinra om TCO:s remissyttrande 1950, då den här frågan behandlades mycket utförligt. Till det ytterrandet hänvisade TCO 1965; jag vill minnas att det var då. Där framhålls att TCO anser det värdefullt att de *enskilda medlemmarna* i TCO är politiskt verksamma men att TCO såsom organisation klart tar avstånd från varje partipolitiskt ställningstagande.

Frågan som vi har diskuterat här i dag kan ses från två olika synpunkter, från den fackliga rörelsens sida och från de politiska partiernas sida. Jag har konsekvent framhållit att jag ser den från de politiska partiernas sida, och jag har sagt att den fackliga sidan är en intern angelägenhet som vi här inte kan lägga oss i. De politiska partierna utgör emellertid — i all synnerhet efter det att det statliga och kommunala partistödet kommit till — en integrerande del av vårt politiska system och måste av den anledningen kunna vara föremål för en allmän politisk debatt.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Jag vill endast upprepa min fråga till herr Yngve Persson: Vilket belägg har herr Persson för sitt påstående att reservationsrätten används flitigt? Är det fråga om procent eller promille? Fram med siffrorna!

Herr PERSSON, YNGVE, (s):

Herr talman! Till herr Sveningsson vill jag säga att det är möjligt att jag missförstod framställningen när herr Sveningsson nämnde RLF. Men nu har det gjorts en klar deklaration, så vi kan stryka ett streck över den detaljen.

Herr Sveningsson sade att det inte föreligger något tvång att tillhöra centern därför att man är organiserad i RLF. Hur kan någon tro att det är en replik till mig? Jag har aldrig påstått något sådant. Diskussionen gällde ju att bonderörelsen använder metoden kollektivanslutning för att skaffa medlemmar i RLF från producenthåll. Det var metoden kollektivanslutning diskussionen gällde.

Det är inte underligt, om det uppstår missförstånd. Ni glider nästan alla i frågeställningen från anförande till anförande, och det är därför som det här blir så omständligt.

Till herr Kristiansson vill jag säga att jag inte anmärkte på felsägningen utan drog en fullt korrekt logisk slutsats; och det borde han ha upptäckt.

Vad som här kvarstår, herr talman, är att herr Kristiansson påstår att RLF inte har arbetat på sätt som jag gjort gällande, fastän folk har vittnat om att de har fått dessa papper på saken. Vem skall vi tro på? Jag tror på dem som har fått papperen.

Till herr Richardson vill jag säga: mobilisera TCO i detta sammanhang! Men vad sade TCO när det hade den här frågan på remiss sista gången — det var väl för två år sedan? Jo, man sade: absolut ingen inblandning från statsmakternas sida i fråga om kollektivanslutning. Det var TCO:s medicin.

Ang. kollektiv anslutning till politiskt parti m. m.

Om ni hade lyssnat på vad TCO då sade, hade vi sluppit debatten i dag.

Jag ber om ursäkt, herr Hernelius, men det var inte min avsikt att vara nonchalant. Jag tappade bort anteckningen som jag hade bland mina papper. Jag vill nu säga att jag inte har någon som helst siffra. Jag deltar i många fackföreningsmöten, och jag har också varit med på möten där styrelsen lagt fram förslag om kollektivanslutning. Folk har stormat emot och det har blivit avslag, men jag har faktiskt inte blandat mig i debatten. Jag har också vid flera tillfällen varit med om att enskilda har stigit upp och anmält reservation. Ett sådant fall minns jag klart då jag blev tillfrågad av mötet vilken uppfattning jag hade om kollektivanslutningen. Jag svarade att det är fullt legalt. Många hade i alla fall kurage nog att stiga upp och reservera sig.

Beträffande den föreställning som odlas på sina håll om att Arne Geijer och andra i LO uppehåller någon sorts diktatur är den självfallet en myt, ett angrepp på fackföreningsrörelsen. Vi vet ingenting om hur många som reserverat sig i fackföreningarna, herr Hernelius. Det enda vi vet är att de flesta fackföreningar inte är kollektivanslutna och att det finns massor av folk som har reserverat sig, även politiskt neutrala och inte bara klart borgerliga och kommunister. Hela kåren av kommunister i detta land är ju inte så liten men reserverar sig.

Nej, detta är en helt frivillig sak.

Herr **PETTERSSON, ARNE**, (s):

Herr talman! Jag skall fatta mig mycket kort.

Vi har fått besked av herr Sveningsson att det här är fråga om en lagstiftning. Herr Richardson klarade ut den saken, och vad han sade tror jag utgör ett mycket viktigt eftermäle till den här debatten som också borde komma till uttryck i fortsättningen. Han ansluter

sig till TCO:s syn på behandlingen av denna fråga. Den är alltså, för att citera herr Richardson, en intern facklig fråga. Men då borde den i rimlighetens namn vara avförd från detta forum i fortsättningen.

Herr **HERNELIUS** (m):

Herr talman! Jag vill bara konstatera att herr Persson ärligt deklarerade att han inte hade några siffror.

Jag noterade också att herr Persson sade att det till och med i hans närvaro vid ett fackföreningsmöte funnits någon som hade kurage nog att stiga upp och anmäla reservation. Jag vill inte kommentera detta. Jag vill bara rädda det åt protokollet.

Herr **PERSSON, YNGVE**, (s):

Herr talman! Jag sade inte "någon". Jag har vid flera tillfällen varit med om att folk hade anmält reservation. Det blir liksom en annan pluralitet.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr förste talmannen jämlikt föreliggande yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Sveningsson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 7, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Om kvinnlig tronföljd

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Sveningsson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstnings slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 93;
Nej — 20.

Därjämte hade 19 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Om kvinnlig tronföljd

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 8, i anledning av motioner om kvinnlig tronföljd.

I detta utlåtande hade behandlats motionerna I: 540, av herr *Bohman* (m), och II: 636, av herr *Holmberg* (m), i vilka motioner föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla, att grundlagberedningen måtte erhålla i uppdrag att utarbeta förslag till de grundlagsändringar som erfordrades för att införa kognatisk tronföljd i vårt land, dock utan att successionen i första led rubbades. Motionärerna hade anfört, att tre typer av kvinnlig tronföljd vore tänkbara, nämligen *dels* den "fullt kognatiska", där den tidigare regentens äldsta barn oavsett kön ärvde kronan, *dels* den "kognatiska", där döttrarna efterträdde sönerna och deras avkomma i en syskonskara, *dels* den "agnatisk-kognatiska", där kvinnan erhöle tronen då dynastin icke hade någon man som genom man härstammade från stamfadern. De förordade alltså den andra typen.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte avslå motionerna I: 540 och II: 636.

Reservationer hade anförts

1) av herrar *Sveningsson* och *Björkman* (båda m), vilka på anförda skäl ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 540 och II: 636 anhålla hos Kungl. Maj:t, att grundlagberedningen finge i uppdrag att utarbeta förslag till de grundlagsändringar som erfordrades för att införa fullt kognatisk tronföljd i vårt land utan att bryta den nuvarande successionen i första led;

2) av herrar *Larsson* i Luttra (cp) samt *Nelander* och *Sterne* (båda fp), vilka på åberopade grunder ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 540 och II: 636 anhålla hos Kungl. Maj:t, att grundlagberedningen finge i uppdrag att vid prövning av frågan om statschefens ställning undersöka vilka grundlagsändringar som erfordrades för att införa fullt kognatisk tronföljd i vårt land utan att bryta den nuvarande successionen i första led.

Herr SVENINGSSON (m):

Herr talman! Även här framgår det av utlåtandet och reservationen att utskottet inte har varit fulltaligt vid behandlingen, vilket beror på Nordiska rådets sammanträde, som jag sade i anslutning till föregående ärende.

Förslaget om införande av kvinnlig tronföljd har behandlats och diskuterats här i riksdagen årligen under ganska lång tid. Från moderata samlingspartiet har också i år framförts förslag här om för att tydligt och klart markera att vi håller fast vid vår uppfattning om kvinnlig tronföljd.

Det är inte möjligt att i debatten om kvinnlig tronföljd plocka fram nya argument eller synpunkter; det kan klart och öppet deklareraras. Det finns ännu mindre möjligheter därtill i detta än beträffande det närmast föregående

Om kvinnlig tronföljd

ärendet. Det kan inte vara någon mening med att plocka fram de gamla kända argumenten. För min del skulle det mycket väl kunna räcka med att hänvisa till tidigare gjorda uttalanden, och jag har inte för avsikt att hålla något längre anförande. Men det är så med dessa årligen återkommande ärenden att vi ändå vill göra något uttalande.

Efter de uttalanden som förekommit i olika sammanhang har nog alla tidigare tankar om en eventuell förändring av statschefens ställning nästa gång det blir aktuellt med ett tronskifte lagts åt sidan.

Hos dem som makten har råder säkert en ganska enig uppfattning om att kronprinsen, som nästa år fyller 25 år, när den tiden är inne skall efterträda Hans Majestät Konungen och övertaga hans höga ämbete. Kronprinsen har länge utbildats och utbildas dagligen för att väl kunna fylla denna höga kommande uppgift.

Här kan endast framhållas vad som är skrivet i årets motion, nämligen att vår monarki är fast förankrad hos svenska folket och att det även bör lämna utrymme för kvinnliga regenter. En kvinna kan lika väl som en man utöva detta ämbete och inga starka skäl kan åberopas mot att en kvinna bekläder statschefsämbetet.

När det till synes har blivit en stabilisering i uppfattningen om statschefens ställning borde man kunna godta att här infördes kvinnlig tronföljd. Vi vet alla att arvsföljden hänger på en mycket skör tråd. Som vi har sagt tidigare är det verkliga förhållandet att en generation är borta i den naturliga arvsföljden. När det nu, som vi ofta får erfara, är mycket starka krafter som vill ha kvar monarkin och vad därtill hör, borde man också kunna godtaga införandet av kvinnlig arvsrätt till kronan.

Att det här i landet råder ett sådant allmänt intresse för monarkin beror säkerligen allra mest på det förnämliga och lysande sätt på vilket de kungliga har fyllt sin uppgift i en tid av genom-

brott för demokratin och parlamentarismen.

Det görs ofta här i riksdagen jämförelser med andra länder. Trots att jag inte är särskilt tilltalad av den ordningen, kan ändå en jämförelse med vårt sydliga grannland Danmark vara tillåtet. Även om uppfattningen i vårt land har förändrats kan här nämnas att socialdemokratiska partiet i Danmark efter andra världskriget strök partikravet om republik. År 1953 infördes i Danmark efter grundlagsändring kvinnlig tronföljd, och där har man efter det beslutet inte det bekymmer som vi har — att den dag lätt kan komma då vi inte har någon arvtagare till kronan. Det finns ingenting som talar emot att det i fråga om arvsrätten till kronan kan och bör bli en viss jämlikhet.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservation 1 som innebär förslag om full kognatisk tronföljd utan att byta ut den rådande successionsordningen i första led, och att denna fråga kommer under behandling i grundlagberedningen.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Tidigare har, som kammarens ledamöter erinrar sig, från vårt parti förts på tal den tanken att man icke borde röra vid statsöverhuvudets ställning i Sverige utan att först genom folkomröstning utröna om det i vårt folk finns förutsättningar för att vidtaga så vittgående förändringar. Från de utgångspunkterna förefaller det inte logiskt, rimligt eller konsekvent att i nuvarande läge börja plottra med en eller annan detalj i det nuvarande systemet. Enligt min uppfattning bör man låta förhållandena vara orubbade tills man hållit en folkomröstning, om man över huvud taget vill röra vid detta.

Emellertid torde det vara så att inom grundlagberedningen pågår arbetet beträffande statsöverhuvudets ställning, och frågan torde sålunda tas upp inom utredningen.

Om kvinnlig tronföljd

Detta är en sak. En annan sak är riksdagens ställningstagande. I nuvarande situation förefaller det mig rimligt att man avvaktar vad som kan komma upp i den utredning som pågår. Efter att ha prövat författningsutredningens ställningstagande i olika detaljer bör man ge Sveriges folk möjlighet att ta ståndpunkt utan att riksdagen förut har engagerat sig.

I överensstämmelse härmed ber jag att få yrka bifall till den av herr Larsson i Luttra m. fl. avgivna reservationen.

Herr **PETTERSSON, GEORG**, (s):

Herr talman! Jag skulle ha kunnat instämma helt med herr Ferdinand Nilsson om han kommit till en annan slutsats. Jag trodde att han skulle yrka bifall till utskottets hemställan.

Med detta ärende är det på samma sätt som med det tidigare ärendet. Det har ofta varit uppe, och vi behandlade det senast 1969. Därvid avvisade riksdagen motionerna under hänvisning till grundlagberedningens arbete.

Herr Ferdinand Nilsson sade att grundlagberedningen kommer att ta upp dessa frågor. Jag kan säga att grundlagberedningen är sysselsatt med frågan om statschefens ställning i modern parlamentarisk demokrati, och jag håller med herr Ferdinand Nilsson om att den frågan bör vara klarlagd innan man börjar diskutera successionsordningen o. s. v.

Jag ber, herr talman, att med detta få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr andre vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, att under överläggningen yrkats

1:o) att utskottets hemställan skulle bifallas;

2:o), av herr *Sveningsson*, att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av honom och herr Björkman vid utlåtandet avgivna reservationen; samt

3:o), av herr *Nilsson, Ferdinand*, att kammaren skulle godkänna det förslag, som innehölls i den av herr Larsson i Luttra m. fl. vid utlåtandet anförda reservationen.

Sedermera gjorde herr andre vice talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Sveningsson* begärde votering, i anledning varav herr andre vice talmannen upptog vardera av de båda återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga det samma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr andre vice talmannen sig finna de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras åsikt, som ville till kontraposition antaga bifall till herr *Sveningssons* yrkande.

Herr *Nilsson, Ferdinand*, äskade emellertid votering om kontrapositionens innehåll, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående konstitutionsutskottets utlåtande nr 8 antager det förslag, som innefattas i den av herrar *Sveningsson* och *Björkman* vid utlåtandet avgivna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits det förslag, som innefattas i den av herr *Larsson* i Luttra m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen förklarade,

Om vidgad rätt för utlandssvenskar att deltaga i allmänna val

att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Nilsson, Ferdinand*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 49;
Nej — 25.

Därjämte hade 47 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I följd härav uppsattes, upplästes och godkändes för huvudvoteringen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herrar *Sveningsson* och *Björkman* vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Sveningsson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 87;
Nej — 23.

Därjämte hade 12 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Om vidgad rätt för utlandssvenskar att deltaga i allmänna val

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 10, i anledning av motioner om vidgad rätt för utlandssvenskar att deltaga i allmänna val.

I detta utlåtande hade behandlats följande motioner, vilka alla avsåge att en större krets av utomlands bosatta svenska medborgare skulle få rätt att deltaga i allmänna val:

1) de likalydande motionerna I: 448, av herr *Åkerlund m. fl.*, och II: 631, av herr *Björkman m. fl.*;

2) de likalydande motionerna I: 549, av herr *Tistad m. fl.*, och II: 633, av herr *Ericsson* i Ätvidaberg;

3) motionen II: 363, av herr *Eliasson* i Sundborn och herr *Wahlund*; samt

4) motionen II: 364, av herr *Martinson*.

I motionerna I: 448 och II: 631 hade anhållits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa, att 1965 års valtekniska utredning finge i uppdrag att framlägga förslag som gäve en större krets av utlandssvenskar rätt att deltaga i allmänna val.

I motionerna I: 549 och II: 633 hade yrkats, att riksdagen skulle anhålla hos Kungl. Maj:t om förslag till sådan ändring i lagen om val till riksdagen, att varje svensk medborgare bereddes möjlighet att bliva upptagen i röstlängd, oberoende av mantalsskrivning eller kyrkobokföring i riket.

I motionen II: 363 hade hemställts, att

1) riksdagen måtte besluta, att utomlands bosatta svenska medborgare, som vore myndiga och innehade giltigt svenskt pass, skulle äga deltaga i riksdagsval och folkomröstningar i Sverige, om de någon gång hade varit kyrkobokförda här i landet;

2), om yrkandet under 1 icke vunne riksdagens bifall, riksdagen måtte besluta, att utomlands bosatta svenska medborgare skulle äga deltaga i riksdagsval och folkomröstningar i Sverige på under punkt 1 angivna villkor, dock endast om de varit kyrkobokförda här någon gång under de tio kalenderår, som närmast föregått det år då röstlängden upprättats.

Om vidgad rätt för utlandssvenskar att delta i allmänna val

I motionen II: 364 hade föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle hemställa, att förslag måtte framläggas till sådan ändring av 53 b § lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen, att i särskild röstlängd efter ansökan kunde intagas den som ej vore i riket mantalsskriven men varit kyrkobokförd här någon gång under de tio kalenderår som närmast föregått det år då röstlängden upprättats.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte

1. tillkännagiva för Kungl. Maj:t som sin mening vad utskottet anfört om en förutsättningslös prövning av möjligheterna att vidga den krets av utlandssvenskar, som kunde delta i val till riksdagen; och

2. avslå motionerna II: 363, II: 364, I: 448 och II: 631 samt I: 549 och II: 633.

Reservation hade avgivits av fru *Segerstedt Wiberg* (fp) samt herrar *Svenningsson* (m), *Richardson* (fp), *Nelander* (fp) och *Sterne* (fp), vilka på anförda skäl ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen i anledning av motionerna II: 363, II: 364, I: 448 och II: 631 samt I: 549 och II: 633 för sin del måtte besluta, att 53 b § första stycket 2) lagen om val till riksdagen skulle erhålla i reservationen angiven lydelse, vilket förslag avsåge, att rösträtt skulle gälla för envar som någon gång varit kyrkobokförd i riket.

Herr **RICHARDSON** (fp):

Herr talman! Frågan om utlandssvenskarnas rösträtt har, som framhålles i utskottsutlåtandet, behandlats vid de tre senaste riksdagarna. Det vittnar om att frågan för åtskilliga ledamöter framstår som väsentlig och att den ännu inte fått en helt tillfredsställande lösning. Då den emellertid ventilerades ganska ingående så sent som i november månad förra året skall jag inte nu gå in på någon längre saktidssamtal.

Utskottsmajoriteten har denna gång inte ställt sig helt avvisande till en utvidgning av rösträtten, men utskottets skrivning är så försiktig och oklar att man inte med säkerhet kan veta vad den egentligen syftar till. Utskottet hemställer att riksdagen för Kungl. Maj:t skall ge till känna som sin mening vad utskottet anfört. Försiktigare kan man knappast skriva. Riksdagen skall inte ens framställa en begäran eller anhållan. Vad är det då riksdagen skall ge till känna? Jo, att en förutsättningslös prövning av möjligheten att vidga den krets av utlandssvenskar som kan delta i val till riksdagen bör ske inom den valtekniska utredningen. Det är inte, förefaller det mig, möjligt att få full klarhet i vad detta egentligen innebär.

”En förutsättningslös prövning av möjligheterna att vidga den krets av utlandssvenskar” etc. — skall det tolkas som en viljeyttring från riksdagens sida, innebärande att kretsen av utlandssvenskar bör vidgas? I så fall borde man allt ha uttryckt sig något klarare.

Då utskottet intagit denna tveksamma och oklara hållning har folkpartiets representanter i konstitutionsutskottet hållit fast vid sin tidigare principiella ståndpunkt, nämligen att rösträtt skall tillkomma varje svensk medborgare som någon gång varit kyrkobokförd i riket.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den reservation som är fogad till konstitutionsutskottets utlåtande nr 10.

Herr **HERNELIUS** (m):

Herr talman! Den som då och då kommer i kontakt med svenska medborgare som vistas utomlands, kan inte undgå att notera att det råder en känsla av bitterhet och otillfredsställelse över nu gällande regler för rösträtten. Senast fick utrikesutskottet del av sådana synpunkter vid sitt besök i Canada under förra hösten.

Utskottsmajoriteten har enats om en

skrivning, enligt vilken utskottet föreslår en förutsättningslös prövning av möjligheterna att vidga den krets av utlandssvenskar, som kan delta i val till riksdagen. Jag vill fästa uppmärksamheten på ordet "vidga". Det innebär alltså att utredningen icke skall slå fast status quo, utan att utredningen skall gå vidare, längre än till status quo-läget. Det kan innebära ett bifall till herr Martinssons motion om tio års kvalifikationstid; det kan innebära ett bifall till tanken att den som någon gång varit kyrkobokförd i Sverige skall ha kvar sin rösträtt. Det är över huvud taget ett vitt fält som här öppnar sig.

Det är med hänsyn till denna — som vi uppfattar det — positiva skrivning som jag har velat förena mig med utskottsmajoriteten i detta sammanhang. Jag vill tillägga — och jag röjer väl därmed ingen hemlighet — att vi under utskottsbehandlingen också fått försäkran om att skrivningen skall tolkas på det sätt jag nu sagt.

Herr **PETTERSSON, GEORG**, (s):

Herr talman! Jag har ingenting att tillägga. Jag vill bara yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr andre vice talmanen jämlikt därunder förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr andre vice talmanen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Richardson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Om sekretess för avprickad röstlängd

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 10, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmanen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstade för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Richardson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunns vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 89;

Nej — 30.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Om sekretess för avprickad röstlängd

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 11, i anledning av motioner om sekretess för avprickad röstlängd.

Till behandling hade utskottet förehåft följande motioner, vilka avsågo att sekretesskydd skulle införas beträffande avprickad röstlängd, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 542, av herr *Kristiansson, Axel, m. fl.*, samt II: 638, av herr *Jonasson* och herr *Persson* i Heden, vari yrkats, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag syftande till att efter allmänna val vallängderna betraktades som icke offentlig handling och som sådan förvarades å länsstyrelserna; ävensom

Om sekretess för avprickad röstlängd

2) de likalydande motionerna I: 548, av herrar *Sveningsson* och *Svenungsson*, samt II: 641, av fru *Mogård* och herr *Björkman*.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på återopade grunder hemställt, att riksdagen måtte avslå motionerna I: 542 och II: 638 samt I: 548 och II: 641.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp):

Herr talman! Jag har varit djärv nog — eller kanske optimistisk nog — att komma tillbaka med den motion jag väckte föregående år om sekretesskydd för vallängd efter förrättat val. Optimismen var väl närmast knuten till den förhoppningen att man inför det kommande valet, där tre val skall förrättas på en gång, kanske skulle ha kunnat göra en omprövning av ställningstagandet inom konstitutionsutskottet.

Mina förhoppningar kom emellertid på skam; de var väl för djärva. Det är möjligt att man redan är i full gång med att avpricka vallängderna ute i bygderna, och då är det kanske för mycket begärt att söka få en meningsyttring i riksdagen som skulle kunna leda till en ändring av detta system.

Jag har i motionen framhållit — jag skall fatta mig kort — att det är angeläget med ett högt valdeltagande i ett demokratiskt land men att det också är angeläget att valdeltagandet sker utan någon som helt insyn eller påtryckning från någon grupp. I stort sett är det välbeställt med detta i vårt land, men det finns någon lucka. En sådan är, att man efteråt kan se huruvida vederbörande har röstat eller inte och kanske därav dra vissa slutsatser.

Nu finner jag i utskottsutlåtandet att man över huvud taget inte har diskuterat den här motionen i konstitutionsutskottet. Jag läste utlåtandet flera gånger innan jag blev på det klara med vad som var referat och vad som var tycande från utskottet. Jag har kommit till den slutsatsen, att man inte haft nå-

gon egen mening inom konstitutionsutskottet utan direkt refererat gamla ståndpunktstaganden. Det måste väl vara enbart inom det ärevördiga konstitutionsutskottet som man kan tillåta sig en sådan nonchalans.

Det är intressant att blicka framåt i tiden och ställa frågan hur utskottet skall bete sig om till äventyrs en sådan här sak skulle komma upp efter tio år. Man kan rimligen inte gå tillbaka till år 1970 och se vad utskottet hade för uppfattning då, utan man får slå i lägen ytterligare tillbaka i tiden. Kanhända kommer denna epok att framstå såsom den tid då konstitutionsutskottet — åtminstone i vissa frågor — inte hade någon mening alls. Jag har därför självfallet ingen anledning att i det här ärendet söka sak med detta utskott.

Jag vill bara konstatera att de referat man har gjort, av vilka framgår att vallängden måste vara en offentlig handling, går något vid sidan av mitt krav. Jag har aldrig ifrågasatt att vallängden skall vara offentlig före valet eller att den måste vara offentlig vid valet, vid såväl den preliminära som den definitiva sammanräkningen, men jag har ifrågasatt det tredje steget: huruvida den behöver vara offentlig efteråt. Jag tror inte heller att det finns stora risker för att något fusk skulle förekomma, som inte skulle kunna bli uppkärat utan den insyn vi har i dag. Jag är medveten om att man behöver ha en kontroll. Det behöver också finnas möjlighet för vederbörande väljare att ta reda på huruvida hans röst är avprickad. Men de kraven bör kunna tillgodoses på annat sätt än genom att sända tillbaka vallängden för allmän insyn.

Herr talman! Jag kan inte finna annat än att det ställningstagande — om man nu skall kalla det ställningstagande — som konstitutionsutskottet med denna skrivning givit uttryck åt är den obotfärdiges förhinder.

Herr talman! Jag har intet yrkande.

Herr **PETTERSSON, GEORG**, (s):

Herr talman! Det kan finnas anledning att bemöta anmärkningen mot konstitutionsutskottet. Vi skall erinra oss att vi bara för några få månader sedan behandlade samma ärende här i kamraren, och det har inte inträtt några så våldsamma förändringar i personuppsättningen att man skall behöva upprepa detta efter endast några månaders förlopp.

Herr **KRISTIANSSON, AXEL**, (cp):

Herr talman! Det skälet skulle jag ha kunnat godta om utskottet hade sagt någonting i sakfrågan förra gången. Jag har inte utlåtandet med mig, men jag har det i minnet. Jag har uppfriskat minnet och vågar påstå att man strängt taget inte sade någonting då heller. Därför är herr Petterssons hänvisning knappast stark. Jag tycker det hade varit starkare om konstitutionsutskottets ordförande hade framfört något motiv för att man skall ha den ordning utskottet förordar. Eftersom konstitutionsutskottets ordförande sällan pressar kammararens tålmod i fråga om tid, tycker jag att han skulle kunna ge en förklaring till varför man stannat inför kvarhållande av den gamla ordningen.

Herr **PETTERSSON, GEORG**, (s):

Herr talman! I det stycke som börjar på s. 1 och slutar på s. 2 i utlåtandet står svaret att läsa.

(Herr *Kristiansson, Axel*: Hur många rader är det?)

Det är väl inte radernas antal som bestämmer innehållet utan det är fråga om vad raderna ger till känna.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 12, i anledning av motioner om åtgärder för att valsedlar skall finnas tillgängliga vid röstning i vallokal; och

Ang. den planerade skattereformen m. m.

nr 13, i anledning av motioner om ändringar i reglerna om valnämnd.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo och lades till handlingarna konstitutionsutskottets utlåtande nr 15, i anledning av riksdagens revisorers verksamhetsberättelse för år 1969.

Vid ånyo skedd föredragning av statsutskottets utlåtande nr 29, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av staten tillhörig mark m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. den planerade skattereformen m. m.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 5, med anledning av motioner angående den planerade skattereformen m. m.

I detta betänkande hade utskottet behandlat

1) de likalydande motionerna I: 221, av herr *Schött*, och II: 268, av herr *Thylén*, vari yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle begära, att Kungl. Maj:t vid utarbetandet av den aviserade skatteomläggningen beaktade vad i motionerna anförts angående vissa avdrags anpassning till den penningvärdeförsämring som ägt rum sedan avdragsbeloppen senast fastställdes;

2) de likalydande motionerna I: 772, av herr *Bohman m. fl.*, och II: 907, av herr *Holmberg m. fl.*, vari föreslagits, att riksdagen skulle

a) i skrivelse till Kungl. Maj:t begära, att — innan det aviserade skattepaketet förelades riksdagen — en expertkommitté med representanter för arbetsmarknadens parter finge tillfälle att överse det inom finansdepartementet

Ang. den planerade skattereformen m. m.

utarbetade förslaget, varvid hänsyn borde tagas till vad i motionerna anförts,

b) anhålla om en ny utredning beträffande kapitalbeskattningen med speciellt hänsynstagande till beskattningens effekter på sparandet och enskild företagsamhet.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande betänkandet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte avslå

- 1) motionerna I: 221 och II: 268; samt
- 2) motionerna I: 772 och II: 907.

Reservationer hade anförts

1) av herrar *Yngve Nilsson* (m), *Gösta Jacobsson* (m) och *Magnusson* i Borås (m) vilka på anförda skäl ansett, att utskottet bort under 2 hemställa, att riksdagen med bifall till motionerna I: 772 och II: 907 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte

a) hemställa att, innan Kungl. Maj:t toge slutlig ställning till reformförslaget, en expertkommitté med representanter för arbetsmarknadens parter gäves tillfälle överse förslaget och att hänsyn toges till vad i motionerna anförts,

b) anhålla om en ny utredning beträffande kapitalbeskattningen med speciellt hänsynstagande till beskattningens effekter på sparande och enskild företagsamhet; samt

2) av herrar *Yngve Nilsson* (m), *Gösta Jacobsson* (m) och *Magnusson* i Borås (m) vilka, under återopande av innehållet i motionerna I: 221 och II: 268, ansett, att utskottet bort under 1 hemställa, att riksdagen med bifall till motionerna I: 221 och II: 268 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära, att Kungl. Maj:t vid utarbetandet av den aviserade skatteomläggningen beaktade vad i motionerna anförts angående vissa avdrags anpassning till den penningvärdeförsämring som ägt rum sedan avdragsbeloppen senast fastställdes.

Vid betänkandet fanns därjämte fogat ett särskilt yttrande av herrar *Tistad* (fp), *Levin* (fp) och *Johan Olsson* (cp), fru *Nettelbrandt* (fp) samt herrar *Vigelsbo* (cp) och *Eriksson* i Bäckmora (cp).

Herr JACOBSSON, GÖSTA, (m):

Herr talman! De motioner som behandlas i bevillningsutskottets betänkande nr 5 måste ses mot bakgrund av den oro, skulle jag vilja säga, som har uppstått i vida kretsar av det svenska folket, och det berättigade missnöje som inom oppositionspartierna förefinns med regeringens handläggning av det i årets finansplan av chefen för finansdepartementet aviserade förslaget till reformering av skattesystemet för fysiska personer. Missnöjet har tidigare i olika sammanhang luftats här i riksdagen, senast vid interpellationsdebatten i förra veckan.

I motionerna har detta missnöje i viss mån fått en konkret form. Det påtalas där att den blivande propositionen inte har föregåtts av den förutsättningslösa och allsidiga utredning som hade varit önskvärd. Det är alltså procedurfrågan, som motionärerna egentligen har riktat sig mot. Offentligheten har hittills fått nöja sig med de relativt knapphändiga upplysningar om denna reform som lämnats i finansplanen och av finansministern i olika föredrag utanför riksdagen.

I tvnen avsnitt har visserligen betänkanden avlämnats, som har varit ute på remiss, nämligen dels familjeskatteberedningens betänkande i fjol, dels kapitalbeskattningens betänkande, där remissförfarandet i dagarna har avslutats. Det är gott och väl. På dessa områden har oppositionspartierna otvivelaktigt haft åtskilligt att bita i, men vi saknar närmare vetskap om hela det viktiga centrala avsnittet rörande överflyttningen av skattebelastningen från direkt till indirekt skatt genom höjning av momsen och de konkreta lättnader som i samband därmed

kommer att föreslås för låginkomstgrupperna. Det angår ju oss alla.

Den socialdemokratiska partistämman i höstas fick motta viss redogörelse. En del har ytterligare läckt ut, men hela kapitlet om marginalbeskattningen, som spelar en så avgörande roll för mellangrupperna, ligger ännu så länge fördolt bakom finansdepartementets mörkläggningsgardiner. Det talas om lättnader, men det talas inte om vem som skall betala.

Bakom dessa mörkläggningsgardiner vilar också den ökade kommunala skatteutjämning, varom antydan har lämnats i finansplanen.

Vi har fått reda på att kommunalskatteavdraget skall försvinna och att nya skatteskalor kommer att föreslås. Man har också talat om att radera de påstådda skattesubventionerna åt hemmafruar som arbetar med hem och barnuppföstran.

Vad vi har funnit anledning att klandra är den bristande informationen och det uteblivna remissförandet i fråga om högst betydelsefulla avsnitt av hela skattekomplexet. Jag konstaterar detta men tar därmed givetvis inte ställning till de förslag som lär komma i nästa månad.

Att motionärerna och reservanterna låtit sin kritik mot skattereformens handläggning utmynna i yrkandet om tillsättande av en expertkommitté under medverkan av arbetsmarknadens parter kan måhända förefalla ovanligt och främmande, jag medger det. Det har berott på att tiden är så knapp att ett allmänt remissförande inte skulle kunna medhinnas före riksdagens ställningstagande. Den föreslagna expertkommittén skulle enligt vår åsikt fungera som något slags ersättning för remissförandet och ge riksdagen en sakkunnigbedömning av hela skattefrågan, insatt i dess samhällsekonomiska sammanhang och under hänsynstagande till verkningarna på prisnivå och valutastabilitet.

Ett slags vise män, förslagsvis fem

Ang. den planerade skattereformen m. m.

vise män, skulle engageras för uppgiften på sätt som mycket ofta förekommer i utländska parlament. Det skulle nog inte skada med en bedömning av skattefrågorna från sådana utgångspunkter. Där måste penningvärdet rimligen också komma med i bilden.

Tidigare har vi haft parlamentariska utredningar i sådana frågor. Senast så skedde var när den allmänna skatteberedningen arbetade. Det är beklagligt, tycker jag, att det förslag som den avgav i sitt betänkande år 1964 aldrig kom på riksdagens bord. Där fanns konstruktiva lösningar som skulle ha gjort hela vårt skattesystem smidigare.

Frågan om en skattereform för fysiska personer är enligt min mening så viktig att den inte bör lösas i stridens tecken utan i samarbete mellan de demokratiska partierna och under hänsynstagande även till minoriteten i samhällslivet. Halva svenska folket är trots allt inte socialdemokrater.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna nr 1 och 2 av herr Yngve Nilsson m. fl.

Herr TISTAD (fp):

Herr talman! Den planerade skattereformen påstås bli den mest genomgripande omläggningen på skatteområdet i vår tid. Finansministern har vid upprepade tillfällen sagt att reformen kommer att ställa svenska folket på det största solidaritetsprov som det någonsin mött.

Det har varit regel i vårt land att sådana stora reformer förbereds av en parlamentarisk utredning, vars förslag remissbehandlas innan regeringen tar ställning och avlåter proposition till riksdagen. Så har skett också i detta fall, säger utskottsmajoriteten och pekar på två utredningar som det kommande regeringsförslaget bygger på, nämligen familjeskatteberedningen och kapitalskatteberedningen, vilkas betänkanden remissbehandlats i vanlig ordning. Av allt att döma kommer emel-

Ang. den planerade skattereformen m. m.

lertid den blivande skattereformen att innehålla mycket som inte har behandlats av dessa båda utredningar: för det första en minskning av låginkomsttagarnas skattebörda inte bara när det gäller den statliga utan också när det gäller den kommunala skatten, för det andra ett slopande av kommunalskatteavdraget, och för det tredje en kraftig höjning av mervärdeskatten och kanske åtskilligt annat.

Sedan får man inte glömma ett par saker.

Familjeskatteberedningens förslag byggde på förutsättningen att det totala uttaget av direkt skatt skulle vara oförändrat. Detta begränsade i hög grad beredningens möjligheter att finna realistiska lösningar. Om beredningen haft ett utrymme på 3 å 4 miljarder, som momshöjningen kommer att ge, att röra sig inom hade beredningen med all säkerhet kunnat redovisa helt andra resultat.

Kapitalskatteberedningens förslag bygger på ett oförändrat inkomstskattesystem. De ändringar i fråga om inkomstskatterna som redan aviserats gör att kapitalskatteberedningens förslag på åtminstone en väsentlig punkt, som gäller kopplingen mellan inkomst- och förmögenhetsskatt, redan är överspelat.

Inom mittenpartierna anser vi därför att det funnits fog för att förbereda den samlade skattereformen genom en parlamentarisk utredning som naturligtvis i de delar som behandlats av tidigare utredningar hade fått bygga sitt arbete på vad dessa gjort.

Om finansministern, i motsats till vad vi anser, inte funnit det nödvändigt med en parlamentarisk utredning, borde i varje fall den utredning som skett inom finansdepartementet — ty en sådan utredning har naturligtvis förekommit — ha sammanfattats i en departementspromemoria som sänts ut på remiss. Genom ett sådant förfarande hade hela problemkomplexet fått en belysning som nu saknas.

Med det tillvägagångssätt som finansministern valt — med en fullständig

avskärmning av propositionsförberedelserna inom departementet och en av finansministern själv utportionerad mycket sparsam och ofullständig information — beskärns oppositionens möjligheter att utforma genomtänkta motförslag genom att oppositionen i det längsta undanhålles väsentliga delar av det utredningsmaterial som finns.

Genom denna handläggning från regeringens sida har den offentliga debatten i skattefrågan — en debatt som man givetvis inte kan undgå i en så viktig och för hela folket angelägen fråga — måst föras på ett otillräckligt faktaunderlag och därigenom i stora delar blivit osaklig och många gånger fått en onödigt olustig prägel.

Från folkpartiets och centerpartiets sida har vi ansett det angeläget att i samband med behandlingen av bevillningsutskottets betänkande nr 5 ge uttryck åt vår kritiska syn på regeringens hittillsvarande handläggning av skattereformen. Vi har gjort detta genom att till betänkandet avge ett särskilt yttrande.

Däremot kan vi inte biträda det yrkande som moderata samlingspartiets ledamöter i utskottet ställt i reservation nr 1. Att i slutskedet av propositionsarbetet — där lagrådet brukar komma in när det gäller lagpropositioner — som en extra instans skjuta in en expertkommitté, där dessutom arbetsmarknadens parter skulle vara representerade, är en anordning som är helt främmande för svenskt statsliv. Den är enligt vår mening också olämplig därför att den skulle begränsa riksdagens möjligheter att förutsättningslöst granska regeringens förslag.

Å andra sidan kan vi inte ansluta oss till den motivering som anförts i utskottets yttrande för avslag på motionen.

Vi kommer därför att vid voteringen om reservation nr 1 lägga ned våra röster.

Vad beträffar reservation nr 2 anser vi det självklart att alla schablonavdrag kommer att omprövas i samband med

den genomgripande skatteomläggning som föreslås och att en särskild framställning i detta syfte till Kungl. Maj:t är onödig.

Häri instämde herr *Olsson, Johan*, (cp).

Herr **WÄRNBERG** (s):

Herr talman! Även jag kan instämma med herr Tistad på en punkt, nämligen när han säger att den expertkommitté som har föreslagits av dem som står bakom reservation nr 1 är helt främmande för våra svenska förhållanden, vilket skulle göra det omöjligt för riksdagen att förutsättningslöst pröva de förslag som Kungl. Maj:t lägger fram.

Jag hävdar således att reservation nr 1 egentligen inte har något innehåll som vi kan ta på allvar. Jag kan nämligen inte tänka mig att moderata samlingspartiet verkligen önskar en expertkommitté som skall förta partiet dess möjligheter att i riksdagen ändra på den proposition som Kungl. Maj:t så småningom kommer att lägga fram. Det är ändå så att det är riksdagen som skall pröva Kungl. Maj:ts förslag och riksdagen har, om inte god tid så ändå viss tid på sig. Ledamöterna i utskottet från de olika partierna har möjlighet att också i utskottet lägga fram ändringsförslag, utan att det finns motioner bakom. Det finns alltså stora möjligheter att behandla dessa frågor. Det är inte så enastående i den svenska skattelagstiftningens historia att man lägger fram förslag som inte blivit remissbehandlade. Två av ingredienserna i det kommande skatteförslaget har blivit remissbehandlade genom kapital-skatteberedningen och familjeskatteberedningen. Dessa har alltså behandlat frågorna ur olika synvinklar och lagt fram förslag. Kring detta bygger Kungl. Maj:t, på dessa punkter, upp sitt förslag. Det är en annan sak om man följer eller inte följer de synpunkter som lagts fram inom dessa beredningar.

När det gäller överflyttande av skat-

Ang. den planerade skattereformen m. m.

terna från den direkta sidan till mervärdeskattesidan trodde jag att vi här i riksdagen var tämligen överens om att göra detta. Härom har man talat vid många tillfällen. I motioner och på annat sätt har dessa tankegångar framförts. Vi har fått klart för oss att denna ändring skall komma att ske. Procentsatserna och skatteskalorna är inte klara, men många gånger tidigare har detta inte heller varit klart. Vi vet t. ex. inte hur stort skatteuttaget blir förrän vi får kompletteringspropositionen varje år, genom vilken vi får fram ett exakt skatteuttag.

Vi har varit med om slopande av avdragsrätten för folkpensionsavgiften tidigare, utan att detta var föremål för remissbehandling. Är det då så märkvärdigt att vi nu får ett förslag om slopande av kommunalskatteavdraget? Det är alltså inte något säreget som kommer att äga rum denna gång heller. Det är nämligen politiska avvägningar och bedömningar som avgör hur skatteskalorna skall se ut och vidare hur hög uttagsprocenten skall vara på mervärdeskatten.

Vi finner alltså för vår del att de förslag som framförts i motioner och reservationer inte har någon uppgift att fylla just nu, utan vi får behandla denna proposition i vanlig ordning, med vanlig riksdagsbehandling, i mars månad. Jag tycker att vi den gången skall behandla delfrågorna för sig. Nu är det bara att konstatera att vi vet en del. Vi vet inte allt, men det får vi reda på så småningom.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till bevillningsutskottets hemställan.

Herr **JACOBSSON, GÖSTA**, (m):

Herr talman! Jag kan inte riktigt förstå de betänkligheter som herrar Tistad och Wärnberg har anfört mot tanken på en expertkommitté, som jag ville kalla för den grupp av vise män, som skulle granska det kommande skatteförslaget och ersätta det uteblivna remissför-

Ang. den planerade skattereformen m. m.

farandet på viktiga avsnitt. Jag kan inte förstå hur en sådan rådgivande kommitté skulle kunna göra det omöjligt — så uttryckte sig herr Wärnberg — för riksdagen att förutsättningslöst pröva frågorna. Jag skulle tro att det snarare skulle bli en förbättring genom att experterna strök under vissa ting, som vore anledning att observera. Jag kan inte heller förstå hur en sådan kommitté skulle kunna betaga oppositionens representanter i riksdagen och bevillningsutskottet deras möjligheter att granska propositionen.

Det är riktigt att vi har varit ense om och i princip är ense om att det är en korrekt väg att flytta över en del av skattebelastningen från de direkta skatterna till indirekta. Men det betänkliga tycker jag är att vi inte har fått reda på de procentsatser och skatteskalor det kan vara fråga om. Det har ju viftats med 4 procents och 5 procents höjning, men vi vet ingenting om detta. De anmärkningar i procedurfrågan, som har framförts från oppositionssidan, är berättigade.

Herr WÄRNBERG (s):

Herr talman! Herr Gösta Jacobsson bekräftade att han delade uppfattningen att en överflyttning av skatten till konsumtionsbeskattning var riktig. Han visste bara inte hur många procent det är fråga om. Jag är nästan övertygad om att herr Jacobsson aldrig, när det har gällt en ändring, har vetat hur många procent det skulle bli förrän propositionen lagts på bordet. Detta är alltså inte något undantag. Kungl. Maj:t talar inte om att man skall lägga fram en proposition så småningom och att man då kommer att flytta över så och så många procent från den ena sidan till den andra. Vi har nu fått reda på mycket i förväg som vi många gånger tidigare inte fått reda på när det gällt skattepropositioner.

Herr Gösta Jacobsson sade i sitt tidigare anförande att det talas om lätt-

nader men inte om vem som skall betala. Det var väl ändå ett felaktigt uttryck. Det har talats om lättnader för låginkomsttagare på den direkta sidan, det har talats om att det skall bli skattehöjningar i form av ökad moms, och man har ställt ett solidaritetskrav på de människor som har de goda inkomsterna — att de icke skall begära någon kompensation för den stegring av priserna som momshöjningen innebär. Jag tycker inte att det är något krångligt i detta. Det är bara den exakta procentsatsen man inte vet.

Sedan säger herr Jacobsson att det finns utländska parlament som har expertkommittéer, och det vore någonting att ta efter. Men, herr Jacobsson, det är ett fåtal av dessa utländska parlament som har det remissförfarande vi har. Det kanske vore bättre att de ginge över och toge vårt normala remissförfarande. Det är nämligen ganska sär eget att något land håller sig med ett sådant. Jag tror alltså att jag i det här fallet skulle välja att ha remissförfarande i vad som inte är direkt politiska bedömningsfrågor. Jag tror inte att ett remissförfarande till en expertkommitté av Kungl. Maj:ts propositioner är särskilt lyckat.

Herr TISTAD (fp):

Herr talman! Att det tidigare har förekommit att skatteförslag förelagts riksdagen utan att de har remissbehandlats och att detta förfarande då har godtagits av oppositionen, som strängt taget inte haft något annat val, innebär naturligtvis inte att oppositionen därmed skulle ha givit Kungl. Maj:t någon form av carte blanche att fortsätta på samma väg. I de fall som tidigare förekommit har det rört sig om visserligen i och för sig viktiga men dock begränsade reformer. Nu rör det sig om en samlad skattereform som griper över stora områden av skattesystemet, och då tycker jag inte det är riktigt att

åberopa de tidigare fallen som förekommit.

Till herr Gösta Jacobsson vill jag säga att en expertkommitté, även om den skulle vara ett fullständigt nytt inslag i vårt konstitutionella system, skulle kunna godtas om den inte dessutom hade inrymt en partsrepresentation. Man måste väl säga att arbetsmarknadens parter i allra högsta grad är parter också när det gäller skattefrågan. Det är just den partsrepresentation i kommittén som skulle binda riksdagens ledamöter vid bedömningen av skatteförslaget och som vi därför inte kan acceptera.

Herr JACOBSSON, GÖSTA, (m):

Herr talman! Jag vill bara stryka under att jag är medveten om att detta med expertkommittén är ett exceptionellt förfarande i svenskt parlamentariskt liv. Vi menar dock att själva procedurfrågan har behandlats på ett sätt i väsentliga ting som gör att det inträtt en extraordinär situation, som kräver extraordinära åtgärder.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr andre vice talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas först särskilt angående punkten 2 och därefter särskilt rörande punkten 1 av utskottets i förevarande betänkande gjorda hemställan.

I fråga om punkten 2, fortsatte herr andre vice talmannen, hade yrkats dels att utskottets hemställan skulle bifallas, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Yngve Nilsson m. fl. vid betänkandet avgivna, med 1 betecknade reservationen.

Därefter gjorde herr andre vice talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Ang. den planerade skattereformen m. m.

Herr *Jacobsson, Gösta*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad bevillningsutskottet hemställt i sitt betänkande nr 5 punkten 2, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Yngve Nilsson m. fl. vid betänkandet avgivna, med 1 betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Jacobsson, Gösta*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 74;

Nej — 20.

Därjämte hade 30 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Sedermera gjorde herr andre vice talmannen i enlighet med de avseende punkten 1 framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Yngve Nilsson m. fl. vid betänkandet avgivna, med 2 betecknade reservationen; och förklarade herr andre vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Jacobsson, Gösta*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och god-

Ang. behörigheten att förrätta kyrklig vigsel

kändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad bevillningsutskottet hemställt i sitt betänkande nr 5 punkten 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Yngve Nilsson m. fl. vid betänkandet avgivna, med 2 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Jacobsson, Gösta*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 72;

Nej — 19.

Därjämte hade 33 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Ang. behörigheten att förrätta kyrklig vigsel

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 2, i anledning av motioner angående behörigheten att förrätta kyrklig vigsel.

I de likalydande motionerna I: 318, av herr *Wikström m. fl.*, och II: 342, av herr *Johansson* i Skärstad m. fl., hade yrkats, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till 1970 års riksdag, vilket gäve vigselförrättare såväl inom svenska kyrkan som inom andra kristna trossamfund behörighet att viga svenska medborgare, även då ingen av de trolovade vore medlem av vigselförrättarens eget samfund eller kyrka, under förutsätt-

ning att minst en av de trolovade tillhörde något kristet trossamfund.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på återopade grunder hemställt, att motionerna I: 318 och II: 342 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herr *Schött* (m), fru *Elvy Olsson* (cp), herrar *Dockered* (cp), *Wiklund* i Stockholm (fp) och *Fridolfsson* i Stockholm (m), fröken *Åsbrink* (s) samt fru *Jonäng* (cp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 318 och II: 342 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anfört.

Reservanterna hade bland annat ansett, att lagförslag, grundat på motionärernas yrkanden, borde föreläggas 1970 års riksdag.

Herr **SCHÖTT** (m):

Herr talman! Då mitt namn återfinns under den till utskottets utlåtande fogade reservationen ber jag att något få motivera denna.

Enligt nu gällande bestämmelser må vigsel inom svenska kyrkan äga rum om de trolovade eller en av dem tillhör svenska kyrkan. Likaså må kyrklig vigsel inom annat trossamfund än svenska kyrkan ske om Kungl. Maj:t medgivit att vigsel må förrättas inom trossamfundet och de trolovade eller en av dem tillhör samfundet.

Under 1960-talet har här motionerats upprepade gånger för att få till stånd en vidgad vigselrätt för vigselförrättarna såväl inom svenska kyrkan som inom andra trossamfund. Motionerna har regelbundet avstyrkts av första lagutskottet och inte föranlett någon riksdagens åtgärd. Då ärendet senast var föremål för riksdagens behandling under vårsessionen i fjol fick motionärerna stöd av sju reservanter i lagut-

Ang. behörigheten att förrätta kyrklig vigsel

skottet och 149 ledamöter vid avgörandena i kamrarna.

Da motionärerna i år återkommer, delvis förstärkta med nya krafter, framhåller de det otillfredsställande i nuvarande ordning, som alltså innebär att vigsel icke får förrättas inom svenska kyrkan eller annat trossamfund med mindre än att de trolovade eller en av dem tillhör kyrkan respektive vederbörande samfund. Enligt motionärerna bör denna begränsning till samfund upphävas då det avgörande måste vara vederbörandes anslutning till kristet samfund.

Motionärerna erinrar om de senaste årens glädjande utveckling då de ekumeniska strävandena åstadkommit ett närmare samarbete mellan skilda kyrkosamfund samt mellan svenska kyrkan och frikyrkosamfundet. Utvecklingen har inneburit att de personliga kontakterna mellan medlemmar av olika kyrkor blivit bättre, och det framstår nu som angeläget med en lagändring dit-hän att medlemskap för någon av de trolovade antingen i svenska kyrkan eller i annat trossamfund blir tillräckligt för att kyrklig vigsel skall få äga rum antingen i svenska kyrkan eller i annat trossamfund.

Första lagutskottets majoritet avstyrker även i år motionerna, medan sju reservanter representerande fyra partier stöder motionärerna. Som motivering för sitt avstyrkande hänvisar utskottsmajoriteten till de två nu pågående utredningarna — dels 1968 års beredning om stat och kyrka, dels 1969 års familjelagssakkunniga. Det finns då anledning att erinra om att den förra utredningen enligt sina direktiv icke bör ta upp frågor rörande vigsel. Familjelagssakkunniga däremot skall enligt sina direktiv syssla med formerna för ingående och upplösning av äktenskap och därvid bl. a. överväga frågan om införande av obligatoriskt civiläktenskap.

Vi reservanter menar emellertid att den av motionärerna föreslagna vidg-

ningen av vigselrätten ej kan utgöra något hinder för en eventuell reform i dylik riktning. Vidare torde man ha räknat med att de här berörda utredningarna först om åtskilliga år kommer att ge några påtagliga resultat. Vi reservanter anser att det då ej är rimligt att åberopa dessa utredningar som stöd för vägran att vidga vigselrätten på det sätt motionärerna föreslagit. Enligt vår mening föreligger inga principiella skäl mot en ändring. För en ändring talar främst den strävan till ekumenisk samhörighet, som glädjande nog präglar de kristna samfundet i dagens Sverige. Enligt reservanternas uppfattning bör lagförslag grundat på motionärernas yrkanden föreläggas 1970 års riksdag. Detta bör riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den vid lagutskottets utlåtande fogade reservationen.

Herr SÖRENSON (fp):

Herr talman! Jag hör till dem av första lagutskottets ledamöter som yrkar avslag på föreliggande motion. Möjligen kan mitt ställningstagande verka något underligt på den minnesgode kammarledamoten. Jag har ju tidigare vid flerfaldiga tillfällen agerat i detta ärende, och mitt syfte har varit att söka en vidgad vigselrätt för sådana personer inom frikyrkosamfundet som av staten har licensierats för det uppdraget. Jag är ju själv frikyrkopastor, och det kan tyckas att jag borde stödja ett förslag som detta. Men jag har denna gång inte känt att jag borde göra det och vill i korthet redovisa skälen för mitt ställningstagande.

Som jag upplever det har frågan beträffande vigsel under senare år knappast klarnat. Snarare har problematiken fördunklats. Vi upplever ju en väldig omstrukturering av vårt folks syn bl. a. på samlevnaden mellan man och kvinna. Denna nya syn påverkar frågan om äktenskap och vigsel. Jag har tyckt

Ang. behörigheten att förrätta kyrklig vigsel

mig iaktta skilda trender hos vårt folk. Schematiskt sett är det en trend som går mot en större öppenhet, och här tycks målet vara att sträva efter en registrering av äktenskapen på legal väg. Sedan må de som så önskar söka välsignelse hos borgerlig, kyrklig eller annan myndighet. Samtidigt märker man en konservativ tendens, och den tror jag är tilltagande. Jag använder ordet konservativ utan all värdeladdning och bara som en rent beskrivande faktor. Här har vi en annan trend: stärk äktenskapet! Det är helt naturligt att man är välvilligt inställd till den motion som här har framlagts.

När jag har försökt att bedöma denna situation har jag kommit till ungefär följande resultat. Debatten om hur vigseln i det framtida samhället skall ordnas behöver gå vidare. Det som är oklart behöver klarna. Jag upplever det så att någon enhetlighet beträffande inställningen till samlevnad mellan könen för närvarande icke föreligger hos vårt folk. Hur skall folk med ömsesidig respekt kunna leva samman i lagligt reglerade former utan aggressioner trots de skilda tendenser som finns? Det är en stor och betydelsefull fråga. Det är angeläget att vi genom fortsatta samtal över de s. k. gränserna finner en lösning på det.

Här har man hänvisat till beredningen om kyrka—stat. Det har meddelats att ett principbetänkande kan komma att bli framlagt redan 1971. Därefter — när förhållandet mellan stat och kyrka reglerats på ett nytt sätt — kommer man att ta upp frågan om vigselrätten. Min bedömning av situationen har då varit att hela vigselfrågan kommer att hamna i ett nytt läge, som ännu inte kan klart förutses. Det är icke möjligt att nu ha någon bestämd uppfattning om hur framtidens kyrkliga och mänskliga relationer lagligt bör regleras. En ganska liten delreform i ett oklart läge — och det är det ju fråga om här — tror jag inte gagnar den sak som man strävar efter. Om riksdagen hade haft förstäl-

se för denna fråga under 1960-talet, så hade den varit ordnad långt tidigare. Så har emellertid inte varit fallet. Varje gång framstötter gjorts, har man avstyrkt bifall till framlagda förslag. Den utskottsdebatt inom första lagutskottet som jag deltog i tydde inte på några ändrade positioner, utan frågan vilar ganska fast.

Jag känner inte så stor sympati för den föreslagna reformen i nuvarande läge. Här gäller det en vidgad vigselrätt för kanske framför allt frikyrkopastorer men också för präster. Denna rätt skulle då gälla medlemmar av kristna samfund. Vad är det som för närvarande sker hos vårt folk i religiöst avseende? Är det inte en väldig omflyttning som äger rum, vad gäller människors religiösa ställningstagande? Jag har en känsla av att de etablerade samfunden, såväl de frikyrkliga som vad vi kallar statskyrkan, vacklar eller i varje fall kämpar mot stora svårigheter. Vi upplever hur nya kyrkor växer fram som en följd av den kraftiga invandringen till vårt land, och vi ser med öppna ögon hur det vi kallar sekulariseringen — jag känner inte till något annat ord för att beskriva skeendet — har sin gång i vårt samhälle.

I detta sammanhang vill jag gärna framhålla en sak som det är väsentligt att ta hänsyn till när vi skall bestämma om vigselrätten i framtiden, nämligen att det finns en vidgad anonym religiositet. Det finns en stor grupp människor som inte är beredda att ansluta sig till något religiöst samfund men som har ett religiöst, kristet orienterat intresse. Då det gäller att legalisera en förbindelse mellan man och kvinna, som i de flesta fall består under ett långt liv, då söker man kontakt med en representant för den kristna samfälligheten. I detta läge anser jag emellertid inte motionen vara av gott slag.

Tidigare har jag framfört tanken att det borde finnas möjlighet för människor att få å ena sidan kyrklig vigsel, å andra sidan en borgerlig vigsel. Jag har

Ang. behörigheten att förrätta kyrklig vigsel

medverkat till att vi fått fler förrättare av den borgerliga vigseln med möjligheter till att förrätta den på ett mer inspirerande sätt. Rätt för frikyrkopastorer att viga envar som enligt svensk lag har rätt att ingå äktenskap har jag pläderat för. För mig är detta en principiell fråga. Vigselrätten bör inte vara kopplad till kontrahenternas religion i medlemsmässigt avseende. I den motion som föreligger är den det. Det är fråga om att vederbörande skall ha den kristna bekännelsen och givit ett legalt uttryck för den genom anslutning till svenska kyrkan eller till ett frikyrkosamfund. Jag har den uppfattningen att vigselrätten inte bör bindas till en viss religiös hållning. Den person som staten ger vigselrätt bör enligt min mening få viga envar som har laglig rätt till vigsel. Frågan om vigselskyldigheten, som onekligen kommer in i det här sammanhanget, tar jag inte här upp till diskussion. Det är inte den som är aktuell, den kommer in i ett senare sammanhang.

Slutsatsen av detta resonemang har för mig blivit ungefär följande. Jag har icke ändrat den grundhållning som jag tidigare under 1960-talet givit uttryck för här i kammaren, men jag finner läget vara ganska oklart för närvarande. Jag tror att hela frågan snart kommer upp till avgörande. Det kommer att ske under den förra delen av 1970-talet. I det läget anser jag det inte riktigt att jag agerar. Det är riktigare att vi först när allt material finns på bordet och vi har fått föra en offentlig, genomgripande debatt, konkret tar ställning till frågan om hur vigseln skall förrättas.

Det är mot denna bakgrund, herr talman, som jag — för några kanske något överraskande — ansluter mig till majoriteten i första lagutskottet, som yrkar avslag på den föreliggande motionen. Jag ber att få biträda detta avslagsyrkande.

Herr SCHÖTT (m) kort genmäle:

Herr talman! Den 6 mars i fjol diskuterades detta ärende senast i denna kammare. Jag tillåter mig att ur protokollet citera vad som då anfördes av herr Sörenson: "Vi vet inte när förhållandet mellan kyrka och stat regleras. Först skall detta ske, och därefter kommer detaljfrågorna om vigselrätten att behandlas. Det kan komma att dröja många år, och i den situationen anser jag att det inte är hållbart att säga att vi skjuter frågan på framtiden, utan vi bör ta ställning nu." Vidare: "Men jag tycker att nu borde vi kunna säga: Vi accepterar den rådande situationen, vi är generösa och låter präster och frikyrkopastorer viga dem som har en kristen bekännelse, oavsett vilken kyrka de tillhör." Slutligen: "Det är min uppfattning att den religiösa situationen har ändrats mycket snabbt inom vårt folk, och jag förmenar att riksdagen i möjligaste mån noggrant bör följa alla samhällsfrågor och i den mån demokratiska möjligheter därtill föreligger anpassa gällande ordningar till den utveckling som sker i samhället. Därför är det riktigt att vi nu vidgar möjligheterna för präster och pastorer att förrätta vigsel."

För egen del vill jag helt instämma i vad herr Sörenson den gången anförde. Det har inte skett någonting speciellt sedan i fjol, varför jag är mycket överraskad över herr Sörensons nya ställningstagande. Jag kan mycket väl förstå den generösa linje han skisserar om hurudant det kan bli längre fram i tiden, men vad vi reserverar här förslaget är ett steg i rätt riktning.

Herr talman! Jag ber att än en gång få yrka bifall till reservationen.

Herr SÖRENSON (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är väl så att vi människor är dynamiska varelser. Vi arbetar inom oss med den problematik som kan vara aktuell för oss.

Ang. behörigheten att förrätta kyrklig vigsel

Det verkligt nya, som åtminstone för mig har trätt fram, är att statsrådet Alva Myrdal har låtit meddela att ett principbetänkande kommer att framläggas år 1971. Jag har den tilltron till statsmakterna att sedan den här frågan då reglerats kommer mycket snabbt frågan om vigseln att tas upp till behandling. Det nya är alltså för mig att det är ett mycket kort perspektiv vi står inför. När vi har ett sådant kort perspektiv tycker jag det är riktigare att vänta med en genomgripande debatt och en genomgripande förändring till dess att den nya situationen föreligger. Därför, herr talman, har jag intagit denna ståndpunkt.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Jag skall inte gå in särskilt mycket på själva motionen, även om det vore en hel del att säga om den, men nu har ju argumenten för och emot redovisats.

Jag skall bara ta upp den principfråga som herr Sörenson aktualiserat och som jag personligen tycker är mycket intressant. Detta är i och för sig en ganska liten fråga, men den har dock en principiell betydelse. Jag tror det är rätt värdefullt om vi kan klara ut när man bör avstå från att driva ett gott förslag i väntan på ett bättre! Det är egentligen det frågan gäller.

Jag skulle för min del själv kunna hålla det anförande som herr Sörenson höll, men jag skulle ändå dra helt andra slutsatser. Jag tror att det gamla kravet på obligatoriskt civiläktenskap har överlevt sig själv. Jag har själv en gång varit en varm anhängare av det. Det var i ett skede då det betraktades som en rättvisefråga, inte minst från de frikyrkliga samfundens sida. Jag tror att ett civiläktenskap som nu införes och görs obligatoriskt skulle innebära ett steg tillbaka i den mening att det skulle placera en majoritet av det svenska folket i det läget att man skulle både genomgå en akt av regi-

strering och sedan ha en vigselakt av kyrkligt slag ovanpå.

Jag tycker att vi i samverkan mellan staten och trossamfunden har kommit så pass långt att man mycket väl kan tänka sig ett system där den lagligt giltiga verkan av en religiös akt kan erkännas. Herr Sörenson och jag är alltså överens på den punkten. Jag skulle vilja ha ett system där man har obegränsad rätt för svenska kyrkans präster, för frikyrkosamfundens pastorer, för frälsningsarméns officerare och självfallet även för invandrarkyrkornas prästerskap men också för av samhället utsedda officianter att förrätta vigsel för alla svenska medborgare. Jag skulle gärna ha skrivit på en motion med detta syfte, om herr Sörenson hade lagt fram den. Men om man alltså ansluter sig till ett sådant förslag, behöver det innebära att man avvisar en delreform som rättar till en orättvisa som har bestått under flera år?

Det är riktigt att majoriteten har avvisat detta förslag under ett antal år under 1960-talet. Jag är inte alldeles säker på att en sak som man tycker är riktig och rättvis förlorar i styrka argumentativt bara av det skälet att en majoritet i riksdagen har avvisat den. Om man ansluter sig till en princip, tror jag man kan göra det även om riksdagen har avvisat den vid flera tillfällen.

Det som är intressant i år är att fröken Åsbrink i andra kammaren har avslutit sig till vårt förslag och därmed brutit det i någon mån låsta läge som vi har haft partimässigt. Detta är ju inte alls någon partipolitisk fråga. Jag hade alltså trott att man i år skulle kunna få ett uttalande från riksdagen av den innebörden att den skevhet som har bestått på denna punkt rättades till. Det är fråga om en mycket liten reform. Det har herr Sörenson rätt i, men det är ett steg som markerar att man utjämnar de orättvisor som alljämt finns just på detta område. Jag tror det vore riktigt bl. a. därför att vi gång på gång konstaterar att unga män-

Ang. behörigheten att förrätta kyrklig vigsel

niskor som skall ingå äktenskap har kontakt med vigselförrättare utan att någondera parten tillhör det samfund där pastorn i fråga tjänstgör. Detta skapar mycket underliga situationer, som man brukar kringgå genom att antingen tolka bestämmelserna så att vederbörande ändå på något sätt räknas in i samfundets krets eller genom att "läna" någon präst från annat samfund för att förrätta vigselakten. Jag tycker det är ovärdigt att man i ett modernt samhälle som vårt skall behöva förfara på det sättet.

Med det här förslaget skulle man få ett system som innebar att man från statsmakternas sida anslöt sig till det som kyrkorna nu upplever såsom självklart, nämligen ett stort mått av samverkan mellan svenska kyrkan, frikyrkosamfundet och invandrarkyrkorna, till vilka jag i detta fall räknar både de romersk-katolska och de grekisk-ortodoxa församlingarna.

Detta är som sagt en liten fråga, men den är av principiellt intresse. Den skär tvärsigenom partierna. Herr Sörenson har en annan uppfattning än jag. Fröken Åsbrink har en annan uppfattning än hennes socialdemokratiska utskottskamrater. Det finns alltså möjlighet för oss att rösta efter vårt personliga skön. Jag tycker det är angeläget att inte avvisa en god om än liten delreform bara därför att ett ännu bättre förslag kan väckas senare.

Herr SVEDBERG, ERIK, (s):

Herr talman! Herr Sörenson gav i sitt inlägg på ett skickligt sätt uttryck för sin principiella syn på denna fråga. Jag skulle kunna inskränka mig till att biträda hans yrkande men vill ändå tillägga några ord.

Herr Schött erinrade om att den här frågan varit före många gånger tidigare och att motionerna alltid har avstyrkts av första lagutskottet vars utlåtanden vunnit riksdagens bifall. Det kan tilläggas att anledningen har varit att frå-

gan varit föremål för utredning och därför bort komma upp i ett större sammanhang. Läget har varit oklart, sade herr Sörenson. I den mån frågor är föremål för utredning brukar vi gärna vilja invänta förslagen från dem som sysslar med frågorna, för att det på så sätt skall komma fram bättre underlag för besluten här i riksdagen.

Om jag skulle tillägga ytterligare några ord, så vore det väl att reservanterna syftar till att klippa av samhörigheten mellan vigselförrättaren och de trolovade på det sättet att ingen av de senare skall behöva tillhöra samma kyrka eller samfund som vigselförrättaren. Huvudsaken skulle bli att minst en av de trolovade tillhörde något kristet samfund. Det här kan synas plausibelt, men motionärer är ju omätliga. Vi hörde nyss herr Wikström säga att han tycker att det borde finnas en oinskränkt vigselrätt för präster och pastorer.

En sådan oinskränkt rätt för prästerna skulle kanske ändå medföra vissa nackdelar. Ju längre vigselförrättaren genom lagstiftningen fjärmars från de trolovade, desto större torde risken bli för att vigselförrättaren vägrar att förrätta vigsel. Det är kanske inte så roligt för de trolovade att bli ställda i den situationen.

Vad statskyrkoprästen beträffar har denne för närvarande vigselkyldighet när de trolovade eller en av dem tillhör församlingen, under förutsättning att i varje fall en av de trolovade tillhör statskyrkan. Denna skyldighet för prästen att viga inom församlingen skulle enligt reservanterna nu kompletteras med att prästen skulle ha rätt men icke skyldighet att viga församlingsbor, när åtminstone en av de trolovade tillhör något kristet samfund. Samma utökade vigselrätt skulle även gälla för trolovade utanför församlingen.

Även om reservanterna i skrivningen har utmönstrat motionens krav på svenskt medborgarskap, något som i så fall skulle ha blivit ett alldeles nytt in-

Ang. behörigheten att förrätta kyrklig vigsel

slag i den här lagstiftningen, så kanske även den ordning som reservanternas stannat för onödigtvis komplicerar det hela. Ju fler förslag om utökad vigselrätt som framläggs, desto allvarligare måste det begrundas, enligt mitt sätt att se, om inte det verkligt rationella vore införandet av någon form av civil vigsel, varefter de allt fler varianterna eller den allt brokigare floran av kyrkliga vigslar finge bli medborgarnas samvetssak, privata angelägenhet eller hur man vill uttrycka det. Systemet med civil vigsel är ju inte något nytt och revolutionerande. Det förekommer, som vi vet, i flera kulturländer.

Med det sagda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr SÖRENSON (fp):

Herr talman! Jag har inte någon anledning att gå in i någon stor principiell diskussion i frågan om hur vigseln i det framtida samhället skall ordnas. Riksdagen får återkomma till den saken. Jag vill bara framhålla att jag är fullt medveten om att man av vissa premisser kan dra skilda slutsatser. Jag har i detta läge dragit en bestämd slutsats om hur man bör agera, och jag vill bara med stor kraft betona, att jag upplever det så att vi står så långt framme i tiden inför en totalreform, att frågan om en delreform nu minskar i styrka och kraft.

Herr talman! En huvudfråga för mig var denna: Det kan inte vara riktigt att medverka i en reform, som stärker ghettomentaliteten så att säga, detta att det är de människor som officiellt bekänner sig såsom kristna som vi skall reformera för, när vi vet att det i vårt samhälle finns så många andra människor med andra värderingar. Jag vill medverka i en reform — generös, positiv och öppen — när vi får ta hela sammanhanget i betraktande. Denna reform berör en så pass begränsad sektor att jag inte kände att jag med gott samvete kunde medverka i den. Därför vidhåller jag mitt yrkande.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Jag vill bara rätta herr Erik Svedberg, eftersom han påstod att jag skulle ha talat för oinskränkt vigselrätt för präster och pastorer. Det gjorde jag verkligen inte, utan jag talade för att präster och pastorer samt de övriga av samhället utsedda officianter som finns skulle ha oinskränkt vigselrätt när det gäller svenska medborgare. Jag gjorde det därför att jag anslöt mig till den tanken att det systemet i framtiden är rimligare än ett obligatoriskt civiläkenskap, som jag upplever som något av ett 20- eller 30-talskrav. Vi har i dag en annan syn på samverkan mellan stat och trossamfund än man hade då. Frågan om riskerna för att vigselförrättare som tillhör svenska kyrkan skall neka att viga berörs inte alls av detta. På den punkten föreslår vi inte någon som helst förändring.

Herr Erik Svedberg talade om »den brokiga floran av kyrkliga vigslar». Ja, bakom detta krav finns ju en växlande samkänsla och samhörighet mellan trossamfunden. Vad man än försöker utmåla det som, inte är detta ett uttryck för en mera brokig flora än förut. Det är tvärtom ett uttryck för en växande samverkan.

Bara ett ord till herr Sörenson. Jag tycker om det mesta som herr Sörenson har sagt, men utmåla inte vår motion såsom syftande till att stärka ghettomentaliteten, när motionen i själva verket går i annan riktning.

Herr SVEDBERG, ERIK, (s):

Herr talman! Herr Wikström talade om obegränsad vigselrätt i ett avsnitt i mitt anförande, men det kan ju tänkas att jag missförstod meningen i det hela. Men i vart fall kan man väl utgå ifrån att nästa steg, om det föreliggande förslaget vinner gehör i riksdagen, blir att tänka sig vigselrätten utökad till områden utanför det kristna fältet. Det vore i varje fall rent logiskt att utvecklingen skulle gå i den riktningen. Förr

Ang. behörigheten att förrätta kyrklig vigsel

skulle båda de trolovade tillhöra samma trossamfund eller kyrka som vigselförrättaren, men sedan genomfördes den reformen att endast en av de trolovade behövde tillhöra samma samfund som prästen. Nu föreslås detta utökat ytterligare, och man kan väl inte säga att problemet slutgiltigt är löst i och med att motionärerna finge detta förslag genomfört.

När man talar om den brokiga floran av vigslar, är det givetvis lagtexten och bestämmelserna man tänker på. För statskyrkoprästen exempelvis tillkommer ju vissa saker när det gäller de personer som bor inom församlingen, vilket jag nämnde tidigare. Vinner detta förslag gehör, tillämpas inte vigselförordningen på denna kategori, utan statskyrkoprästen får bara rätt att viga kontrahenterna även om de är församlingsbor. I lagstiftningen tillkommer alltså saker och ting. Kanske det är överord att tala om en brokig flora, men det är i varje fall någonting i den riktningen.

Jag ber, herr talman, att än en gång få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Vi behöver inte göra problemet svårare än det är. Det erbjuder inga svårigheter att skriva en lagtext som är tillfredsställande på denna punkt. Floran av samfund är densamma, alldeles oavsett vad vi beslutar här i dag.

Jag upprepar att detta är en fråga där faktiskt åsikterna skär tvärs igenom partigränserna, och det kan vara en vink till kammaren.

Herr SVEDBERG, ERIK, (s):

Herr talman! Det väsentliga i sammanhanget är att tvenne sittande utredningar söker lösa denna fråga. Vi får utgå ifrån att det förslag som läggs fram blir så utformat också när det gäller lagtexten att det kan godtas av alla kategorier i landet.

Herr SCHÖTT (m):

Herr talman! Vi reserverar oss anser att de pågående utredningarna inte bör få utgöra något hinder för att beslut nu skall fattas.

Jag tillåter mig erinra om ett uttalande av 1958 års utredning kyrka—stat. Utredningen har anfört: "Några principiella betänkligheter av mera allvarlig art föreligger ej mot en sådan ändring, att redan i A-läget vigselförrättare inom annat trossamfund än svenska kyrkan ges behörighet att viga även då ingen av de trolovade är medlem i samfundet."

Jag ber än en gång att få yrka bifall till reservationen.

Herr SÖRENSON (fp):

Herr talman! Bara några få ord.

Jag brukar personligen vara litet känslig om jag använder ord som på ett felaktigt sätt beskriver en situation. Jag är ledsen att jag använde ordet ghetto. Det var inte någon ond mening bakom detta. Får jag i korthet förklara hur jag tänker.

Nu är situationen alltså den att en statskyrkopräst får viga dem som är anslutna till statskyrkan, en frikyrkopastor dem som är anslutna till hans samfund.

Vad motionärerna önskar är att tillhörigheten till något av de kristna samfunden skall vara avgörande. Man vidgar alltså kretsen, men samtidigt är det fråga om en viss cirkel inom vilken man rör sig. Jag är medveten om att det i vårt samhälle finns många människor som har andra värderingar och som inte är beredda till ett personligt engagemang. Jag ville så gärna medverka till en reform som förde in allt i ett sammanhang.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Jag vill påminna om att faktiskt mer än 99 procent av svenska folket tillhör något trossamfund. Man

Ang. behörigheten att förrätta kyrklig vigsel

kan ha olika meningar om grunden för medlemskap i svenska kyrkan, men så är det faktiska förhållandet.

Herr SVEDBERG, ERIK, (s):

Herr talman! Herr Schött talade i sitt senaste inlägg om utredningen kyrka—stat. Jag vill då bara komplettera framställningen med att påminna om att en nyligen tillsatt utredning, familjelags-sakkunniga, också kommer att penetra dessa problem.

Herr SCHÖTT (m):

Herr talman! Jag tillät mig i mitt första anförande nämna också den utredningen. Jag framhöll då att vad vi föreslår inte utgör något hinder för en reform om obligatoriskt civiläktenskap. Jag kan inte finna någon olägenhet i att kammaren beslutar i enlighet med motionärernas och reservanternas förslag.

Herr SVEDBERG, ERIK, (s):

Herr talman! Självfallet finns det inget hinder härför, men den allmänna arbetsordningen här i riksdagen innebär dock att vi, om det sitter utredningar som sysslar med vissa frågor, inte brukar bryta ut detaljer utan inväntar det slutliga arbetsresultatet för att kunna bedöma saken i ett sammanhang.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Utskottsordförandens sista anförande gör att jag tillåter mig en anmärkning.

Det är, herr Svedberg, bara när initiativen kommer från olämpligt håll som sittande utredningar utgör något hinder. Till och med propositioner har tillkommit fastän flera utredningar har suttit och arbetat med samma sak. Jag hänvisar därvidlag till frågan om motorfordonsbeskattningen i våras. Nej, det förhåller sig inte så som herr Svedberg gör gällande.

Herr SVEDBERG, ERIK, (s):

Herr talman! Herr Nilsson talade om skattefrågor. I första lagutskottet är vi vana vid att bedöma frågorna på ett sakligt sätt. Det borde herr Ferdinand Nilsson, som i varje fall sporadiskt besöker utskottet, veta. Hur man gör på skatteavdelningarna känner jag inte till.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Jag är ledsen att vad jag sade inte uppfattades av herr Svedberg.

Vad jag sade var att sittande utredningar, oavsett vad de sysslar med, icke utgör något hinder för beslut i frågor när förslagen kommer från rätt håll. Det är bara när förslagen kommer från håll som herr Svedberg inte betraktar som rätt håll som sittande utredningar utgör något hinder. Jag anförde ett exempel. Tyngdpunkten i detta exempel låg inte däri att det gällde en skattefråga, herr Svedberg, utan däri att det gällde en kungl. proposition som tillkom trots att två utredningar sysslade med frågan. På det viset var det, herr Svedberg!

Herr SVEDBERG, ERIK, (s):

Herr talman! Vad jag sade var att vi i första lagutskottet inte är vana att bedöma frågorna på de grunderna.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr förste vice talmannen enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Schött begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter gi-

ven varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 2, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Schött* begärde rösträkning, verkställdes nu voting medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 74;

Nej — 48.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av första lagutskottets utlåtande nr 4, i anledning av motioner angående påföljden för butikssnatterier, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om en reform av rättshjälpen

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 5, i anledning av motioner angående en reform av rättshjälpen.

Till behandling hade första lagutskottet förehåft

1) de likalydande motionerna I: 393, av herr *Hernelius*, och II: 439, av fru *Kristensson*, vari föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om tillsättandet av en parla-

mentarisk utredning med uppgift att framlägga förslag angående förbättrad rättshjälp; samt

2) de likalydande motionerna I: 502, av herr *Helén m. fl.*, och II: 581, av herr *Gustafson* i Göteborg *m. fl.*, vari yrkats, i den del som behandlats i detta utlåtande, att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle begära förslag till lagstiftning om ökad möjlighet till fri rättegång i tvistemål, med syfte att tillförsäkra medborgarna ekonomisk möjlighet att tillvarataga sin rätt vid domstol.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att förevarande motioner,

a) I: 393 och II: 439 samt

b) I: 502 och II: 581, såvitt nu vore i fråga, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anförts av herrar *Schött* (m), *Sörenson* (fp), *Hans Petersson* (fp), *Dockered* (cp) och *Wiklund* i Stockholm (fp), fru *Kristensson* (m) samt herr *Polstam* (cp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte med bifall till följande motioner, nämligen

a) I: 393 och II: 439 samt

b) I: 502 och II: 581, såvitt nu vore i fråga,

hemställa, att Kungl. Maj:t måtte tillsätta en parlamentarisk utredning med uppgift att framlägga förslag angående en reform om förbättrad rättshjälp samt, i avvaktan på en sådan reform, förelägga riksdagen förslag till lagstiftning om ökade möjligheter till fri rättegång i tvistemål.

Herr SCHÖTT (m):

Herr talman! Som utskottsreservant i detta ärende ber jag att få säga några ord. Jag utgår från att motionärer i ärendet återfinns på talarlistan senare, och därför kan jag fatta mig kort.

Om en reform av rättshjälpen

Alla är vi utan tvekan överens om att likhet inför lagen är en av de viktigaste rättsprinciperna i vårt samhälle. Det gäller emellertid att tillse att denna princip när den förs ut i levande livet får ett reellt innehåll. Härför fordras främst att samma lagar gäller för alla och tillämpas lika vem det än gäller, men också, så långt det nu är möjligt, att ge alla medborgare samma möjligheter att i rättsliga frågor ta till vara sina intressen.

Det var i detta syfte som lagen om fri rättegång infördes år 1919 och som sedan 1951 års rättegångskommitté arbetade och år 1958 framlade sitt betänkande med förslag till lag om rättegångshjälp m. m. Denna utredning resulterade inte i någon proposition. Vid 1962 års riksdag motionerades åter om förbättrad rättshjälp. Motionerna föranledde en ny utredning, som i början av år 1965 framlade ett betänkande med reviderat förslag till lag om rättegångshjälp m. m. Trots att detta betänkande vann remissinstansernas gillande har det ej föranlett några förslag från justitiedepartementets sida. Motionärer vid årets riksdag har funnit detta anmärkningsvärt och samtidigt erinrat om att man i Danmark i juni i fjol fått en lag om utvidgad rättshjälp.

I årets statsverksproposition aviserar justitieministern en genomgripande rättshjälpsreform. Utredningen för denna har inletts inom justitiedepartementet. Motionärerna anser helt naturligt att en utredning av ett från principiell synpunkt så väsentligt förslag som det här gäller bör vara parlamentarisk och föreslår därför tillsättandet av en parlamentarisk utredning med uppgift att framlägga förslag angående förbättrad rättshjälp.

Utskottsmajoriteten avvisar detta förslag och anser den interna departementsutredningen tillfyllest. Vi reserverar oss ej mot detta, bl. a. därför att utredningsarbetet avser flera väsentliga frågor som inte alls eller endast i begränsad utsträckning belystes i 1958

och 1965 års förslag. Hit hör den viktiga frågan om rättshjälpsanstaltens organisation, som på längre sikt i hög grad måste påverka de privatpraktiserande juristernas verksamhet.

En annan fråga av stor betydelse är den om effektiv kostnadskontroll från det allmännas sida i det nya systemet. Vi reserverar oss förmenar att dessa frågor har den karaktären att de redan på utredningsstadiet bör prövas av ett organ där företrädare för olika politiska meningsriktningar är representerade. Vi tillstyrker därför förslaget om en parlamentarisk utredning.

Då man måste befara att det kommer att dröja avsevärd tid innan förslag om en genomgripande rättshjälpsreform kan föreläggas riksdagen, bör emellertid i avvaktan på en sådan reform som ett provisorium förslag till lagstiftning om ökade möjligheter till fri rättegång i tvistemål föreläggas riksdagen.

Herr talman! I detta sammanhang kan jag ej underlåta att som hastigast beröra justitieminister Geijers uttalanden i höstas om rättsläget här i landet. Enligt dessa, sådana de är återgivna i olika tidningsorgan, skulle läget här vara rent kusligt och likhet inför lagen finnas bara på papperet. Rika människor som är skyldiga skulle kunna köpa sig fria med skickliga advokaters hjälp, medan många fattiga skulle dömas oskyldiga o. s. v. Statsrådet Geijer har visserligen dementerat en del av dessa uppgifter. Kvar står emellertid det faktum att statsrådet uppenbarligen är starkt kritisk mot nuvarande bristfälliga bestämmelser om rättshjälp i vårt land. Man frågar sig då onekligen varför statsrådet Geijer, mångårig ledamot av denna kammare, ej tidigare framfört denna kritik och energiskt medverkat till en snar förbättring. För min del hoppas jag nu att en sådan snarast kommer till stånd, förberedd av en parlamentarisk utredning.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande förgade reservationen.

Om en reform av rättshjälpen

Herr SÖRENSEN (fp):

Herr talman! Jag ber att få ansluta mig till de sakliga synpunkter herr Schött framfört på motionerna i detta ärende och kan i övrigt fatta mig mycket kort.

Jag har behov av att understryka och betona vad herr Schött anförde. Det är verkligen angeläget att hålla vår rättsskipning på en hög nivå. Jag vill gärna säga att jag är helt övertygad om att alla partier här i riksdagen har samma grundhållning. Det är en fråga om bedömningar och värderingar hur man skall gå till väga.

Det parti jag tillhör har en tradition i detta avseende. Vi har alltid sökt värna rättssituationen i vårt land, och vi söker fullfölja detta i motionerna I: 502 och II: 581.

Vad vi särskilt har observerat är att det tycks vara så i vårt samhälle att det finns betydande grupper av medborgare som är uteslutna från möjligheten att inför lag få en konkret situation prövad, därför att ekonomiska skäl bildar ett oöverstigligt hinder. Det menar vi icke höra till ett demokratiskt samhälle att en sådan ordning existerar. Därför har vi förordat att här en förändring kommer till stånd.

Det är fråga om en provisorisk reform. Vi är alltså medvetna om att det så småningom kommer ett förslag, som kommer att behandla också denna fråga. Då kommer, liksom i förra ärendet, tidsmomentet in. I förra ärendet hade jag klart besked från ett statsråd att en principproposition kommer att framläggas om ett år. Man kan alltså förutse att det ärendet kommer till avgörande inom en mycket kort framtid.

Då det gäller det nu aktuella ärendet finns inga sådana besked. Det är därför fullt rimligt att här yrka på en provisorisk reform. Det är detta som skett i den reservation jag har varit med om att underteckna.

Jag vill i all enkelhet, herr talman, yrka bifall till reservationen.

Herr ALEXANDERSON (fp):

Herr talman! Jag har inte deltagit i behandlingen av detta ärende i utskottet, men eftersom det rör sig på områden som jag har nära kontakt med i min yrkesverksamhet, vill jag gärna säga ett par kompletterande ord.

Det har framförts yrkanden, särskilt från folkpartiet, men även från andra oppositionspartier, där man starkt tryckt på önskvärdheten av att få sådana anordningar i fråga om rättshjälp att medborgarna får möjlighet att tillvarata sin rätt vid domstol oberoende av sin egen ekonomiska situation.

Det har verkställts utredningar och det finns förslag som har vunnit remissmyndigheternas bevägenhet i stort sett, som här redan nämnts. Dessa förslag har tidigare fallit på motstånd från finansministern av statsfinansiella skäl. Vi har vid upprepade tillfällen skjutit på och försökt få fram dessa reformer till genomförande.

Det var givetvis med stor tillfredsställelse som man hörde vår nye justitiedepartementets omtala att han tänkte sig genomföra en reform i den riktningen. När man sedan fick statsverkspropositionen och läste de synpunkter som framfördes där, blev naturligtvis tillfredsställelsen något svalare. Det visar sig att man tänker sig en ganska omfattande omläggning av hela systemet. På många punkter går man in på grundläggande principer i vårt rättegångsväsende, bl. a. i fråga om rättegångskostnadernas fördelning mellan parterna i en tvist. Det finns en antydning som man kan tolka på olika sätt men som talar om att man skulle ordna in även de offentliga försvararna för tilltalade i det statliga rättshjälpsystemet. Detta är något som ganska hårt kan gripa in i en gammal rättssäkerhetsgaranti, som består i att den tilltalade har principiell rätt att få den advokat han önskar till sin försvarare. Det gamla systemet kan knappast förenas med de antydningar som här gjorts.

Om en reform av rättshjälpen

Allt detta gör att den utredning, som enligt ett uttalande i statsverkspropositionen skall äga rum inom departementet, kommer att få brottas med mycket svåra frågor.

Man skulle naturligtvis önska att den utredningen skedde på annat sätt än inom departementet. Det är i viss mån en parallell till beredningen av skattefrågorna, som vi tidigare här i dag har diskuterat. Skillnaden är den att här är utlovat ett remissförfarande, och det noteras med tacksamhet. Men själva utredningen borde nog, som också har framhållits i reservationen, ha gjorts utanför departementet med inslag från både parlamentariskt håll och från dem som är praktiskt verksamma på detta område. Då först tror jag att man kan ha en förhoppning om att nå ett resultat som kan förverkligas inom rimlig tid.

Nu har man anledning befara att utredningen, vilken man skjuter fram som ett slags uppskovsanledning, kommer att medföra ett uppskov under avsevärd tid, och vi kommer fortfarande att vara i samma otillfredsställande läge tills den saken blir avklarad.

Jag vill med dessa ord yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr **HERNELIUS** (m):

Herr talman! Det råder väl inget tvivel om att det nuvarande systemet med fri rättegång och de regler som gäller för denna innebär svåra orättvisor. Det innebär orättvisor mot grupper som ställs utanför den fria rättegången, tröskeleffekter och annat. Det innebär också orättvisor så till vida att rättegångar kan riktas av personer som har fått fri rättegång mot dem som ställts utanför möjlighet till fri rättegång.

Att rättegångskostnaderna oupphörligen skjuter i höjden försvårar naturligtvis situationen och skärper olägenheterna.

Nu skall det emellertid bli annat av! Tisdagen den 6 januari innehöll tidningen Expressen en presentation av

en ny socialreform, en intervju med justitieminister Lennart Geijer, som i artikeln presenterades som idégivare och pådrivare.

Det är möjligt att vår nuvarande justitieminister är en idégivare och pådrivare i detta sammanhang, men det betyget kan då sannerligen inte ges åt hans företrädare. I tjugofem år har socialdemokraterna innehaft justitieministerposten i detta land, och det har praktiskt taget inte skett någonting på detta betydelsefulla område. Det är beklagligt. Oppositionen har flera gånger — jag vill gärna tillägga att det ofta har skett som nyss nämndes i andra kammaren, med benäget biträdande av herr Martinsson — sökt att i sin tur verka som pådrivare.

Vi hälsar initiativet välkommet och hoppas att det måste ge ett snart resultat så att dessa orättvisor avlägsnas.

Emellertid går herr Geijers reformtankar utöver en omorganisation av den fria rättegången. Han vill organisera ett nytt system för rättegångshjälp över huvud taget, och han vill även införa utomprocessuell rättshjälp. Det kan ligga mycket i detta. För att den store reformatorn skall få framstå i sin rätta glans vill jag tillägga att i Danmark genomförde man detta vid årsskiftet efter ett förslag under förra året från den konservative justitieministern Thestrup.

Men herr Geijer tangerar så mycket i sin skiss för en reform att det finns anledning att understryka reservationens önskemål om en utredning utanför departementets väggar. Över huvud taget är det väl ett oskick att så många utredningar numera försiggår inom kanslihusets slutna gemak och att parlamentarikerna ställs utanför. Jag kan i den delen, liksom i det allra mesta, instämma i vad herr Alexanderson nyss sade från denna plats.

Det finns många hänsyn att ta i detta sammanhang, bl. a. vikten av att vi behåller en oberoende och fri advokatkår. Det finns även andra hänsyn som jag inte här skall specificera.

Om en reform av rättshjälpen

Alltså: Jag vill lyckönska herr Lenart Geijer till att arbetet kommer i gång. Jag skulle för min del gärna vilja se att arbetet förlades utanför departementet. Det skulle säkert kunna ske utan någon större tidsutdräkt. Jag vill också säga att om det nu blir en reform är det sannerligen inte en dag för tidigt. På den punkten har socialdemokratin ett stort ansvar för underlåtenheter under gångna decennier.

Herr SVEDBERG, ERIK, (s):

Herr talman! Som flera talare här har erinrat om har frågan om ett förbättrat ekonomiskt stöd till den enskilde när denne har att söka eller försvara sin rätt vid domstol varit aktuell i åtskilliga år. Redan år 1958 förelåg, som herr Schött erinrade om, ett utredningsförslag om reformerad rättegånghjälpen, som skulle ersätta gällande lag på området. Tankegångarna där ansågs ej kunna ligga till grund för en lagstiftning, varför en ny kommitté tillsattes för att utarbeta ett reviderat förslag. Det förslaget kom emellertid ej att avvika så mycket från det tidigare, bortsett från att de utgående ersättningarna skulle värdesäkras.

Även frågan om rättshjälpen i förvaltningsmål har under många år varit föremål för riksdagens intresse. Visserligen har det erinrats om att när det gäller ärenden på förvaltningsplanet blir det oftast endast fråga om att skriva inlagor till myndigheterna. Men även i dessa fall kan det bli nödvändigt för den enskilde att söka sakkunnig hjälp, vilket ofta är förenat med betydande kostnader. Den för två år sedan tillsatta utredningen om rättshjälpen i förvaltningsärenden har att söka åstadkomma förslag på det området.

Ganska mycket sakmaterial är alltså samlat i frågan, dels genom avslutade utredningar och dels av den sistnämnda kommittén, vars arbete fortfarande pågår.

Det är därför att hälsa med synnerlig tillfredsställelse när justitieministern i statsverkspropositionen aviserar en genomgripande, samordnad reform om rättshjälpen, som berör såväl mål eller ärenden vid domstol och administrativ myndighet som i utomprocessuella sammanhang. De ytterligare bearbetningar av materialet som erfordras har redan inletts i departementet, och samråd skall även ske med den pågående utredningen om rättshjälpen i förvaltningsärenden.

Utskottet vill inte förneka att vad som föreslås i motionerna I: 502 och II: 581 och som herr Sörenson här talade för är beaktansvärt, nämligen att en reform bör sikta till att även personer i de ekonomiska mellanskikten skall kunna få rättshjälpen. Men utskottet anser samtidigt att det inte kan vara försvarbart att under en begränsad tid införa ett nytt system för den fria rättegången, vilket säkerligen även skulle kunna fördröja den samlade reform som första lagutskottet och riksdagen varit positiva till vid många tillfällen.

Det är väl även allmänt sett riktiga synpunkter som framföres i motionerna I: 393 och II: 439, att när principiellt betydelsefulla ting blir föremål för utredning, så bör parlamentariker få vara med. I det här fallet kan utskottet dock inte bortse ifrån att tvenne utredningar med parlamentariskt inslag redan samlat mycket material och att en sittande kommitté belyser problematiken med förvaltningsärendena. Utskottets majoritet har bedömt det hela så att den expertis inom departementet som håller på med detta bör få fortsätta sitt arbete efter de linjer som dras upp i statsverkspropositionen. Det är väl endast på det sättet som denna segslitna fråga kan bringas till en av alla parter önskad lösning inom en nära framtid.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Om en reform av rättshjälpen

Herr statsrådet **GEIJER**:

Herr talman! Man noterar naturligtvis med tillfredsställelse från departementets sida det positiva intresse som från olika håll visas för en reform på detta område. Jag hoppas att det skall bidra till att en reform så småningom skall kunna föras i hamn under stor enighet, eftersom man delar den uppfattning som kommit till uttryck i statsverkspropositionen om det önskvärda i att snarast skapa möjligheter också för mellangrupperna att rättsligt sett kunna tillvarata sina intressen.

Emellertid ställer jag mig kanske litet frågande till de konklusioner som har kommit fram i motionerna och i reservationen. I det ena fallet föreslår man tillsättande av en parlamentarisk utredning och i det andra fallet en provisorisk lagstiftning. Nu är det som vi alla vet så i det här landet att parlamentariska utredningar skyndar långsamt. Det sammanhänger med det system vi har, och det är kanske inte någonting som man i och för sig bör klanka på. Men när det nu gäller en fråga, som har blivit stött och blött i två utredningar med parlamentarisk sammansättning, har man redan en god grund att bygga på. Om man siktar till att på basis av det tidigare utredningsmaterialet och de på vissa områden nya synpunkter som kommit fram kunna framlägga ett förslag för riksdagen så fort som möjligt, är det enligt vårt bedömande en departementsutredning som snabbast leder till målet.

Jag vill nämna att den arbetsgrupp som tillsatts inom departementet sedan en tid tillbaka är i fullt arbete. Vi har försökt att försäkra oss om inte bara kvalificerade personer inom departementet, utan vi har också till arbetsgruppen knutit representanter för sådana områden som blir berörda av denna reform. Detta kanske har betydelse för de reservanter som tagit sikte på att direktiven i statsverkspropositionen i viss utsträckning går längre än de tidigare utredningarna. Därför vill

jag lämna den upplysningen att till arbetsgruppen är knutna dels en representant för rättshjälpsadvokaterna, dels en representant för Sveriges Advokatsamfund. Vi har hemställt hos Advokatsamfundet att förbundet skulle föreslå en representant, vilket man också gjort. Det kommer alltså att finnas goda möjligheter att få en belysning av advokatidans synpunkter på problematiken. Vi har också till arbetsgruppen fört samman den redan tillsatta utredningen om rättshjälpen i förvaltningsärenden.

Vi har gått denna väg just för att vi så snart som möjligt skulle kunna komma till ett resultat. Efter de förhandsrapporter jag har fått från arbetsgruppen är det min förhoppning att det skall komma fram en departementspromemoria i så god tid att den kan remissbehandlas i rimlig tid och utgöra underlag för ett förslag till 1971 års riksdag.

Av detta framgår väl klart att vare sig man går vägen över en parlamentarisk utredning eller nu gör en provisorisk lagstiftning och därefter om ett år lägger fram ett definitivt förslag så när man ingen lösning som snabbare kan föra fram till målet.

Herr **SCHÖTT** (m):

Herr talman! Statsrådet Geijer uttalade sin glädje över att vad han föreslagit i statsverkspropositionen mottagits positivt. Hur hade statsrådet kunnat tänka sig något annat, när oppositionen länge tryckt på att det snarast möjligt måste komma till stånd förbättringar i den viktiga rättshjälpsfrågan?

Naturligtvis var det av värde att höra att den departementsutredning som statsrådet nämnde förstärktes med vissa experter och representanter för olika organ, som här kommer att beröras. Det innebär givetvis en avsevärd förbättring, men det kan trots allt inte upp väga värdet av att man redan från början i detta utredningsarbete hade haft med också parlamentariker. Det är

Interpellation om upprustning av järnvägen Malung—Särna som beredskapsarbete och om lokaliseringsstöd för virkesterminal, m. m.

emellertid glädjande att höra att förslag väntas kunna framläggas i så god tid att detta ärende kan behandlas av nästa års riksdag.

Herr **HERNELIUS** (m):

Herr talman! Det var utomordentligt bra att justitieministern tog till orda så att vi fick reda på den utvidgning av arbetsgruppen som ägt rum. Det är en form av insyn i kanslihuset som inte är så vanlig. Det kanske också är en form av arbete inom kanslihuset som inte heller är den vanliga. Det är bra att denna utvidgning har skett, och vi är glada att vi blivit underrättade på detta stadium.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr förste vice talmannen jämlikt därunder framkomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Schött* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 5, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning.

Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Schött* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 66;

Nej — 58.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Anmälades statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 78, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av staten tillhörig mark m. m.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i utlåtande nr 29 bifölles även av andra kammaren.

Anmälades konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 79, i anledning av motioner om vidgad rätt för utlandssvenskar att deltaga i allmänna val; och

nr 80, i anledning av motioner om ändringar i reglerna om valnämnd.

Skrivelseförslagen godkändes under förutsättning beträffande vartdera av dem, att andra kammaren i avseende å motsvarande utskottsutlåtande fattade samma beslut som första kammaren.

Interpellation om upprustning av järnvägen Malung—Särna som beredskapsarbete och om lokaliseringsstöd för virkesterminal, m. m.

Herr **NILSSON, NILS**, (cp) erhöll på begäran ordet och anförde:

Herr talman! I orter av typisk glesbygdskaraktär är skogsbruket en vä-

Interpellation om upprustning av järnvägen Malung—Särna som beredskapsarbete och om lokaliseringsstöd för virkesterminal, m. m.

sentlig basnäring. Även om mekaniseringen inom denna näring inneburit en stark minskning av antalet arbetstillfällen står inte mycket annat till buds i många av dessa bygder. Det är därför ur lokaliseringssynpunkt angeläget att utnyttja denna basnäring så effektivt som möjligt.

Särna och Idre kommuner i norra Dalarna är sådana typiska glesbygdskommuner där småjordbruket kombinerat med skogsarbeten varit den huvudsakliga sysselsättningen för bygdens befolkning.

Den nedläggning av flottningen i Dalälvarna, som kommer att ske, innebär förändrade ekonomiska förhållanden för skogsbruket, vilket i särskild grad gäller flottledningens mest avlägsna områden, Särna och Idre. För dessa områden kommer de höjda transportkostnaderna att drabba hårdast. Lägges därtill att det är fråga om skogrika områden och att denna skogstillgång i arbetsskapande syfte bör tillvaratagas väl, framstår det som angeläget att transportförhållandena göres så effektiva som möjligt.

En till järnvägsnätet anknuten virkesterminal i Särna skulle avsevärt kunna förbättra transportsituationen. Enligt föreliggande planering skall virkestransporterna annars ske på landsväg till planerade terminaler i Malungsfors eller Mora—Orsaområdet. Ökningen av transportkostnaderna härigenom kan i många fall innebära att kostnaderna för tillvaratagandet av skogen överstiger värdet, med följd att de s. k. 0-områdena ökar i omfattning, och resultatet blir minskade arbetstillfällen.

Enligt beräkningar utförda av skoglig expertis ger Särna—Idreområdet en årlig tillväxt av massaved — timret oberoende — av ca 225 000 m³ sk. Av denna tillväxt avverkades år 1968 ca 95 000 m³ sk., av vilken kvantitet ca 30 000 avverkades av bolagen på egen mark. Med en beräknad totalvikt av ca 80 000

ton skulle för denna transport åtgå 6 200 järnvägsvagnar per år, eller 21 vagnar dagligen under 300 dagar. Då den under år 1968 avverkade kvantiteten massaved inte ens utgör halva den beräknade tillväxten, och dessutom timmersortimenten tillkommer, framstår transportfrågan som väsentlig. Här bör även beaktas de svårigheter för landsvägstrafiken en tung trafik av denna omfattning kommer att innebära. Även om den nu låga vägstandarden skulle avsevärt förbättras, kommer det stora antalet av långa och tunga fordon tillsammans med tidvis stor turisttrafik att skapa trafikproblem med risker för olyckshändelser.

En virkesterminal i Särna skulle otvivelaktigt ur sysselsättningssynpunkt vara ett värdefullt lokaliseringsobjekt i den glesbygd som Särna—Idreområdet utgör.

I 1968 års lokaliseringsutrednings delbetänkande SOU 1969: 49 föreslås utvidgade stödmöjligheter. Bland annat föreslås att stöd skall kunna utgå till industriliknande verksamhet och till industriserviceföretag samt även kunna omfatta del av erforderligt rörelsekapital.

Med stöd av det ovan anförda hemställas om kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet få ställa följande frågor:

Finnes möjlighet att som beredskapsarbete företa erforderlig upprustning av bandelen Malung—Särna och anläggandet av en virkesterminal i Särna?

Kan en virkesterminal betraktas som ett sådant industriserviceföretag som avses för erhållande av lokaliseringsstöd och kan sådant stöd väntas komma att utgå?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågakvarande spörsmål finge framställas.

Interpellation om upprustning av järnvägen Malung—Särna och om virkesterminal i Särna

Ordet gavs änyo till herr NILSSON, NILS, (cp), som yttrade:

Herr talman! I orter av typisk glesbygdskarakter är skogsbruket en väsentlig basnäring. Även om mekaniseringen inom denna näring inneburit en stark minskning av antalet arbetstillfällen står inte mycket annat till buds i många av dessa bygder. Det är därför ur lokaliseringssynpunkt angeläget att utnyttja denna basnäring så effektivt som möjligt.

Särna och Idre kommuner i norra Dalarna är sådana typiska glesbygdskommuner, där småjordbruket kombinerat med skogsarbeten varit den huvudsakliga sysselsättningen för bygdens befolkning.

Den nedläggning av flottningen i Dalälvarna som kommer att ske innebär förändrade ekonomiska förhållanden för skogsbruket, vilket i särskild grad gäller flottledernas mest avlägsna områden, Särna och Idre. För dessa områden kommer de höjda transportkostnaderna att drabba hårdast. Lägges därtill att det är fråga om skogrika områden och att denna skogstillgång i arbetskapande syfte bör tillvaratagas väl, framstår det som angeläget att transportförhållandena göres så effektiva som möjligt.

En till järnvägsnätet anknuten virkesterminal i Särna skulle avsevärt kunna förbättra transportsituationen. Enligt föreliggande planering skall virkestransporterna annars ske på landsväg till planerade terminaler i Malungsfors eller Mora-Orsaområdet. Ökningen av transportkostnaderna härigenom kan i många fall innebära att kostnaderna för tillvaratagandet av skogen överstiger värdet, med följd att de s. k. 0-områdena ökar i omfattning, och resultatet blir minskade arbetstillfällen.

Enligt beräkningar utförda av skoglig expertis ger Särna-Idreområdet en årlig tillväxt av massaved — timret obe-

räknat — av ca 225 000 m³ sk. Av denna tillväxt avverkades år 1968 ca 95 000 m³ sk. av vilken kvantitet ca 30 000 avverkades av bolagen på egen mark. Med en beräknad totalvikt av ca 80 000 ton skulle för denna transport åtgå 6 200 järnvägsvagnar per år, eller 21 vagnar dagligen under 300 dagar. Då den under år 1968 avverkade kvantiteten massaved inte ens utgör halva den beräknade tillväxten och dessutom timmersortimenten tillkommer framstår transportfrågan som väsentlig. Här bör även beaktas de svårigheter för landsvägs-trafiken en tung trafik av denna omfattning kommer att innebära. Även om den nu låga vägstandarden skulle avsevärt förbättras, kommer det stora antalet av långa och tunga fordon tillsammans med tidvis stor turisttrafik att skapa trafikproblem med risker för olyckshändelser.

En virkesterminal i Särna skulle otvivelaktigt ur sysselsättningsynpunkt vara ett värdefullt lokaliseringsobjekt i den glesbygd som Särna-Idreområdet utgör.

I 1968 års lokaliseringstudier delbetänkande SOU 1969: 49 föreslås utvidgade stödmöjligheter. Bland annat föreslås att stöd skall kunna utgå till industriliknande verksamhet och till industriserviceföretag samt även kunna omfatta del av erforderligt rörelsekapital.

Den övre länsdelens fjällvärld utgör en tillgång som ur turistsynpunkt bör väl tillvaratagas, då även denna kan ge välbehövliga arbetstillfällen, men härför krävs goda kommunikationsförhållanden.

För virkesterminalen är dock en viss upprustning av bandelen Malung—Särna erforderlig, en kostnad som dock avsevärt torde understiga vad landsvägs-transporterna skulle komma att innebära ur vägkostnadssynpunkt.

Kopparbergs län som helhet är i stort behov av all den sysselsättningsstimulans som går att få, även i form av beredskapsarbeten. En upprustning av bandelen Malung—Särna samt en virkesterminal i Särna skulle vara en sti-

mulans för såväl Särna och Idre som för Lima och Transtrands kommuner.

Med stöd av vad som i interpellationen anförts hemställes om kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få ställa följande fråga:

Vill statsrådet medverka till att — under de möjligheter som kan vara tillfinnandes — erforderlig upprustning av bandelen Malung—Särna kommer till stånd och en virkesterminal anläggs i Särna?

Även denna hemställan bifölles.

Meddelande ang. enkel fråga

Meddelades, att jämlikt § 20 i kammarens ordningsstadga följande enkla fråga denna dag framstälts av fröken *Stenberg* (m) till herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet: "Är Herr Statsrådet beredd att med hänsyn till turistnäringens exportfrämjande betydelse låta Svenska turisttrafikförbundet bli representerat i exportfrämjandeutredningen?"

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 15.20.

In fidem

K.-G. Lindelöw

/Solveig Gemert

Torsdagen den 26 februari

Kammaren sammanträdde kl. 15.00.

Justerades protokollet för den 18 in-
nevarande månad.

Upplästes följande till kammaren in-
komna ansökning:

Till riksdagens första kammare

Härmed får jag anhålla om ledighet
från riksdagsarbetet den 4—den 6 mars
1970 för deltagande i sammanträde med
Europarådets permanenta kommitté
m. m.

Stockholm den 25 februari 1970

Kaj Björk

Den begärda ledigheten beviljades.

Ang. skyddet för privatperson mot
avlyssning

Herr statsrådet och chefen för justi-
tiedepartementet GEIJER erhöll ordet
för att besvara herr *Richardsons* (fp)
fråga angående skyddet för privatper-
son mot avlyssning, vilken fråga inta-
gits i kammarens protokoll för den 18
februari, och anförde:

Herr talman! Herr Richardson har
frågat mig om jag avser att vidta snara
åtgärder för att skapa garantier mot
den kränkning av enskild persons in-
tegritet som kan bli följderna av en om-
fattande försäljning av s. k. avlyss-
ningsapparater.

Integritetsskyddskommittén beräknas
under våren 1970 avlämna ett delbe-
tänkande angående avlyssningsappara-
ter och med dem jämförda tekniska
apparater. Betänkandet torde komma
att innehålla förslag till lagstiftning
med syfte att hindra otillbörlig använd-

ning av sådana apparater. Jag är in-
ställd på att, sedan kommittéförslaget
har remissbehandlats, snarast lägga
fram förslag om erforderliga åtgärder.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka
statsrådet Geijer för svaret på min en-
kla fråga. Den var närmast föranledd av
ett studium av två helt skilda sorters
litteratur, dels en nyutkommen bok om
spionelektronik, författad av Lars-Olof
Lennermalm, dels riksdagstrycket. Den
förra visar att utvecklingen på vissa
områden formligen rusar framåt och
den senare att det på andra områden
kan gå ganska långsamt.

I skriften om spionelektronik får
man en verkligt kuslig bild av vilka
tekniska möjligheter till bl. a. tjuvav-
lyssning i hem och på arbetsplatser
som numera finns och det ogenerade
sätt på vilket marknadsföringen av des-
sa produkter sker. "Ha kul! Spionera
på grannarna", uppmanar exempelvis
en amerikansk firma. En annan lockar
med följande uppbyggliga anbud: "Bli
spion! Korrespondenskurs i telefonav-
lyssning, preparering av rum, använd-
ning av fjärrmikrofoner, inspelnings-
teknik, mikrofotografering och osynlig
fotografering."

Denna hantering har uppenbarligen
fått en rent skrämmande omfattning i
USA. Tjuvlyssningsapparater har blivit
något av statussymboler, förklarar för-
fattaren, och fortsätter: "Det är inte
bara barn och ungdom som leker med
dem. Det finns exempel på amerikaner
som, inspirerade av spionfilmer, dags-
press och talrika exempels makt, har
låtitt installera tjuvlyssningsdon för fle-
ra tusental dollar i sina villor, främst
då i gästrummen! Ingen går längre sä-

Om tillsättande av begärd utredning angående mindre och medelstora företag

ker för obehörig avlyssning. Det är inne att tjuvlyssna.”

I Sverige finns ett 30-tal firmor, huvudsakligen postorderfirmor, som saluför elektroniskt spionmaterial, ofta till förbluffande låga priser.

Studiet av riksdagstrycket visar tyvärr att utvecklingen på de områden som man finner angelägna inte alla gånger precis rusar framåt. Integritets-skyddskommittén, som statsrådet Geijer hänvisade till i sitt svar, tillsattes i maj 1966 och skulle enligt direktiven bedriva sitt arbete skyndsamt. Vad som skall avses med skyndsamt kan det självfallet råda delade meningar om, och jag skall inte fästa alltför stor vikt vid detta relativa uttryck. Jag vill dock konstatera att utredningen nu har arbetat i närmare fyra år. Däremot finner jag den information som vid olika tillfällen har lämnats riksdagen om utredningens arbete högst anmärkningsvärd. Förra statsrådet Kling förklarade i ett svar på en enkel fråga i maj 1968 att han räknade med att ett delbetänkande skulle lämnas samma år, alltså 1968. Han hoppades dessutom att slutbetänkandet skulle avlämnas innan 1969 års vårriksdag avslutades. Något delbetänkande kom dock inte under 1968 och än mindre något slutbetänkande förra året.

Av riksdagsberättelsen 1969 framgår att kommittén avsåg att under våren 1969 avge ett delbetänkande rörande avlyssningsapparaterna. Ännu har dock, som vi vet, ingenting synts till. I årets riksdagsberättelse finns exakt samma formulering som förra året med undantag av att året 1969 bytts ut mot 1970. Vad skall man egentligen tro om alla dessa uppgifter, herr statsråd? Statsrådet Geijer har nu bekräftat uppgiften i den senaste riksdagsberättelsen, och jag hoppas verkligen att det utlovade delbetänkandet avlämnas under våren.

Jag skall inte, herr talman, falla för frestelsen att måla upp några drastiska skräckvisioner av framtiden. Jag vill

bara erinra om att tiden går snabbt. När George Orwell skrev sin bok ”1984” var det 35 år kvar till den tidpunkten — det är nu bara 14.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Om tillsättande av begärd utredning angående mindre och medelstora företag

Herr statsrådet och chefen för industridepartementet WICKMAN erhöll ordet för att besvara herr *Johan Olssons* (cp) fråga om tillsättande av begärd utredning angående mindre och medelstora företag, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 18 februari, och yttrade:

Herr talman! Herr Johan Olsson har frågat när jag avser att tillsätta den utredning angående mindre och medelstora företag om vilken riksdagen anhållit i skrivelse nr 111 år 1969.

Jag delar helt den mening som utskottet och riksdagen uttalat om behovet av en kartläggande och sammanfattande utredningsverksamhet rörande de mindre och medelstora företagen. En sådan är nödvändig som underlag för erforderliga service- och stödåtgärder på detta område.

Det kan ifrågasättas om en utredning av engångskaraktär kan ge tillräckligt underlag för behövliga åtgärder inom detta område. Vad som i första hand synes angeläget är att kartlägga och samordna den utredningsverksamhet som nu pågår på skilda håll. I vilka former detta skall ske övervägs för närvarande inom industridepartementet.

Vid övervägandena om utredningsverksamhetens utformning tas självfallet hänsyn till behovet av samarbete mellan offentliga myndigheter och närmast berörda organisationer. Jag räknar med att resultatet av dessa överväganden skall kunna presenteras inom den närmaste tiden.

Om tillsättande av begärd utredning angående mindre och medelstora företag

Herr OLSSON, JOHAN, (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka industriministern för svaret som verkar positivt. Det har snart gått ett år sedan riksdagen beslöt föreslå Kungl. Maj:t att tillsätta en sådan utredning, och vi väntar kanske litet otåligt på att den skall tillsättas.

Jag vill särskilt understryka och notera med tacksamhet industriministerns uttalande att han delar den mening som utskottet och riksdagen anfört och anser det angeläget att en sådan utredning kommer till stånd. Jag tror att det är ännu mer angeläget nu än tidigare med en sammanfattande utredningsverksamhet på detta område.

Vi kan lägga både kortsiktiga och långsiktiga synpunkter på denna fråga. Om man ser småföretagsamhetens och den medelstora företagsamhetens problem på kort sikt är det kanske främst kredit- och räntesituationen som är synnerligen besvärlig. Den berör av naturliga skäl särskilt mindre och medelstora företagsamhet eftersom denna arbetar med lägre självfinansieringsgrad och lägre kreditvärdighet, så att de få krediter som ges oftast går de mindre företagen förbi.

I senaste numret av tidningen Arbetsgivaren anges att antalet konkurser inom mindre och medelstora företag har ökat med ungefär 10 procent under 1969 jämfört med 1968. Det är ju en ganska oroande utveckling, särskilt med hänsyn till att vi samtidigt har haft en högkonjunktur.

Det finns andra problem. Jag är från Norrland, och trots att vi har högkonjunktur i landet för övrigt har vi fortfarande en mycket ojämn sysselsättning inom den mindre och medelstora företagsamheten. Vi har en hårdnande konkurrens, inte minst från grannländerna. Den strejkväg som nu går över landet förbättrar inte de mindre företagens situation, man är tydligen på väg ifrån den jämlikhetstanke man tidigare har strävat efter. Här är det de mest lönsamma företagen som ger kraf-

tiga lönehöjningar, vilket kommer att medföra besvärliga konsekvenser för den mindre och medelstora företagsamheten, där lönsamheten inte är lika stor. I övrigt är det strukturomvandlingen, som sätter de mindre företagen på särskilt stora prov. Industriministern har själv noterat dessa problem i statsverkspropositionen, och jag finner inte anledning att här upprepa dem. Jag vill bara understryka att dessa företag drabbas av problem i samband med strukturomvandlingen.

Det råder också en viss osäkerhet inför framtiden, inte minst inför den roll som småföretagsamheten kommer att spela i det framtida samhället. Det hävdas ofta att små företag inte är rationella utan att de bör slås ut. Skall vi falla undan för sådana tankegångar, eller skall vi se till de många betydelsefulla uppgifter som småföretagsamheten ändå har i vårt samhälle och försöka hindra en sådan onyanserad utslagning? Avgörande här är den politik regeringen avser att föra gentemot denna del av näringslivet. Industriministern har — vilket jag noterat med intresse — gång efter annan understrukt småföretagens betydelse, och jag hoppas att han vidhåller denna uppfattning i fortsättningen och att han också i handling kommer att visa detta; att det alltså inte bara blir löften utan också konkreta åtgärder.

När förslaget om en sådan här utredning i fjol var uppe till behandling inom bankoutskottet — bankoutskottets utl. nr 10/1969 — diskuterade man olika former för en utredning. Man nämnde som en tänkbar väg att näringspolitiska rådet, som då var ett år gammalt, skulle kunna ta sig an dessa uppgifter. Det sägs inte i svaret, men det kanske ligger inom svarets ram att en sådan lösning kunde vara möjlig. Jag tror emellertid att det skulle vara en olämplig lösning på detta utredningskomplex. Småföretagsamheten är ju inte representerad i näringspolitiska rådet. Inom parentes vill jag säga att småföre-

Om tillsättande av begärd utredning angående mindre och medelstora företag

tagsamheten gärna skulle vilja bli presenterad i rådet, ty där förekommer ett viktigt samråd som småföretagarna är angelägna om att få ta del i. Jag tror dock att det vore bättre med en parlamentarisk utredning, i vilken givetvis experter på området skulle ingå. En sådan utredning skulle då göra den kartläggning som man behöver. Statsrådet talar om en engångsutredning. Om man gör en engångskartläggning, kan sedan arbetet följas upp av ett organ som t. ex. näringspolitiska rådet, om det finge en mer småföretagsvänlig sammansättning. Det skulle vara intressant att få höra om statsrådet har några synpunkter på detta problem.

Herr statsrådet WICKMAN:

Herr talman! Jag tror inte att herr Johan Olsson och jag behöver övertyga varandra om den roll som de mindre och medelstora företagen spelar i svensk ekonomi. Jag har haft möjlighet att uttrycka mina synpunkter vid många andra tillfällen och behöver inte upprepa dem här. Herr Johan Olssons synpunkter är också väl kända.

Det har alltid varit fel att ställa frågan om vår industriella utveckling så som om det gällde ett val mellan stora och små företag. Varje analys av den industriella utvecklingen i vårt land och i andra länder visar att de stora företagen är beroende av de mindre företagen liksom de mindre företagen också för sin utveckling är beroende av de större. Men detta hindrar naturligtvis inte att de mindre företagen har vissa speciella problem, som de större saknar. Det är också den självklara anledningen till att de mindre företagens problem särskilt har aktualiserats i statsmakternas politik. Jag skall inte gå in på detta i detalj, ty det skulle föra alldeles för långt.

Låt mig bara säga att jag inte anser att vi i denna diskussion bör dra in utvecklingen under den senaste tiden på den svenska arbetsmarknaden. Det

är självklart att de mindre företagen utsättes för en kostnadspress genom en stigande lönenivå i det här landet. Men det är en utveckling som vi icke alls behöver sätta samman med utvecklingen under de senaste månaderna, utan den utvecklingen har pågått under ganska lång tid och är också i framtiden oundviklig. Politiken måste vara inriktad på att de mindre företagen skall bli så konkurrenskraftiga att deras lönebetalningsförmåga kan hävdas gentemot de större företagens, och jag ser, som sagt, ingen generell anledning alls till att så inte skulle bli fallet i framtiden.

Herr Johan Olsson har naturligtvis alldeles rätt i att den hårda kreditpolitiken skapar speciella problem för företagandet över huvud taget och inte minst för de mindre och medelstora företagen. Därför är det ju angeläget att den skärpning av finanspolitiken som årets budget innebär också kan genomföras, och jag utgår ifrån att herr Johan Olsson med sitt intresse för de mindre företagen kommer att lämna sitt bidrag till att en skärpning av finanspolitiken också får hans och hans grupps stöd här i kammaren.

Låt mig sedan om själva utredningsfrågan framhålla att det är lätt att säga att det är ett år sedan riksdagen skrev och att utredningen ännu inte har tillrats. Detta uppehåll i utåt redovisad verksamhet betyder ju inte att vi under denna period har varit passiva när det gäller utredningsverksamhet angående mindre och medelstora företag. Dessa företags problem spelar en mycket stor roll i hela vår lokaliseringsdebatt och i den diskussion vi för om utformningen av vad jag vill kalla de regionalpolitiska medlen, som kommer att redovisas för riksdagen inom kort.

Jag vet inte om herr Olsson har sett en studie, initierad av industridepartementet och genomförd i samarbete mellan Skellefteå stad och Umeå universitet, som just handlar om de mindre och medelstora företagens alldeles speciella

Om tillsättande av begärd utredning angående mindre och medelstora företag "service- och kontaktproblem". Det är en offentlig studie, och jag hoppas att herr Olsson har tagit eller kommer att ta del av den. Studien är nämligen viktig för att belysa på vilka områden de mindre företagen upplever alldeles speciella problem. Vi kommer att beakta resultatet av den studien i de förslag i fråga om regionalpolitiken som vi skall framlägga för vårriksdagen. Till en del ämnar vi också utgå från den studien vid den närmare utformningen av den fortsatta utredningsverksamheten rörande de mindre och medelstora företagen.

Det normala sättet när vi får en skrivelse från riksdagen är att vi skriver direktiv, gärna omfattande sådana, och så tillsätter vi en kunglig kommitté. Därefter är frågan förd å sidan i tre eller fyra år eller kanske mera, och sedan kommer ett betänkande neddimpande. I bästa fall blir det en proposition. Jag tror att detta är ett mindre konstruktivt sätt att angripa de problem det här gäller. Jag skall i dag inte gå närmare in på detaljerna, ty dem får jag tillfälle att redovisa när vi blivit färdiga med detta, men det måste vara mycket bättre att finna former för att på ett mera kontinuerligt sätt följa upp de mindre företagens problem, självfallet i mycket nära samarbete med företagen själva.

Det är i första hand fråga om att samla och överblicka den rätt spridda utredningsverksamhet som pågår och att som ett resultat av den kartläggningen samordna den verksamhet som blir följd av att samtliga intressenter får tillfälle att samverka. Vidare gäller det naturligtvis att upptäcka de luckor som kan finnas i utredningsverksamheten och direkt prioritera de bortglömda eller försummade områdena. Det krävs sålunda en mera kontinuerlig utredningsverksamhet, som möjliggör att vi successivt kan följa utvecklingen och som ger underlag för de åtgärder som blir nödvändiga.

Det är den allmänna attityd som jag

har intagit till utredningsverksamheten i det här fallet, och det är helt analogt med hur vi vill angripa olika branschproblem som dyker upp. Jag tror att det är viktigt att vi undviker att låsa oss i den gamla utredningsformen. Vi bör i stället betrakta utredningar som instrument för att kontinuerligt ange riktlinjer och föreslå åtgärder i politiken, allteftersom behoven uppstår.

Herr OLSSON, JOHAN, (cp):

Herr talman! Jag tackar statsrådet Wickman för dessa kompletterande synpunkter. Mitt uttalande om strejkvågen skall bara tas som ett konstaterande att den kommer som en ny svårighet för de mindre och medelstora företagen i en redan tidigare hårt pressad situation. Det är ingen tvekan om att den lönerörelse, som nu är igångsatt och som fackföreningsrörelsen delvis förlorat greppet över, är verkligt oroande. Men jag hoppas att vi skall få emotse en lugnare och mera sansad utveckling på detta område.

Jag vill givetvis gärna också medverka till en sådan finanspolitik att det blir större utrymme för kreditgivning till näringslivet. Jag ifrågasätter också om man inte skall kunna finna vägar att här också åstadkomma en något gynnsammare räntenivå. Jag vet att andra problem kommer in i bilden, men det vore mycket angeläget att man prövade avskärningsåtgärder för att i någon mån kunna isolera sig från inverkan av det höga ränteläget på Europamarknaden. Det finns länder som i det stycket har lyckats bättre än vi.

Beträffande den centrala frågan om hur man skall utreda sådana här spörsmål är jag givetvis också av den uppfattningen att man inte skall bara tillsätta en utredning och att ärendet därmed skall vara borta ur debatten tre fyra år. Det är en alldeles felaktig väg. Det är väl heller ingenting som säger att en parlamentarisk utredning skall

Meddelande ang. enkla frågor

tillämpa ett sådant arbets sätt. Om man skall kartlägga de här frågorna måste det kunna gå lika bra även om det finns parlamentariker med i utredningen. Jag tror man kan modernisera även utredningsarbetet på detta område så att man uppnår större effektivitet, men jag tror också att det är av stort värde om man kan få parlamentariker med i detta utredningsarbete, som steg för steg för in de praktiska och politiska synpunkterna i utredningen, men gärna också sådan expertis som gör att utredningen kan arbeta snabbt och inte på samma sätt som vi fått se många utredningar arbeta tidigare.

Jag vill framhålla angelägenheten av en intimare samverkan mellan näringslivet i denna del och samhället, d. v. s. dem som makten hava. Jag skulle vilja hemställa till industriministern att ta upp denna fråga om representation för den mindre och medelstora företagsamheten i näringspolitiska rådet, som jag även i övrigt tycker har en stor uppgift i denna samverkansdiskussion.

Till sist tackar jag än en gång för svaret. Jag hoppas som sagt att de positiva uttalandena också leder till en rad konkreta åtgärder, så att man verkligen kan hysa en säkrare och bättre framtidstro inom denna del av näringslivet, som ändå omfattar en halv miljon anställda i hantverks- och serviceföretag. Det motsvarar en befolkning på omkring en och en kvarts miljon män-

niskor. Det gäller alltså en betydande del av vårt näringsliv.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades, att jämlikt § 20 i kammarens ordningsstadga följande enkla frågor denna dag framställdes, nämligen

av herr *Schött* (m) till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet: "Är Statsrådet beredd att medverka till en sådan förstärkning av vår isbrytarberedskap, att denna blir tillräcklig för att även under stränga vintrar säkerställa upprätthållandet av vår sjötrafik, främst trafiken mellan Gotland och fastlandet?"; samt

av herr *Nilsson, Nils*, (cp) till herr statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet: "Kommer förslag att föreläggas riksdagen angående statsbidrag till simanläggningar vid skolor, i enlighet med idrottsutredningens förslag, och i så fall när?"

Kammarens sammanträde avslutades kl. 15.23.

In fidem

K.-G. Lindelöw

/Solveig Gemert

Fredagen den 27 februari

Kammaren sammanträdde kl. 14.00; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Justerades protokollet för den 19 in-
nevarande månad.

Ledighet från riksdagsgöromålen be-
viljades herrar *Nyman, Ottosson, Ber-
til Petersson, Johan Olsson* och *Jonsson*
för tiden den 4—den 6 mars för delta-
gande i statsutskottets femte avdelnings
studieresa till Nybro, Malmö och Borås.

Anmälades och bordlades följande till
kammaren överlämnade kungl. proposi-
tioner:

nr 28, med förslag till kungörelse om
handel med preventivmedel;

nr 30, med förslag till lag om utläm-
ning till Danmark, Finland, Island eller
Norge för verkställighet av beslut om
vård eller behandling, m. m.; och

nr 48, med förslag till lag om tillfäl-
lig vattenreglering under år 1970.

Anmälades och bordlades

riksdagens revisorers berättelse över
verkställd granskning av riksbankens
tillstånd, styrelse och förvaltning under
år 1969; samt

riksdagens revisorers berättelse över
verkställd granskning av riksgäldskon-
torets tillstånd, styrelse och förvaltning
under budgetåret 1968/69.

Anmälades och bordlades

utrikesutskottets utlåtanden:

nr 2, i anledning av motioner om
upprättande av diplomatiska förbin-
delser med Demokratiska Folkrepubli-
ken Korea; samt

nr 3, i anledning av motioner om
upprättande av diplomatiska förbindel-
ser med Republiken Sydvietnams pro-
visoriska revolutionära regering;

statsutskottets utlåtanden och memo-
rial:

nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts i
statsverkspropositionen gjorda fram-
ställningar rörande utgifterna för bud-
getåret 1970/71 inom utrikesdeparte-
mentets verksamhetsområde;

nr 30, i anledning av motioner om
ökad decentralisering till länsorgan av
den statliga förvaltningen; samt

nr 31, angående överlämnande till ut-
rikesutskottet av viss del av två till
statsutskottet hänvisade likalydande
motioner;

bevillningsutskottets betänkande nr
14, med anledning av Kungl. Maj:ts pro-
position med förslag till lag om änd-
ring i kommunalskattelagen (1928:
370);

bankoutskottets utlåtanden och me-
morial:

nr 10, i anledning av motioner om
ett handlingsprogram för näringspoli-
tiken;

nr 11, i anledning av motioner angå-
ende skattemotsvarigheten för postban-
ken;

nr 12, i anledning av motioner om
representation för riksdagen vid bolags-
stämmor i statliga företag;

nr 13, i anledning av motioner om ut-
rednings- och kansliresurser åt riksdag-
ens representanter vid bolagsstämma
i Statsföretag AB; samt

nr 14, om användande av riksban-
kens vinst för år 1969;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 6, i anledning av motioner dels
om åtgärder för att stärka konsumenten-

Interpellation ang. svenskt deltagande i CERN:s 300 GeV-projekt

ternas ställning, dels ock angående konsumentupplysning, såvitt motionerna behandlats av första lagutskottet;

nr 7, i anledning av motioner angående straffbestämmelserna för onykterhet till sjöss; samt

nr 8, i anledning av motion om värdesäkring av trafiklivräntor, m. m., såvitt motionen behandlats av första lagutskottet;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till allmän arbetstidslag, m. m., jämte motioner i ämnet;

nr 2, i anledning av motioner om avskaffande av inkomstprövningen beträffande änkepension i vissa fall;

nr 3, i anledning av motioner om de s. k. trettioårs- och femtonsårsreglerna i tilläggs pensioneringen;

nr 4, i anledning av motioner om socialförsäkringskyddet för företagare och fria yrkesutövare;

nr 5, i anledning av motioner om frivillig tilläggsjukpenning vid barns börd, m. m.; samt

nr 6, i anledning av motioner angående reglerna för tilläggsjukpenning vid havandeskap;

tredje lagutskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av motioner om upphävande av affärstidslagen;

nr 2, i anledning av motioner om provisoriskt körkort;

nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i förordningen (1961:309) om bekämpande av salmonellainfektion hos djur m. m.;

nr 4, i anledning av motioner om obligatorisk reflexanordning för gående, m. m.;

nr 5, i anledning av motioner om förbud mot vissa spelautomater;

nr 6, i anledning av motioner om tidsbegränsning av körkort; samt

nr 7, i anledning av motioner om möjlighet att delegera beslut enligt na-

turvårdslagen till kommunalt organ; ävensom

allmänna beredningsutskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av motioner om slopande av excellenstiteln för stats- och utrikesministrarna;

nr 2, i anledning av motioner om åtgärder för att stimulera till gåvor för religiösa m. fl. ändamål; samt

nr 3, i anledning av motion om prenumeration på dagstidningar inom statliga institutioner.

Interpellation ang. svenskt deltagande i CERN:s 300 GeV-projekt

Herr WALLMARK (m) erhöll på begäran ordet och anförde:

Herr talman! Den europeiska kärnforskningsorganisationen Cern har under ett antal år diskuterat och projekterat en 300 GeV-accelerator för elementarpartikelforskning. För några år sedan diskuterades särskilt intensivt en möjlig förläggning av denna storaccelerator till Lunsenområdet utanför Uppsala. I ett svar på en enkel fråga, som jag i det sammanhanget ställde, meddelade dåvarande chefen för utbildningsdepartementet, statsrådet Palme, att regeringen ännu inte var redo för ett ställningstagande angående Sveriges deltagande i projektet, men att man avsåg att omsider bereda riksdagen möjlighet att besluta i frågan. Detta svar lämnades i maj 1968.

Sedan dess har projekteringsarbetet inom Cern gått vidare. Sex länder har hittills anmält sitt intresse av att delta i projektet. Några andra länder, bland dem Sverige, har ännu inte meddelat om de önskar delta eller ej. Det anses bland de länder som redan anmält sig att flera borde ansluta sig. Man avvaktar med intresse Sveriges ställningstagande. Detta har därigenom fått betydelse för om projektet över huvud taget skall bli av.

I sin anslagsframställning för budgetåret 1970/71 har statens råd för atomforskning tillstyrkt ett svenskt deltagande i 300 GeV-projektet och äskat ett anslag för Sveriges andel i bygandet av acceleratoren. I statsverkspropositionen redovisas intet Kungl. Maj:ts ställningstagande till dessa önskemål. Inte ens själva önskemålen redovisas.

Med hänvisning till vad jag här anfört anhåller jag om kammarens medgivande att till herr statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet få ställa följande frågor:

Är herr statsrådet villig att redogöra för de överväganden som hittills ägt rum inom regeringen angående Sveriges eventuella deltagande i Cerns 300 GeV-projekt?

När kommer riksdagen att beredas möjlighet att ta ställning i denna fråga?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades, att jämlikt § 20 i kammarens ordningsstadga följande enkla frågor denna dag framställdes, nämligen

Meddelande ang. enkla frågor

av herr *Werner* (vpk) till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet: "Har Statsrådet uppmärksammat det slöseri med el-ström, som företrädesvis förekommer i villor med el-uppvärmning genom otillfredsställande värmeisolering, och överväger statsrådet något initiativ i syfte att skärpa gällande bestämmelser samt kontroll av deras tillämpning?"; samt

av herr *Werner* (vpk) till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet: "Anser Statsrådet att bemödandena att engagera samhällsmedborgarna i samhällsplaneringen och öka deras insyn i denna motiverar en uppföljning genom att även hyresgäster genom lagändring blir jämställda med markägare med avseende på besvärsrätt, och vill Statsrådet medverka till att en sådan lagändring kommer till stånd?"

Kammarens sammanträde avslutades kl. 14.08.

In fidem

Bengt Lambe

/Solveig Gemert